№ 4 (91) 2011

абажур

ГА «БЕЛАРУСКАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ ЖУРНАЛІСТАЎ»
THE BELARUSIAN ASSOCIATION OF JOURNALISTS

ТРЫМАЙСЯ ПРАЎДЫ!

На выязным пасяджэнні Рады ГА «БАЖ» у Брэсце ўзнагародзілі калег і структурныя падраздзяленні БАЖ, прызнаныя лепшымі па выніках працы ў 2011 годзе. Пераможцай стала Лунінецкая філія ГА «БАЖ», ганаровымі дыпломамі адзначаны таксама Гомельская гарадская арганізацыя БАЖ, Бабруйская і Глыбоцкая суполкі сяброў арганізацыі.

БАЖ узнагародзіла і асобных сяброў арганізацыі. Кіраўнік Брэсцкага аддзялення БАЖ Алег Супрунюк адзначаны за адказную і сумленную працу ў філіі, намеснік кіраўніка гэтага аддзялення Жанна Сідарук — за актыўную грамадзянскую пазіцыю і працу з моладдзю. Ганаровы ліст падзякі атрымаў старшыня Магілёўскай суполкі БАЖ Генадзь Суднік. Сваю ўзнагароду ўручылі і гомельскія сябры ГА «БАЖ», якія вырашылі дыпломам «За адданасць прафесіі» адзначыць кіраўніка Бабруйскай суполкі БАЖ Анатоля Санаценку.

Фота Сяргея БАЛАЯ

абажур
ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў»
The Belarusian Association of Journalists
ТРЫМАЙСЯ ПРАЎДЫ!

Выдавец: ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў»
Перыядычнасць: 1 раз у 3 месяцы
Выдаецца са снежня 2000 г.
№ 4 (91) 2011 г.

Галоўны рэдактар
Уладзімір Барысавіч Дзюба

Фота
Photo.bymedia.net

На вокладцы –
Фота Аляксандра Зянкова

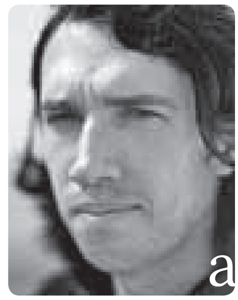
Выданне зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь, рэгістрацыйны № 833 ад 04.12.2009 г.

Падпісана да друку 28.11.2011 г.
Дата выхаду 30.12.2011 г.
Фармат 60х84 / 8.
Папера афсетная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк.
Наклад 600 асобнікаў.
Заказ №
Распаўсюджваецца бясплатна.

Адрас рэдакцыі:
220030, г. Мінск,
вул. Камсамольская, 7–32.
Тэл./факс: (017) 203-63-66,
(029) 126-70-98
E-mail: abajur@baj.by,
baj@baj.by
Сайт: www.baj.by

Друкарня СТАА «МЕДЫСОНТ»
ЛП № 02330/0150444 ад 19.12.2008 г.
Адрас: 220004, г. Мінск, вул. Цімразева, 9.
Тэл.: (017) 203-74-10, 203-53-41,
(029) 623-74-10
medisont@gmail.com
www.medisont.com

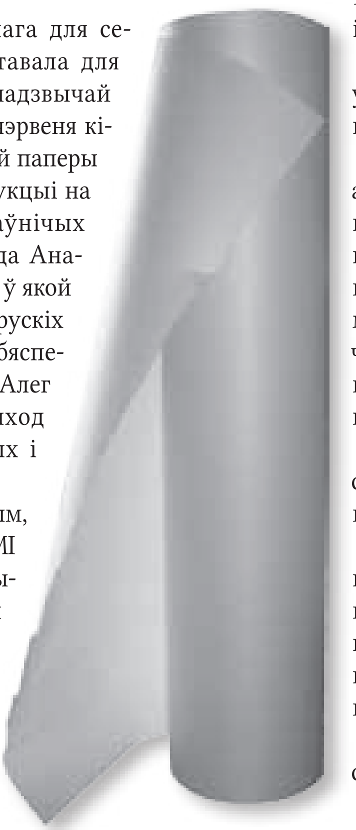
Сямён ПЕЧАНКО

Прэса і крызіс

У сярэдзіне лета, калі народ чакаў ля абменнікаў хоць якіх замежных грашовых паперак, у Беларусі раптам скончылася папера айчынная. Для незалежных выданняў. Прэса ж афіцыйная, як і беларускі рубель, заставалася пад апекай дзяржавы.

Рамонтам па незалежнай прэсе

Лета 2011-га акрамя традыцыйнага для сезону спаду продажаў газет прыгатавала для незалежных выдаўцоў яшчэ адзін надзвычай непрыемны сюрпрыз. Напрыканцы чэрвеня кіраўніцтва Шклоўскага завода газетнай паперы заявіла, што прыпыняе выпуск прадукцыі на месяц у сувязі з заканчэннем будаўнічых працаў. І хоць тады дырэктар завода Анатоль Хмялеўскі супакоіў, што гэта «ні ў якой ступені не адаб’ецца на нашых беларускіх спажыўцах», чые патрэбы завод «забяспечыць у поўнай меры», яго намеснік Алег Падабед тут жа ўдакладніў: «Падыход у забеспячэнні паперай дзяржаўных і недзяржаўных СМІ будзе розным».

Рознасць падыходу выявілася ў тым, што ад таго моманту недзяржаўныя СМІ мусілі набываць шклоўскую паперу выключна праз біржу. Для дзяржаўнай прэсы ўсё засталося па-ранейшаму. Намеснік дырэктара Падабед заявіў, што новыя правілы захаваюцца і пасля заканчэння абвешчанага месячнага «тайм-аўту», то бок стануць сталай практыкай. І дадаў, што пытанні заключэння кантрактаў з недзяржаўнай прэсай кіраўніцтва завода «стараецца ўзгадняць з Міністэрствам інфармацыі».

Першымі асаблівасці гульні па новых правілах ужо ў пачатку ліпеня адчулі на сабе выдаўцы рэгіянальных газет.

Рэдакцыям баранавіцкай газеты «Intex-press», а таксама «Брестского курьера» і «Брестской газеты» ў аддзеле продажаў шклоўскага завода адмовілі ў набыцці чарговай партыі паперы. Рэдактарам далі зразумець, што атрымалі загад з вышэйшых інстанцый пераключыцца на забеспячэнне патрэбаў дзяржаўных выданняў, прыпыніўшы продаж паперы недзяржаўным СМІ.

Рэдактар «Брестского курьера» Мікалай Аляксандраў расцаніў новаўвядзенне як каласальнае парушэнне раўнапраўя суб’ектаў гаспадарання.

Трэба адзначыць, што сярод рэгіянальных выдаўцоў былі і тыя, што здолелі абысціся без паслуг шклоўскага завода. Газета «Борисовские новости» ўжо пяць гадоў набывае паперу ў прыватніка і дзякуючы гэтаму пазбегла праблемы паставак.

Першай жа ахвярай шклоўскай ініцыятывы стала штодзённая газета «Спорт-Экспресс

в Белоруссии». 18 ліпеня адно з самых папулярных у Расіі спартыўных выданняў, якое ў Беларусі выходзіла дзесяць гадоў, прыпыніла выхад. У мінскай рэдакцыі патлумачылі гэта немагчымасцю набыць шклоўскую паперу.

У верасні і кастрычніку стала вядома, што праз безграшоўе старэйшыя выданні для дзяцей — часопіс «Бярозка» і газета «Раніца» — страцілі самастойнасць і ў наступным годзе будуць выходзіць у выглядзе дадаткаў да іншых выданняў.

«Больш выгадна купляць паперу ў Расіі»

Галоўны рэдактар газеты «Intex-press» Уладзімір Янукевіч расказвае, што з ліпеня так і не здолеў дамовіцца з заводам у Шклове. «А цяпер ужо і не трэба тая шклоўская папера. Мы купляем у Расіі таннейшую», — заўважае Янукевіч і расказвае, як яго выданне выжывае ў крызіс.

Шклоўская папера каштуе 7 400 000 за тону, расійскі пастаўшчык прапануе за 7 100 000. Аднак выхад на больш выгаднага і прадказальнага пастаўшчыка — ці не адзіны пазітыў для «Intex-press» у гэтым складаным годзе.

«Intex-press» вымушаны быў скараціць наклад з 20 тысяч асобнікаў да 15 тысяч. Патанчэла і сама газета — на 8 старонак. Пры гэтым цана выдання ад пачатку года вырасла з 1200 рублёў да 3000. Ды і як не павышаць цану, калі друк даражэе на 3–5 % штомесяц, не лічачы рэзкага росту ў першым паўгоддзі. «А пакупніцкая здольнасць тым часам падае. Прыйдзе час, калі нашы чытачы паўстануць перад выбарам: купляць нас ці зэканоміць на газеце», — кажа Янукевіч.

Рэдакцыя ўзняла цэны на рэкламу на 40–50 %, але пераадолець наступствы інфляцыі гэта не дапамагае. Як і раней, дзяржаўныя прадпрыемствы з «парады» ўладаў не даюць сваю рэкламу ў ці не самае шматтыражнае выданне рэгіёна.

Заробак у сярэднім па выдавецкім доме «Інтэкс-прэс» складае 66 % ад сярэдняга па краіне. «Многіх гэта не задавальняе. Некаторыя супрацоўнікі звольніліся. Але мы нікога не бяром на іх месца. Пераразмяркоўваем абавязкі паміж астатнімі», — расказвае рэдактар. Ён не бачыць пакуль добрых перспектываў для свайго прадпрыемства.

Па-ранейшаму «нерэнтабельныя» і «небяспечныя»

На фоне сёлетніх эканамічных праблем шэраг недзяржаўных выданняў працягваюць адчуваць на сабе цяжар нявырашанасці пытанняў з распаўсюдам. Як і пяць гадоў таму, у падпісным каталогу «Белпошты» па-ранейшаму адсутнічаюць «Intex-press», «Борисовские новости», «Новы Час» ды іншыя. А некаторыя, як часопіс «ARCHE Пачатак», зазналі і дадатковыя праблемы. Восенню 2011 года мінская кнігарня «Акадэмкніга» адмовілася прадаваць часопіс.

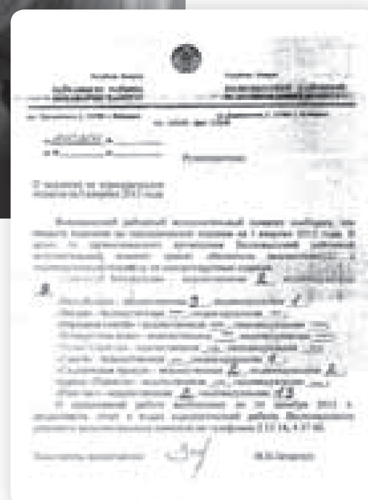
Часовыя праблемы з распаўсюдам у недзяржаўных выданняў узніклі ў Мінску ў сувязі з няўдалымі спробамі Управы БНФ знайсці новы офіс пасля страты сядзібы на былой вуліцы Варвашэні, дзе прэса заўжды знаходзіла чытача.

Галоўны рэдактар «Борисовских новостей» Анатоль Букас у гэтым годзе і не спрабаваў нават звяртацца ў «Белпошту», бо не бачыць у гэтым ніякага сэнсу.

Галоўны рэдактар «Новага Часу» Аляксей Кароль таксама стаміўся ад бясплённай перапіскі з кіраўніцтвам «Белпошты».

Аргументы чыноўнікаў для рэдактараў усё тыя ж, што і ў 2006-м: эканамічная немэтазгоднасць падпіскі і распаўсюду. Што гэта не так, сведчыць прыклад газеты «Ганцавіцкі час», якая ўжо год, як вярнулася ў паштовы каталог і кіёскі. Па словах намесніка галоўнага рэдактара выдання Пятра Гузаеўскага, з вяртаннем у распаўсюд падрос наклад. Газета адносна няблага прадаецца ў кіёсках «Белсаюздруку», даючы прыбытак і дзяржаўнай сістэме распаўсюду, і рэдакцыі.

«Забяспечыць падпіску на падкантрольныя выданні»

Тым часам улады не спыняюць падтрымку дзяржаўным СМІ. На адной з канферэнцый міністр інфармацыі Алег Праляскоўскі пераконваў, што рэйтынгі афіцыйнай прэсы і колькасць падпісчыкаў проста не пакінуць шанцаў незалежнай прэсе не толькі ў сённяшняй сітуацыі, але і ва ўмовах рынку.

Тое, што колькасць падпісчыкаў афіцыйных выданняў рэгулюецца адміністрацыйнымі метадамі, — ні для каго не сакрэт. Неаднойчы ў сеціве з'яўляліся дакументальныя пацвярджэнні — цыркуляры з рай- і гарвыканкамаў з патрабаваннем «забяспечыць» падпіску на «Советскую Белоруссию», раёнку, профільнае выданне (для настаўнікаў — «Настаўніцкую газету», для медыкаў — «Медыцынскі веснік»). Адзін з такіх дакументаў, разасланых Ваўкавыскім райвыканкамам, падкрэслівае цесную сувязь улады і дзяржаўнай прэсы. У цыркуляры выканкам настойліва просіць арганізаваць падпіску на «кантраляваныя» выданні. Ні больш ні менш.

Святлана ГАРДА,
Лунінец

Знаходзім сяброў, рыхтуем калег

Журналісцкая майстэрня «ПРОФІль» другі год працуе пры рэдакцыі газеты «Информ-прогулка».

Каб стаць профі ў любой прафесіі, а ў журналістыцы асабліва, трэба, як гаворыцца, не адзін пуд солі з'есці. А што рабіць, калі жаданне вучыцца журналістыцы ёсць, а магчымасцяў няма? Гэта ў сталіцы і буйных гарадах для моладзі — усялякія курсы, студыі, у тым ліку творчага кірунку, якія больш-менш спрыяюць разуменню абранай прафесіі. У правінцыі магчымасці абмежаваныя. Таму, калі ў мінулым годзе Лунінец стаў адной з пяці пляцовак, дзе адкрылася школа маладога журналіста, тое стала сапраўднай падзеяй як для маладых аўтараў, так і для газеты «Информ-прогулка», якая мела патрэбу ў кадрах.

«ПРОФІль» — у анфас

Слухачамі журналісцкай майстэрні «ПРОФІль» (назву для школкі абралі з некалькіх дзясяткаў прапанаваных варыянтаў) сталі 12 чалавек: акрамя вучняў старэйшых школьных класаў тры студэнткі-завочніцы (БДУ, педуніверсітэта імя М. Танка і Маскоўскага літаратурнага ўніверсітэта), а таксама студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ. Нехта меў, хоць і нязначны, вопыт працы ў СМІ, нехта марыў яго атрымаць, каб у будучыні звязаць жыццё з журналістыкай.

На першым занятку, пасля знаёмства, я прапанавала юнакам і дзяўчатам разбіцца на групы і скласці калаж — адлюстраваць мэты і чаканні, з якімі яны прыйшлі ў школу маладога журналіста. Да таго ж кожны з навучэнцаў напісаў «ліст сабе, выпускніку ШМЖ». Канверты закрылі і перадалі на захаванне трэнеру (дарэчы, я таксама напісала сабе ліст з пажаданнямі). Гэтыя пасланні мы прачытаем потым, на выпускным, са здзіўленнем і шчырай радасцю: збылося і спраўдзілася значна больш, чым чакалі!

А пакуль, нягледзячы на розніцу ва ўзросце і досведах, у групе ўсталяваліся добрыя сяброўскія стасункі. Сумесныя святы, у тым ліку дні народзінаў, спрыялі цёплай атмасферы ў калектыве.

Вучыцца, каб ведаць

Падчас абмеркавання мэтаў з вуснаў слухачоў прагучала, што яны жадаюць навучыцца пісьменна выкладаць думкі, правільна аперыраваць фактамі, умела даносіць грамадству інфармацыю, адным словам, навучыцца асновам журналістыкі.

Ужо першыя сустрэчы паказалі, што ў журналісцкую майстэрню прыйшлі невыпадковыя людзі.

«Стартавым» рэдакцыйным заданнем было напісаць у газету пра свайго любімага настаўніка. І хоць на той час мала хто з вучняў меў уяўленне пра журналісцкія жанры, атрымаліся не толькі нататкі, але і замалёўкі, і інтэрв'ю. Творчыя спробы маладых аўтараў былі надрукаваныя ў газеце «Информ-прогулка» пад рубрыкай «"ПРОФІль" прапануе». Пазней гэтая рубрыка стала адной з самых папулярных на старонках «ИП».

Больш за тое, вучняў ШМЖ хутка сталі пазнаваць. У гэтым упэўнілася, калі аднойчы ў цягніку (тады мы ехалі на занятак у Мікашэвічы) кантралёр, спыніўшыся каля нас і не глянуўшы на квіткі, раптам запытаўся: «Вы, мабыць, журналісты з "ПРОФІля"?» Здзіўленыя дзяўчаты (хлопцаў не было, бо яны сустракалі нас у Мікашэвічах) згодна заківалі галовамі. «Бачыце, — заўважыла я сур'ёзна, — вы ўжо вядомыя. А гэта яшчэ большая адказнасць»... Задумаліся. Гэта быў добры ўрок.

Адным з паказальных лічу занятак «Рэпартаж». Супала, што гэта тэма стаяла ў плане якраз пасля падзей 19 снежня. Дзясяткі рэпартажаў з электронных і друкаваных СМІ красамоўна сведчылі: не кожны журналіст праўдзіва распавядае пра тое, як «прыйшоў, убачыў, напісаў». Эмоцыі, якія зведалі юнакі і дзяўчаты, чытаючы рэпартажы з месца падзей на плошчы ў Мінску, выліліся ў жаданне навучыцца пісаць так, каб гэта дазволіла чытачу «пабачыць усё на свае вочы».

Вопыт — скарб

Раз-пораз імкнулася нечым здзіўляць сваіх «падначаленых», каб яны чакалі новых заняткаў і новых уражанняў. Часта ў нашу майстэрню заходзілі вопытныя журналісты і літаратары, з якімі мы ладзілі імправізаваныя прэс-канферэнцыі.

Настольным выданнем у маёй трэнерскай працы стала «Кніга ідэй для выкладчыкаў журналістыкі» шведскага журналіста Класа Тура, слухачкай курсаў якога мне пашчасціла быць. Уласна, з таго часу я і «захварэла» новым для сябе відам дзейнасці.

Хацелася б прывесці адзін з метадаў Класа Тура, прыдатны, як мне здаецца, не толькі для навучання. Самавітым мэтрам іншым разам не грэх «пераправерыць» свае ўменні і веды. І гэты метад можа быць скарыстаны: я яго апрабавала, па-першае, на сабе, па-другое, ужо ў якасці трэнера. Гэтая «фішка»

Дзяўчаты і юнакі, што асвойвалі азы журналістыкі ў майстэрні «ПРОФІль», шмат чаму навучыліся. Яны даведаліся пра жанры, крыніцы інфармацыі і наогул больш асэнсавана і крытычна сталі падыходзіць да падзей рэальнага жыцця. Як вынік — шмат публікацый у газеце на розныя тэмы. Наша супрацоўніцтва было вельмі карысным і плённым.

Андрэй Вышынскі,
заснавальнік і галоўны рэдактар
газеты «Информ-прогулка»

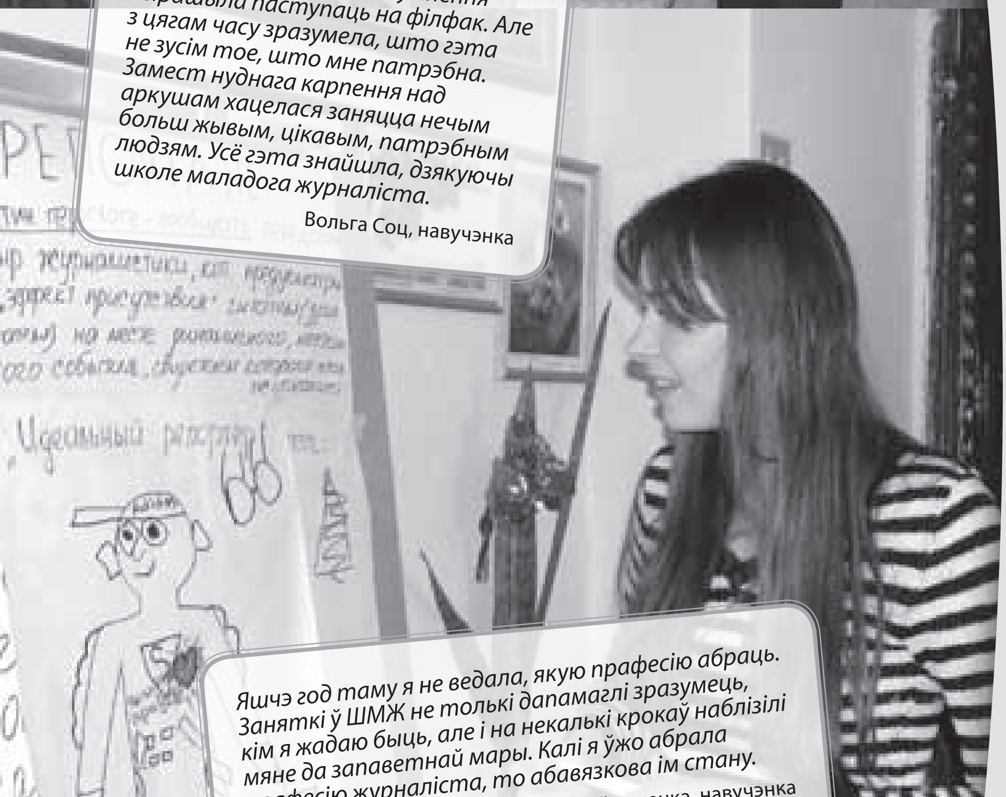

Яшчэ са школы я марыла стаць пісьменніцай, таму без сумнення вырашыла паступаць на філфак. Але з цягам часу зразумела, што гэта не зусім тое, што мне патрэбна. Замест нуднага карпення над аркушам хацелася заняцца нечым больш жывым, цікавым, патрэбным людзям. Усё гэта знайшла, дзякуючы школе маладога журналіста.

Вольга Соц, навучэнка

Яшчэ год таму я не ведала, якую прафесію абраць. Заняткі ў ШМЖ не толькі дапамаглі зразумець, кім я жадаю быць, але і на некалькі крокаў наблізілі мяне да запаветнай мары. Калі я ўжо абрала прафесію журналіста, то абавязкова ім стану.

Юлія Гаўрыленка, навучэнка

ўдала ўпісалася ў структуру занятку па тэме «Этычныя нормы журналістыкі». Важна, што на момант вывучэння гэтай тэмы вучні ўжо мелі пэўны практычны вопыт.

Дык вось, у памяшканні, дзе працуем, прыбіраем сталы і крэслы. Вызваліўшы прастору, скочам дзелім залу на дзве паловы — гэта этычная мяжа. Прапаную ўдзельнікам узгадаць прыклады, калі, рыхтуючы нейкія матэрыялы да друку, ім прыходзілася парушаць нормы журналісцкай этыкі або здзяйсняць не зусім этычныя ўчынкі. Тых, у каго такія прыклады ёсць, прашу стаць па левы бок мяжы. Тых, хто нічога не парушаў, — па правы. Калі ёсць сумненні, як расцэньваць тыя ці іншыя сітуацыі, прашу стаць непасрэдна на мяжу. Некалькі хвілін — і слухачы робяць свой выбар.

Прапаную «парушальнікам этычных нормаў» распавесці, што ж такое непрыстойнае яны здзейснілі. Завязваецца дыялог, ідзе абмеркаванне.

Напрыклад, Алёна Навуковіч палічыла неэтычным свой учынак, калі яна зрабіла здымак дворніка на вуліцы: ён не хацеў фатаграфавацца, а яна ўсё адно, хоць і здалёк, зняла яго. Вераніка Богдан стала на мяжы. «Чаму?» — усе чакаюць адказу. «Калі я рыхтавала матэрыял “Абед па раскладзе”, — распавяла дзяўчына, — работнікі школьнай сталовай забаранілі прайсці на кухню, але я ўсё адно вылучыла момант і зазірнула туды...»

Абмеркавалі, як суаднесці нормы журналісцкай этыкі са спрадвечным і прафесійным жаданнем рэпарцёра «прабіцца» да ісціны. Так атрымалася, што якраз на гэтым занятку ў нашай ШМЖ прысутнічаў карэспандэнт Associated Press Юрась Карманаў. Доўгі час ён узначальваў у ГА «БАЖ» камісію па этыцы, і яго досвед быў асабліва каштоўны. У выніку кожны з нас зразумеў, што аналізаваць «працоўныя» сітуацыі варта імгненна і штодня, памятаючы пра тую самую мяжу, за якую прафесіяналу пераступаць забаронена.

Гэты спосаб дазволіў нам калектыўна абмеркаваць сітуацыі, у якія можна патрапіць у паўсядзённай журналісцкай працы.

Дарэчы, «мяжу» са скоча можна выкарыстоўваць падчас вывучэння самых

розных тэм. Галоўнае — правільна паставіць пытанне, даць магчымасць зрабіць выбар і абмеркаваць паводзіны.

Што ў полі зроку ?

Ад занятку да занятку я ўглядалася, ці не згаснуў бляск у вачах маіх вучняў. І, прызнацца, не было і разу, каб адчула, што камусьці нецікава ці сумна.

Як кажуць, апетыт прыходзіць падчас сілкавання. Ужо з кастрычніка амаль у кожным нумары газеты «Информ-прогулка» друкаваліся 2–3 работы маладых аўтараў, дзякуючы чаму больш разнастайнай стала тэматыка выдання, пашырылася маладзёвая аўдыторыя газеты, павялічылася колькасць наведванняў сайта і адпаведна палепшылася камунікацыя з чытачамі. Кожнаму з маладых журналістаў урачыста ўручылі пасведчанне пазаштатнага аўтара «ИП» — гэта пасадзейнічала яшчэ большай актыўнасці, жаданню скарыстоўваць навыкі на практыцы.

Кола тэм, якія трапілі ў поле зроку слухачоў ШМЖ, — самае шырокае: ад школьных навін да праблем глабальнага характару. Вялікі грамадскі рэзананс выклікалі артыкулы Юліі Шэлевенька «А пайсці ўвечары некуды» і Вікторыі Луд «Амерыканская мара для беларуса», нарыс Вольгі Соц «З пяшчотаю ў сэрцы, і з сэрцам па жыцці», інтэрв'ю Людмілы Хмялеўскай «Чарнобыльскі рак вылечваецца» і Святланы Ігнаткевіч «Непаўналетніх маці ўсё больш», карэспандэнцыі Юліі Гаўрыленка і Алёны Гавейновіч «Палёт у нікуды» і Веранікі Богдан «Абед па раскладзе», многія іншыя матэрыялы. Вялікую цікавасць праявілі чытачы да фотаконкурсу «Доўгая каса — дзявочая краса», які арганізавала Святлана Жыгар, дарэчы, самая малодшая ўдзельніца групы.

Выпускніцы Лунінецкай ШМЖ Юлія Гаўрыленка і Юлія Шэлевенька за свае працы «Крэйда састарэла, няхай жыве інтэрактыў» і «Як жылі ў Брэсце алімпійцы» падчас выпускнога вечара адзначаны заахвочвальнымі дыпломамі «За першыя паспяховыя крокі ў журналістыцы».

Вынік ёсць працяг

На выніковым занятку, аналізуючы той шлях, што прайшлі разам за 10 месяцаў, мы раздрукавалі свае лісты, што пісалі на першай сустрэчы, і прачыталі пажаданні самім сабе. Разгарнуўшы калажы (іх я таксама захавала з першага занятку),

Мне як студэнтцы Інстытута журналістыкі БДУ было цікава вывучаць журналістыку з ракурсу, больш адаптаванага да беларускіх рэаліяў. Атрыманыя веды дапамагаюць не толькі ў журналістыцы, але і ў жыцці. ШМЖ можна параўнаць са школай маладога байца: чым мацнейшы «баец», тым лепшы яго вынік.

Вікторыя Луд, навучэнка

Я знайшла добрых сяброў, пазнаёмілася з цікавымі людзьмі — прафесіяналамі сваёй справы. Зараз мая мэта — накіраваць сваю энергію на тое, каб стаць сапраўдным журналістам. Вялікі дзякуй выкладчыкам, а таксама лёсу, што звёў мяне з імі.

Юлія Шэлевенька, навучэнка

праанализавалі, ці спраўдзіліся мэты, якія ставілі перад пачаткам курса, падсумавалі вынікі. Толькі адзін з удзельнікаў групы на паўдарозе «сышоў з дыстанцыі», астатнія пераканаліся: журналістыка — для іх.

Таму і планы ў выпускнікоў ШМЖ у нечым падобныя. Працуюць яны ці вучацца па розных спецыяльнасцях, усе маюць намер супрацоўнічаць са СМІ, удасканальваць атрыманыя веды. Тры навучэнкі курса, як і марылі, сталі студэнткамі, абраўшы журналістыку сваёй прафесіяй.

Журналістыка ў нашы дні, як гаворыць у сваёй кнізе для выкладчыкаў Клас Тур, — не толькі творчасць, гэта ў большай ступені «рамяство, гэта — прафесія, якая патрабуе ад тых, хто ёй займаецца, глыбокага разумення складаных з'яў у грамадстве і сваёй ролі ў ім». Менавіта таму, як падкрэслівае трэнер, «навучыць добрай журналістыцы хаця і магчыма, але складана».

Сапраўды, складана. Але ўсе мы, занятыя падрыхтоўкай будучых калег, імкнуліся рабіць усё, дзеля таго каб нашы слухачы вучыліся менавіта добрай, якаснай журналістыцы. Бо ў кожнага з нас ёсць нядрэнная практыка, а з досведам, як вядома, прыходзіць і мудрасць, якой хочацца падзяліцца...

Напрыканцы курса нашы вучні сталі іншымі — гэта было бачна не толькі па ўменні знаходзіць і аналізаваць факты, выкладаць думкі, гэта было бачна па іх вачах. І няхай не ўсе з нашых выпускнікоў стануць ПРОФІ, фундамент ведаў яны атрымалі. Цяпер УСЁ Ў ІХ РУКАХ!

P.S. У кастрычніку стартавала журналісцкая майстэрня «ПРОФІль-2». Разумею, што шлях будзе нялёгкі. Але спадзяюся, што і выпускнікі другой плыні, набыўшы досвед, змогуць сказаць: мы прыйшлі сюды нездарма...

Адкуль хлусня ў газетах?

Адар'я ГУШТЫН,
www.n-europe.eu

Выйдзеш на вуліцу — дэградацыя і алкагалізм. Зірнеш у газету — распачынаецца «Маршрут цвярозасці».

Кладзешся ў шпіталь — няма паловы лекаў, купляй сам. Разгортваеш газету — пабудавалі новыя медычныя цэнтры дый наяўныя маюць усё неабходнае.

Гэта журналісты жывуць у іншым свеце? Ці ім проста выгодна час ад часу заплюшчваць вочы?

«Вы ўсё разумееце самі»

Гэта фраза — «Вы ўсё разумееце самі» — будзе заўсёды суправаджаць журналіста. І калі рабочы тлумачыць нешта «не для друку», і калі чыноўнік адмаўляецца адказваць на пытанні, і калі строгі рэдактар выкрэслівае самыя гарачыя факты з тэксту: «Мы гэта не можам пусціць. Ты сама ўсё разумееш...»

Гэта замкнёнае кола, дзе ўсе ўсё разумеюць, але не адважваюцца пра гэта адкрыта сказаць. Журналісты газеты «Культура» працоўны дзень пачынаюць не з прэс-рэліза ад Міністэрства, а з сайтаў «Нашай Нівы», «Хартыі'97», «Белорусского партизана»... Яны ўсё разумеюць і ведаюць, дзе шукаць інфармацыю, набліжаную да рэальнасці. Але як толькі ў кабінет уваходзіць рэдактар, старонкі «варожых сайтаў» згортваюцца — пачынаецца праца над тэмамі пра стабільнасць, развіццё і неўміручасць сістэмы ў літаратуры, балеце, кіно.

Вы спытаеце: «Навошта яны там працуюць?» Насамрэч ім самім досыць складана адказаць на гэтае пытанне. Але калі падагуліць асноўныя тлумачэнні, то гэта «стабільны заробак», «сацыяльныя гарантыі», «магчымасць стаць у чаргу на кватэру». Пагадзіцеся, такія самыя адказы можна пачуць і на прахадной МТЗ.

Усё таму, што журналісты ў сваёй большасці — гэткія самыя людзі, як і астатнія беларусы. Нас выхоўвала адна сістэма. І толькі адзінкі могуць сказаць гэтай сістэме «не».

Не бачыць, не чуць, не пісаць

На журфаку будучым журналістам на самай першай лекцыі кажуць: «Мы не навучым вас пісаць. Гэта або ёсць, або няма. Залежыць ад таленту». Прыкладна гэтак тлумачыць дэкан Сяргей Дубовік. І першакурснікам яшчэ страшна спытаць у яго: «А вы спрабавалі навучыць?» Такое пытанне калі і прагучыць, то адзінкава і на курсе чацвёртым-пятым. Але чаму дакладна журфак навучыць будучых акулаў пяра — недагаворваць, утойваць, не заўважаць і не чуць таго, што трэба не чуць.

На вытворчую практыку студэнта ніколі не адпусцяць у «апазіцыйнае выданне» — так называюць прэсу, дзе крытыкуецца ўлада. Прычым нават БелаПАН не праходзіць цэнзуру. «Вы можаце там працаваць колькі вам заўгодна, — тлумачыў мне намеснік дэкана Градзюшка. — Але журфак — гэта дзяржаўная ўстанова, і мы не можам вас адправіць у такія медыі на практыку. Ну вы ж усё разумееце самі...»

Студэнт на занятак прыносіць «Народную волю» і рыхтуе даклад пра этычны выбар журналіста. «Дзякуй, але чаму вы ўзялі менавіта гэтае выданне? — пытае выкладчык. — Няўжо няма

Photo.bymedia.net

іншых нармальных газет?» І ўжо на першым курсе ўсе разумеюць, што нармальныя — гэта «Рэспубліка», «Народная газета», «Кобрынскі веснік», «На страже» і г. д. А вось у «БелГазету», «Свободные новости плюс» або, не дай бог, «Народную волю» ці «Нашу Ніву» лепш не заглядаць.

Нядаўна размаўляла з Валянцінай, студэнткай чацвёртага курса. Кажу, што «Наша Ніва» абвясціла пра набор супрацоўнікаў. «Так, выданне добрае. Але я туды пакуль не пайду. Хочацца нармальна ўніверсітэт скончыць», — адказала мне дзяўчына.

Тыя, хто туды ўсё ж пайшоў, на працягу навучання павінны былі хавацца за псеўданімамі, адстойваць права друкавацца свабодна і быць гатовым да адлічэння ў кожны момант. Ці разумеюць студэнты, што гэта абсурд? Відавочна! Ці гатовыя яны змагацца з гэтым і адстойваць свае правы? Толькі адзінкі!

Большасць абірае шлях канфармістаў. Яны ідуць у дзяржаўныя выданні, бо гэта стабільна і часам нават прэстыжна.

У асяродку маладых журналістаў «Советская Белоруссия», напрыклад, — гэта нешта накшталт залатавалютнага рэзерву беларускай медыяпрасторы. Усе ведаюць, што там шмат плацяць. Адкуль бяруцца на гэта грошы, мала каго турбуе. Але праца ў такіх выданнях толькі навідавоку выглядае простай. Апроч звычайнай журналісцкай дзейнасці трэба быць гатовым да асаблівасцяў вытворчасці.

Пра якія тэмы нельга пісаць у дзяржаўных газетах

Тое, што дзяржаўная прэса не адлюстроўвае рэчаіснасці, цяпер зразумела нават самым бадзёрым аптымістам. Бо калі кошты ў крамах узрастаюць удвая, а газета піша пра тое, што мы ідзём правільным стабільным шляхам, разумееш, што тут нешта не сыходзіцца. Пра крызіс і падаражанне журналістам праўладных медыяў пісаць забаранілі. «Намеснік рэдактара сказала мне прапанаваць вострую надзённую тэму. Я вырашыла пісаць рэпартаж з рынку — з параўнаннем коштаў, меркаваннем пакупнікоў, гандляроў і чыноўнікаў: што ж такое адбылося, што кава цяпер стала каштаваць 100 тысяч рублёў, — распавядае былая карэспандэнтка «Звязды» Настасся Занько. — Намеснік рэдактара сказала: "Нам такая тэма не патрэбная". Толькі калі я напішу пра гэта ў аптымістычным ключы. А які тут аптымізм, калі людзям на прадукты грошай не хапае?»

Забароны рэдактары не выдумляюць самі. Кожную пятніцу яны або іхныя намеснікі ходзяць на нарады ў Адміністрацыю прэзідэнта. Асноўны сігнал паступае адтуль.

«Ёсць дакладныя тэмы, на якія негатыўна пісаць нельга, — працягвае расповед Настасся Занько. — Гэта дзеянні Камітэта дзяржаўнага кантролю. Недакладныя праверкі, перабольшаныя штрафы — напісаць пра такія факты не дадуць. Я аднойчы паспрабавала. Прадстаўнік па сувязях з прэсай мне адразу сказаў: "Я не раю вам у гэта ўлазіць". Тая ж самая сітуацыя з Генпракуратурай, з Адміністрацыяй прэзідэнта — гэта ўстановы з німбам на галаве, яны не могуць памыляцца».

Калі ўважліва паглядзець старонкі газет, то крытыка дзе-нідзе праскоквае. «Знайшлі "хлопчыка для біцця" — Міністэрства жыллёва-камунальнай гаспадаркі. Вось яго можна і нават трэба крытыкаваць. Працякае дах, дрэннае ацяпленне, адключылі гарачую ваду — такая крытыка можа быць. Магчыма крытыкаваць чыноўнікаў на мясцовым узроўні, але вельмі асцярожна», — кажа журналістка.

У працы Настассі быў выпадак, калі праз артыкул на газету пакрыўдзілася ўся беларуская армія. «У мяне выйшла невялікая інфармацыя пра суіцыд у войску. Там неадназначная сітуацыя, бо бацькі салдата лічаць, што гэта было забойства. А ваенныя чыноўнікі настойваюць на суіцыдзе. Я дачакалася адказу з ваеннай пракуратуры. Падала інфармацыю з абодвух бакоў. Але ваенным начальнікам гэта не спадабалася. Яны пакрыўдзіліся і наогул перасталі выпісваць газету», — распавядае Наста.

Прымусовая падпіска — таксама справа журналіста

Распаўсюд выдання — гэта яшчэ адна важная праца для журналістаў. Здаецца, усе чулі пра прымусовую падпіску. Але як гэта працуе насамрэч? Калегі з дзяржвыданняў распавядаюць, што за кожным журналістам замацаваны пэўны рэгіён. Ён мусіць ездзіць туды, сустракацца з мясцовай вертыкаллю, пісаць нейкія тэматычныя артыкулы і дамаўляцца, каб падпіска павышалася. Не будзеш ездзіць — не атрымаеш прэміі. Апроч таго, журналістаў адпраўляюць на нарады з ідэолагамі ад прадпрыемстваў. Карэспандэнты (а не рэкламны аддзел) прыходзяць на сустрэчу з буклетамі і расповедамі, якое цудоўнае ў іх выданне. І вядуць свой улік: хто колькі выпісаў за апошні перыяд, каму паабяцана падтрымка на старонках газет і г. д.

У падпісной кампаніі сапраўднай гонкі няма. Ёсць неафіцыйнае правіла — «СБ. Беларусь сегодня» павінны выпісваць усе, а вось «Рэспубліку», «Звязду» ці «Народную газету» — на выбар.

Пасля сустрэчы з журналістамі ідэолагі размяркоўваюць, хто з супрацоўнікаў павінен выпісаць газету. На некаторых заводах гэта пачалі называць «абавязковы бонус да прэміі».

«Напішыце пра нас добра»

Дамовіцца пра сустрэчу з чыноўнікам ці атрымаць інфармацыю для дзяржаўных журналістаў куды прасцей, чым для іхных калегаў з недзяржаўнага выдання. Але і тут бываюць выключэнні. «Ёсць сапраўды адкрытыя міністэрствы, ёсць тыя, дзе хлусяць, але хоць бы ўзгоднена, а ёсць, напрыклад, Міністэрства адукацыі ці Міністэрства аховы здароўя. Тут, каб атрымаць каментарый ад чыноўніка, трэба перш дабіцца дазволу прэсавага сакратара і ўсіх вышэйшых чыноўнікаў. У выпадку Мінадукацыі дарадца па сувязях з грамадскасцю часам настойвае на дазволе ад самога міністра», — распавядае Настасся Занько.

Згодна з законам, журналіст не абавязаны ўзгадняць публікацыю з тым, ад каго атрымаў інфармацыю, але чыноўнікі настроеныя на іншую хвалю. «Памятаю, як брала каментарый у чыноўніцы з Рэспубліканскага цэнтра гігіены, эпідэміялогіі ды грамадскага здароўя пра тое, якія вадаёмы забароненыя для купання, — працягвае Настасся Занько. — Тры сказы ўзгаднялі дзве гадзіны. Суразмоўца правіла стыль, перастаўляла словы і ўсё ніяк не давала дазвол на публікацыю: "Вы так напісалі, нібыта я, як просты чалавек, кажу, а я не магу так размаўляць — я на пасадзе", — тлумачыла яна мне».

Больш за ўсё чыноўнікі любяць, калі журналісты наўпрост паўтараюць прэс-рэлізы: там жа ўсё выверана. А фраза: «Напішыце пра нас добра», — гэта не просьба, а рэкамендацыя.

На адной з «маўклівых» акцыяў прэс-сакратар ГУУС Мінгарвыканкама Аляксандр Ластоўскі папрасіў усіх журналістаў адысці ў бок і не стаяць у цэнтры плошчы. «Дык тут жа цэнтр падзей! — абураліся калегі. — Можа, нам наогул сысці, а вы нам пасля прэс-рэліз дашляце?»

Шмат у якіх ведамствах менавіта такога і хацелі б. Пазіцыю чыноўнікаў пачынаюць адстойваць і рэдактары. «У мяне быў выпадак, калі мой артыкул пра закрыты доступ да "Хартыі'97" не прынялі ў друк таму, што я ўзяла каментарыі правайдараў і карыстальнікаў, якія пацвердзілі, што сайт не адкрываецца не толькі ў дзяржаўных установах, як абяцала Генпракуратура, але і ў звычайных карыстальнікаў. Мне зрабілі заўвагу, што гэтыя каментарыі лішнія. Трэба было рабіць, як БелТА: што на прэс-канферэнцыі сказалі, тое і даваць», — кажа Настасся Занько.

Апошнім часам, дарэчы, чыноўнікі часта арганізуюць сустрэчы з журналістамі. Але не трэба думаць, што гэта ад вялікай любові да прэсы. Праводзіць «гарачыя лініі» ды прэс-канферэнцыі яны абавязаныя паводле ўказа прэзідэнта № 119 ад 22 сакавіка 2011 г.

Карэспандэнт «Звязды» Павел Бераснеў дзеліцца ў сваім блогу досведам: «Як правесці прэс-канферэнцыю так, каб журналісты не задалі пытанняў? Правільна, абазваць яе брыфінгам: прыйшоў, з паперкі нешта пачытаў і пайшоў. Ніякіх табе нязручных пытанняў. А яшчэ лепей абазваць гэта відэабрыфінгам: і гучыць модна, і ўжо 100 % ніхто нічога не спытае. Прыкладна так прайшоў брыфінг міністра эканомікі Мікалая Снапкова з журналістамі. Прычым прэс-служба Мінэканомікі за пару дзён патэлефанавала журналістам і папрасіла загадзя даслаць свае пытанні. Даслалі. Ды толькі міністр адказаў на тыя, якія падаліся яму не вельмі вострымі».

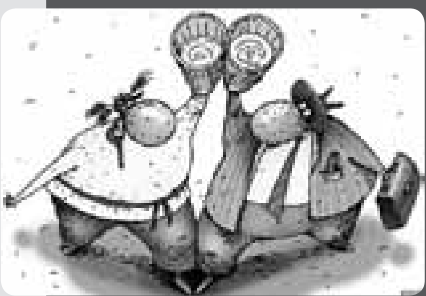
«Страх забівае разуменне»

Калі ў журналістаў развязваюцца языкі — на карпаратыве, пасля планёркі ці проста ў курылцы — яны ўвесь час паўтараюць: «Ды я ўсё разумею! Ды так немагчыма!» Але вяртаюцца на працоўнае месца і працягваюць артыкул пра тое, што падтрымка калгасаў сёлета вывела іх рэнтабельнасць на новы ўзровень. «Страх забівае разуменне, — упэўненая Настасся Занько. — Ім страшна падумаць, што будзе далей. Даражэе папера, звальняюць людзей, ужо няма адкуль браць датацыі на падтрымку, але мала хто думае, што будзе заўтра канкрэтна з ім».

Хіба ж не гэтаксама жывуць астатнія беларусы?

Лявон Вольскі:

«Трэба камусьці ў гэтай краіне й праўду казаць...»

Легендарныя музыкі Савелі ды Рыгор нарэшце завяршылі справу свайго жыцьця, якой была прысьвечаная вядомая песьня: «Саўка ды Грышка ладзілі дуду — павесяліцца ды прагнаць нуду». Інструмэнт яны зрабілі, але разам зайграць не змаглі. Празь ідэйныя разыходжаньні: адзін грае «За свабоду!», а другі — «За Беларусь!».

Ідэйныя разыходжаньні, між тым, не перашкаджаюць Саўку ды Грышку сябраваць, хадзіць разам у лазьню, спрачацца. А размаўляюць яны паміж сабою, як і бальшыня беларусаў, на трасянцы.

Саўка, ці Савелі Пятровіч Пстрычка, — прадстаўнік дробнай намэнклятуры, выканкамаўскі чыноўнік:

Усем прывет! Мяня завуць Савелій.
Сяджу я ў іспалкоме, у аддзеле.
Дуду кагда-та ладзілі мы з Грышам,
Но жызьнь нас разьвяла па разным нішам.

Грышка, ці Рыгор Браніслававіч Глык, — апазыцыянэр са стажам.

Гарачае народу прывітаньне!
Краіна нашая ў гаротным стане!
Мяне завуць Рыгор, і да змаганьня
Я заклікаю супраць гэтай ганьбы!
Так, ладзіў я дуду, былі памылкі…
Тады я быў далёкі ад палітыкі,
Але цяпер я Саўку-рэнэгату
Ніколі не скажу: «Дзень добры ў хату».

У красавіку 2010 году ў эфіры й на сайце Беларускай службы Радыё Свабода вядомы рок-музыка, літаратар і мастак Лявон Вольскі распачаў праект «Саўка ды Грышка». А летам 2011-га ў сэрыі «Бібліятэка Свабоды» выйшаў кампакт-дыск «Саўка ды Грышка: 50 "Песень праўды"».

Першая «Песьня праўды» была прысьвечаная прыезду ў красавіку 2010 году ў Беларусь Курманбэка Бакіева:

Завідуйце, Масква, Пякін і Кіеў!
К нам прылятае Курманбэк Бакіеў.
Вот мы гасьцепрыімныя какія!
Бакіева ў бядзе мы не пакінем!

І з той пары кожны тыдзень выходзіць новы твор.

Аўтар і выканаўца «Песень праўды» Лявон Вольскі разважае пра праект, пра чорныя сьпісы й наагул пра жыцьцё.

— Лявон, як ты ставісься да чорных сьпісаў? Былі яны ў 2005 годзе, потым ці то іх адмянілі, ці то на іх забыліся. І вось у 2011-м чорныя сьпісы адрадзіліся зноў...

— Зараз я стаўлюся ўжо несур'ёзна, з гумарам, зь іроніяю да гэтых сьпісаў, таму што дайсьці ўжо да таго, што забараняць «Крамбамбулі» выступаць! Гэта ж дзіка палітызаваны гурт, ну проста «Песьні змаганьня й барацьбы»! *(Сьмяецца.)*

Няшчасныя людзі, хто гэтым займаецца. А тыя, хто вымушаны падпарадкоўвацца загадам гэтых людзей, яны яшчэ больш няшчасныя. Іх трэба пашкадаваць і падзякаваць ім за той шалёны піяр, які яны робяць музыкам. Вось мы з «Крамбамбуляй» улетку езьдзілі з канцэртамі па Заходняй Нямеччыне, і гэта нам вельмі дапамагло.

— Дарэчы, само Міністэрства інфармацыі катэгарычна адмаўляе, што такі сьпіс існуе,

міністар Праляскоўскі назваў гэта «гнюснай фальшыўкай і нахабнай правакацыяй». У той жа час кіраўнікі FM-станцыяў паказвалі журналістам гэты сьпіс — на звычайным аркушы, а не на афіцыйным блянку з рэквізытамі Мінінфарму. Дык вось адразу ж пасьля зьяўленьня гэтага сьпісу ў Вас адбыўся трыюмфальны тур канцэртаў па Беларусі. Атрымліваецца, што такі «піяр» дапамог ня толькі ў Нямеччыне, але і на радзіме? Да гэтага ня часта на радзіме Вас запрашалі выступіць на сцэне дзяржаўных канцэртных заляў.

— Усё вельмі проста — мяне асабіста няма ў гэтым сьпісе. Я ж граю «Белую яблыню грому»: Лявон Вольскі — сольна. Мяне па нейкім зьбегу абставінаў не паставілі ў гэты сьпіс асобна.

Вы ня думайце, што некаму вельмі прыемна выконваць гэтыя абсалютна ідыёцкія й шызафрэнічныя пастановы пра забарону нармальнай музыкі. Нікому з чынавенства на месцах непрыемна гэтым займацца, яны разумеюць, што гэта «Навінкі» агульнанацыянальнага маштабу. Прычым у Горадні канцэрт быў у залі абласной філярмоніі, у Берасьці — таксама ў дзяржаўнай залі. Я думаю, што зараз больш небясьпечна будзе зьвязвацца зь нейкімі прыватнымі клюбамі, на якіх ёсьць сыстэма ціску, напрыклад, санэпідэмстанцыяй альбо пажарнай службай, — заўсёды ж можна знайсьці нейкія парушэньні. Дарэчы, у клюбе «Графіці» пры канцы жніўня адмянілі канцэрты Зьмітра Вайцюшкевіча й «N.R.M.». Прычына адмовы — праблемы з электраправодкай, менавіта ў дні канцэртаў яе вырашылі тэрмінова рамантаваць...

Зараз так не баліць, як мінулы раз. Тады такая дэпрэсія была! Што рабіць? Былі толькі нячастыя замежныя канцэрты, да нашых слухачоў ніяк не дайсьці. Спрабавалі ладзіць нейкія мікраканцэрцікі. А зараз ужо ня той час, ня будзе татальнай забароны — зараз ёсьць столькі розных варыянтаў! Ёсьць інтэрнэт, на крайні выпадак.

А калі сур'ёзна, тыя, хто забараняе, яны ж ня могуць нічога адэкватнага даць узамен. Вось у чым яшчэ іронія сытуацыі. То бок замены рок-музыкі ці збольшага разумнай сучаснай музыкі, не архаічнай, альбо нават архаічнай, але з разумным тэкстам, усёй гэтай плыні — няма ніякай замены!

Атрымліваецца, што ў нас року не існуе. У нас ёсьць эстрадныя выканаўцы. Але тое, што яны робяць, у большасьці выпадкаў нізкапрафэсійнае. Бо прафэсіяналізм — гэта ня значыць «наквэтаць» аранжыроўку, як я раблю «Саўку ды Грышку», потым на гэта насьпяваць «у ноту» вакал (а зараз такія ёсьць прыборы, што, нават калі ты сьпяваеш ня «ў ноту», выроўніваюць, — мы называем іх «паляпшайзэрамі»), і ўсё будзе выдатна. Нават калі гэтыя выканаўцы трапляюць у ноту, сьпяваюць чыста — усё адно людзі сьпяваюць, як машыны для данясеньня словаў у пэўнай танальнасьці. Паслухайце беларускую эстраду — гэта проста набор словаў, нават набор літараў. Там няма ні сэнсу, ні думкі.

Нядаўна быў у студыі, дзе запісваўся адзін вядомы беларускі артыст. Ён выконваў песьню, прысьвечаную сумнай падзеі — тэракту ў менскім мэтро. І калі я глянуў на аркуш з тэкстам... У мяне проста няма словаў! Прычым тэкст пісаў чалавек, які ствараў нейкія хіты для Баскава... Я згадваю, як некалі мае мама й тата, каб пракарміць сям'ю, бралі на рэцэнзію ў літаратурных часопісах творы нейкіх графаманаў, якія дасылалі ў рэдакцыю тоны сваёй пісаніны. Дык калі б такое патрапіла — там каменя на камені не засталося б...

Відаць, хтосьці з галоўных ідэолягаў загадаў: трэба тэрмінова адрэагаваць на тэракт. Я проста не разумею гэтых аўтараў. Няўжо нельга адмовіцца пісаць заказныя тэксты на такія тэмы?

— Лявон, цыкль «Саўка ды Грышка» на Радыё Свабода называецца «Песьні праўды». Чаму такі назоў?

— Я ж не вінаваты, што ў дзяржаве прынята хлусіць нават на высокім узроўні. Хлусяць людзі, ад якіх залежаць жыцьці людзей, людзі, якія вырашаюць лёсы. Але ведаюць, што прымаюць за доказ абсалютна хлусьлівыя сьведчаньні... Гэта ўжо палохае. Хутка ўжо й гераінчыку пакецік змогуць падкінуць. Калі ўжо Зьмітра Дашкевіча й Эдуарда Лобава такімі дзікімі й злоснымі хуліганамі зрабілі, быццам бы яны напалі на бясьпечных людзей... Таму трэба камусьці ў гэтай краіне й праўду казаць...

— У каго й калі ўзьнікла такая думка — адрадзіць Саўку ды Грышку?

— Год таму такая ідэя зьявілася. А зараз ужо выйшаў дыск — 50 песень. Такім працаздольным і пладавітым я аказаўся! Я прапанаваў дырэктару Беларускай службы Радыё Свабода Аляксандру Лукашуку зрабіць штосьці ў стылі кабарэ, толькі кабарэ ў сэньсе нямецкім ці польскім (ня блытаць з так званым «рускім шансонам»). Бэртальд Брэхт працаваў у такім жанры.

Спачатку я напісаў некалькі песень на тэмат дня без герояў: «Ідэалёгія», «Вэнэсуэла», «Дзень Волі», «Піва». А тут добрую ідэю падказаў Аляксандар Лукашук: «Можа, варта з двух бакоў неяк?..» І я напачатку думаў зрабіць героямі Казіка й Юзіка. А Лукашук кажа: «Можа, лепш Саўка ды Грышка?» Я пагадзіўся: нармальна, няхай будуць Саўка ды Грышка...

— Але 50 песень — даволі шмат. Я разумею, што бывае шмат падзеяў: то чорныя сьпісы, то суды за 19 сьнежня. Але бывае такое зацішша... Як у цябе хапае фантазіі?

— Я, як і ўсе, досыць лянівы чалавек. Раблю ўсё ў апошні момант. Калі падыходзіць тэрмін дэд-лайну ці часу «Ч», я праглядаю інтэрнэт і пішу. Бываюць і нарыхтоўкі, але рэдка. А наконт пытаньня «надзённыя тэматы»... Ці што нічога

істотнага не адбываецца... Да прыкладу, летам была сьпёка, потым футбол, рэвалюцыя ў Лібіі, кошты рэзка ўзьляцелі... Саўка ды Грышка вядуць размовы ня толькі палітычныя, але і пра стаўленьне да жыцьця, напрыклад. У нас хапае ўсяго, тэмы ў нас ляжаць пад нагамі.

Што да музыкі, там мінімальная аранжыроўка, усё робіцца на кампутары. Але стараюся ўнесьці хоць нейкую разнастайнасьць, зьбіваюся разпораз у нейкі данс, «хімічную» музычку, рэп.

— А як удаецца пісаць і выконваць так, што абодва героі выклікаюць сымпатыю? Здавалася б, адзін — апазыцыянэр, другі — дробны намэнклятуршчык, чыноўнік. Але калі слухаеш — яны абодва сымпатычныя й пацешныя...

— Напачатку большую сымпатыю ў мяне выклікаў гэты адмоўны пэрсанаж, Саўка, дробны намэнклятуршчык, бо ён такі больш душэўны, адкрыты да дыялёгу. Хаця зразумела, што ў яго памылковыя перакананьні, ён можа быць крыху дурнаватым, а ў той жа час — сымпатычным. А другі, Грышка, наадварот, выклікаў антыпатыю, таму што ён такі зашораны апазыцыянэр, усё яму не падабаецца. Але пасьля пэўных падзеяў мае героі зьмяніліся. Апазыцыянэр Грышка набыў столькі цікавых рысаў характару! А дробны намэнклятуршчык Саўка здаў свайго сябра ў мянтоўку (за нецэнзурную лаянку).

— Карацей, не атрымаецца апазыцыянэру перавыхаваць свайго сябра?

— Мы паглядзім, як будуць разьвівацца падзеі ў краіне. Можа, праз пэўны час ён і перакуецца. Таму што я на свае ўласныя вочы бачыў, як у немаладых жанчын пэнсійнага ўзросту пахіснулася вера ў стабільнасьць. Бабуля не змагла забраць свой уклад у банку, і ўсё сьвятое, у што яна верыла, што тычылася гэтай улады, проста рухнула! Чалавек аслупянеў, мне нават шкада яе стала... Яна доўга яшчэ стаяла на банкаўскім ганку й ўглядалася ў гэтыя аркушыкі паперы: як тое магло адбыцца ў нашай стабільнасьці?!

Доўгатэрміновага сцэнару, чым усё скончыцца, хто ў які колер перафарбуецца, — няма. Усё ад разьвіцьця падзеяў будзе залежаць. Як Ленін пісаў: «Жыць у грамадзтве й быць свабодным ад грамадзтва нельга». Магчыма, творца й можа быць свабодным ад грамадзтва, насуперак Леніну, але з такім жанрам, як палітычнае кабарэ, — проста немагчыма.

Я нядаўна шмат з напісанага праслухаў — можа, гэта ня сьціпла, але мне ўсё падабаецца. Няма такога, за што сорамна. Нават калі кампазыцыі ня вострыя, калі былі такія тыдні, што практычна нічога надзвычайнага не адбывалася, было лета, сьпёка, і тое атрымлівалася сьмешна...

Я, прынамсі, навучаўся рыфмаваць ужо зусім зь іншым майстэрствам. Нават ёсьць там ужо й фігуры найвышэйшага пілятажу сярод рыфмы. Я цяпер і сур'ёзныя песьні ўжо лепей пішу, таму што ўвесь час адточваю паэтычнае майстэрства, вастру пяро на «Саўцы ды Грышцы».

— Даведаліся пра харэй, ямб, дактыль, амфібрахій, анапэст...

— Ну што вы, я з паэтычнай сям'і, яшчэ ў юнацтве праштудыяваў усё гэта й забыўся... Якія цяпер амфібрахіі? Бываюць, праўда, ямб і харэй. Бываюць падобныя песьні. Але ідэнтычных няма. Ва ўсіх 60 песьнях хоць і прымітыўны матыўчык,

але ў кожнай — свой... Бываюць такія праекты, што думаеш: «Але ці варта гэта рабіць?» А тут, як толькі я напісаў першую песьню пра Бакіева, зразумеў: усё нармальна.

Саўка й Грышка — супрацьлеглыя пэрсанажы. Яны — антыподы. Але іх зьвязвае дзяцінства ці пачатак юнацтва, а цяпер шляхі іх разышліся.

Дарэчы, даволі тыповая для Беларусі сытуацыя. Ёсьць такія кампаніі людзей, якія, да прыкладу, разам ходзяць у лазьню з канца 80-х — пачатку 90-х, калі не было яшчэ такой канфрантацыі ў нашым грамадзтве. Дык вось у Саўкі ды Грышкі з гэтых 90-х і працягваецца такое своеасаблівае сяброўства, яны — прыяцелі, разам ходзяць у лазьню, разам п’юць піва. І размовы ў іх такія: «Што ж ты такі казёл?» «Адчапіся, у мяне сям’я, а ў цябе толькі сабака...» Таму гэта даволі тыповая сытуацыя. У мяне, праўда, такіх сяброў няма. Але я ведаю аднаго беларускага музыку, які ходзіць з такім Савеліем у лазьню й мне пра гэта распавядае...

— У Вас на многіх радыёстанцыях былі гумарыстычныя праекты: «Квадракола», «Куплеты й прыпеўкі», «Радыё Гамон». Што тычыцца гумару, сатыры, іроніі, сарказму — ці выратуюць яны нас?

— Нас як грамадзянаў і як людзей, якія жывуць на пэўнай тэрыторыі ў пэўным атачэньні пэўных падзеяў і кіраўнікоў, апроч гумару, іроніі й сарказму, наўрад ці што выратуе. Таму што ўвесь час крычаць «ШОС» — і што? Хаця «ШОС» — ініцыятыва досыць саркастычная. Ня трэба праблемы падпускаць блізка да сябе, бо могуць пачацца незваротныя працэсы. А гумар заўсёды робіць такую своеасаблівую заслону гэтай рэчаіснасьці. Можа быць, у гэтай рэчаіснасьці пэўнаму адсотку народу й камфортна, але ня нам з вамі. Гэты пэўны адсотак альбо працуе на нейкіх высокіх пасадах, дзе яму камфортна, альбо ён слаба адукаваны й нізкай духоўнай арганізацыі.

— А за гэты даволі востры цыкль пра Саўку й Грышку на Вас яшчэ не «наязджалі»?

— Пакуль хапае розуму не «наязджаць». Калі пачнуць «наязджаць», гэта зноў жа мне плюс будзе. Але, спадзяюся, хопіць розуму не чапляцца...

Прынамсі, адным разам «наехалі». Пры канцы кастрычніка на партале Tut.by-TB у жывым эфіры праходзіла анлайн прэзэнтацыя кніжкі Лявона Вольскага «Міларусь» і канцэрт ягоных лепшых песень. Вольскі згадаў пра Сяргея Міхалка, якога выклікалі ў пракуратуру, паразважаў наконт таго, што прагляд дзяржаўных тэлеканалаў уяўляе зь сябе сэанс мазахізму. Калі Лявон пачаў выконваць «Маналёг Саўкі» — гумарэску пра тое, як старшыня выбарчай камісіі выпадкова трапіў пад зачыстку пасьля прэзідэнцкіх выбараў, трансьляцыю спынілі, не паведаміўшы пра гэта самому выканаўцу.

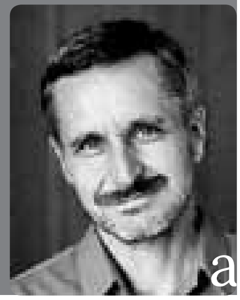

Прычым «Маналёг Саўкі» Вольскі напісаў і выканаў адразу ж пасьля прэзыдэнцкіх выбараў, песьню можна спампаваць на сайце Радыё Свабода, ёсьць яна й на дыску...

Кіраўніцтва сайту спачатку апраўдвалася, што «Маналёг Саўкі» «супярэчыць канцэпцыі парталу». Але на наступны дзень, пасьля рэзанансу ў СМІ, на Tut.by усё ж адважыліся выставіць гутарку з Вольскім цалкам, без скарачэньняў і купюраў. Сам музыка кажа, што на партал не пакрыўдзіўся...

Гутарыла Ядзьвіся БУРАЧОК
Фота Ўладзімера ГРЫДЗІНА
і photo.bymedia.net

Непакоіць Гандурас

Аляксандр КЛАСКОЎСКІ,
палітычны аналітык БелаПАН,
медыйны эксперт

У адзін дзень я атрымаў магчымасць задаць пытанні міністру замежных спраў, прэм'еру і прэзідэнту.

Кожнага з іх па чарзе бачыў на адлегласці выцягнутай рукі. Было гэта ў кастрычніку 2011 года на выбарах у польскі Сейм.
Натуральна, вядзецца тут пра лідараў суседняй краіны.

Калі прэзідэнт стаіць у чарзе

На ўчастак, дзе галасавалі з інтэрвалам у паўгадзіны прэзідэнт Браніслаў Камароўскі і прэм'ер Дональд Туск, ваш пакорлівы слуга прыйшоў без усялякай акрэдытацыі і з сумкай, у якой тэарэтычна мог бы змясціцца цэлы арсенал. Людзі з кручанымі правадамі за вухам журналістаў не трэслі, увогуле ахова была мінімальная і фантастычна карэктная.

А Камароўскі з жонкай яшчэ і пастаяў у чарзе па бюлетэні, бо ніхто не зачышчаў навакольную прастору ад звычайнага электарату. Дарэчы, участак месціўся хоць і ў прэстыжным, але даволі аблупленым з фасада ліцэі. Ніхто не кінуўся адмыслова фарбаваць будынак дзеля віп-персон. Падазраю, што ў краіне па-за Бугам і кароў шампунем не мыюць, і асфальт у гразь не бухаюць напярэдадні візітаў найвышэйшых асоб. Там прэзідэнт — не цар, таму пацёмкінскія вёскі без патрэбы.

У Туска ж я запытаўся, як бы ён пракаментаваў словы Лукашэнкі, што абяцаныя Еўразвязам Беларусі па выніках варшаўскага саміту «Усходняга партнёрства» дзевяць мільярдаў долараў — не болей чым «вутка». Пікантнасць моманту была ў тым, што гэтыя грошы ад імя Бруселя абяцаў сам Туск.

Ягоны адказ (сутнасць: дамо і болей, калі будуць дэмакратычныя рэформы) я адразу ж аддыктаваў на стужку БелаПАН. Ды падумаў сам сабе: калі пасля рэформаў, то, бадай, як рак на гары свісне.

Заставалася толькі пазайздросціць польскім калегам, што працуюць у людскіх умовах. Галоўнае ж — ім ёсць пра што пісаць, бо там выбары — гэта сапраўды выбары.

Напрыклад, кіраўнік дыпламатычнага ведамства Радаслаў Сікорскі да канца галасавання не мог быць упэўнены, што захавае крэсла ў новым урадзе. Але ў выніку яго «Грамадзянская платформа» перамагла, і таму на партыйнай вечарынцы пан Радэк быў у гуморы. Так што я падруляваў у зручны момант. І паколькі ведання польскай бракавала, то нахабна стаў задаваць пытанні пабеларуску. Інтуіцыя падказвала: той наўрад ці скажа, што не разумее, бо будзе выглядаць няёмка (як да Лукашэнкі

Прэзідэнт Польшчы Браніслаў Камароўскі

Прэм'ер Дональд Туск

лётаў на перамовы, дык усё разумеў, а як незалежны беларускі журналіст звяртаецца — ад вінта?).

Неўзабаве інтэрв'ю ўжо вісела на Naviny.by. Акрамя таго, на сайце выйшла серыя рэпартажаў з польскіх выбараў.

Карацей, тая вандроўка за Буг дала магчымасць без залішняга палемічнага запалу ды абстрактных заклінанняў пра еўрапейскія каштоўнасці (чым грашаць як апазіцыйныя палітыкі, так і незалежныя рэсурсы), а спакойна, на пальцах паказаць айчыннаму чытачу, якой лухты нагарадзіла беларуская дзяржаўная прапаганда наконт «польскай пагрозы» і як працуе рэальная дэмакратыя.

У логаве монстра

Два гады таму аналагічна я зрабіў для Naviny.by серыю рэпартажаў з выбараў у нямецкі бундэстаг. У прыватнасці, кінулася ў вочы, што на мітынгах тамтэйшых «адмарозкаў» публіка спакойна частуецца півам з сасіскамі. Атмасфера абсалютна разняволеная, бо не баяцца разгону. Наадварот, паліцыянты ахоўваюць.

А партыі, што збіраюць не меней за паўпрацэнта (згадзіцеся: мізэр!) галасоў на агульнафедэральных выбарах, атрымліваюць права на дзяржаўнае фінансаванне. Падобны парадак, дарэчы, і ў Польшчы: дастаткова набраць на выбарах у Сейм 3 % (гэта ніжэй за парог праходжання ў парламент), і гэтай партыі адкрываюць казённы пансіён. І ніякіх табе лямантаў пра «пятую калону». Насамрэч, нашто прасіць грошы за мяжой, калі свая ўлада дае?

Калі ж я быў у Брусэлі, то першы рэпартаж пра падарожжа ў «логава падступнага монстра» пачаў з таго, што трапіць у НАТО элементарна: трэба сесці на 21-ы аўтобус ля каралеўскага палаца ды пілаваць акурат да прыпынку, што так і называецца — «НАТО». Калі бачыш, як мірна цячэ плынь клеркаў з партфелямі ў комплекс сціплых шэрых будынкаў (што, кажуць, планаваліся пад радзільню — гэтае прыстанішча паспешліва выбралі ў 1967 годзе, пасля таго як дэ Голь выгнаў НАТО з Парыжа), то вобраз монстра адразу развальваецца. Кантора як кантора. І кіруюць там зусім не генералы, а палітыкі.

Апафеозам жа стаў адказ аднаго з афіцэраў альянсу, канадскага марака, на маё пытанне, як ён ацэньвае моц беларускай арміі. Калі зухаваты ваяка глыбакадумна зазначыў, што трэба паглядзець даведачны матэрыял: колькі там у вас танкаў, субмарын (!), то наша журналісцкая кампанія не здолела стрымаць смеху. Гэты дыялог я зрабіў цвіком другога рэпартажу з «логава»: бачыце, беларуская прапаганда дзяўбе, што натаўцы дзень і ноч рыхтуюцца напасці на сінявокую рэспубліку, а тыя і не ведаюць, што яна нават выхаду да мора не мае. Субмарыны ў палескіх балотах — гэта крута!

Канечне, пісалася гэта не без сцёбу: вожыку зразумела, што ёсць у альянсе і большыя знаўцы Беларусі. Але гумар найлепей праціраe вочы, разганяе хімераў.

І вось вам яшчэ адзін, ужо цалкам сур'ёзны, штрых: першым, каго мы сустрэлі ў другім «логаве НАТО» — пад бельгійскім гарадком Монс (там месціцца стратэгічнае камандаванне альянсу па аперацыях), быў… падпалкоўнік беларускай арміі. Пакуль палітыкі палохаюць, вайскоўцы Беларусі і НАТО нармальна кантактуюць, працуюць у межах праграмы «Партнёрства дзеля міру» (іншая рэч, што супраца магла б быць куды болей маштабная, каб не спецыфіка беларускага рэжыму). Наш афіцэр сувязі — увесь час там, у «логаве». Але афіцыйныя СМІ гэтага не афішуюць.

Зноў падкрэслю: жывыя дэталі, эфект прысутнасці, гумар дапамагаюць разбураць прапагандысцкія міфы пра замежжа гэтаксама, як разбурае бункер высокадакладная натаўская бомба.

Як я ўлагоджваў канфлікт вакол Карабаха

Іншая рэч, што выбрацца за мяжу беларускаму журналісту зазвычай не надта проста. І тым болей нерэальна для нашых незалежных медыяў трымаць за кардонам штат уласных карэспандэнтаў.

І ўсё ж у эпоху інтэрнэту замежжа — побач. Пры жаданні можна за пару гадзін грунтоўна вывучыць сітуацыю ва ўсялякай краіне. Трэба толькі ўмець працаваць з масівам інфы. Значна лягчэй стала наладжваць ды падтрымліваць кантакты з замежнымі палітыкамі, прэс-службамі, экспертамі. І тады ў патрэбны момант праз мабільнік або «Skype», напрыклад, можна практычна імгненна атрымаць з Вільні, Варшавы, Берліна, Брусэля каментар на гарачую тэму ад споўксмена нейкай інстытуцыі ці мясцовага журналіста, публіцыста, аналітыка.

Аднак жа, як казаў Пушкін (дарэчы, не толькі паэт, але і таленавіты журналіст), *«мы ленивы и нелюбопытны»*. Чым напружвацца, уключаць мазгі, даставаць замежнікаў наўпроставымі пытаннямі, лягчэй настрыгчы з Сеціва матэрыялу паводле метады «копіпэйст» («капіюй ды ўстаўляй»). Фантастычны крэатыў!

Карацей, скажам шчыра: падача міжнароднай інфармацыі ў шэрагу недзяржаўных медыяў — стандартная, безаблічная, шэрая, невыразная. Бракуе і моцнай аналітыкі на міжнародныя тэмы. У гэтым сэнсе над намі яшчэ навісае цень «саўка».

За савецкім часам беларускія перыёдыкі камплектавалі міжнародныя падборкі перадрукамі ТАСС ды АПН — маскоўскіх фірмаў, што выдавалі прадукт з прапагандысцкім начыннем. Звычайна рубрыкі кшталту «За мяжой», «Глобус», «Планета» навешваліся на вечна перагружаных сакратарыятчыкаў, якія чыста механічна «забівалі месца». Бадай, менавіта такімі бяздушнымі, казённымі тэкстамі з фальшывым пафасам (кшталту: як кепска жывецца замежным працоўным пры імперыялізме!) быў навеяны хрэстаматыйны савецкі анекдот:

«– Мяне непакоіць Гандурас…

— А вы яго не расчухвайце!»

Падчас перабудовы, рэдагуючы газету «Знамя юности» (тады яе наклад сягнуў пад 800 тысяч асобнікаў), ваш пакорлівы слуга зведаў на ўласнай скуры, што маскоўскі погляд на падзеі па-за межамі Беларусі можа капітальна «падставіць» выданне. Аднойчы сакратарыят не доўга думаючы замалаціў на паласу каментар АПН пра карабахскі канфлікт. Між тым аўтар артыкула быў далёкі ад нейтральнасці. І калі нумар выйшаў, у мой рэдактарскі кабінет уваліліся два раз'юшаныя азербайджанцы

з Камароўкі (тады ў стары Дом друку на праспекце мог спакойна зайсці хто хоча). Паверце, напачатку было надта няўтульна... Мы паразумеліся на тым, што выйдзе новая збалансаваная публікацыя.

Наўкола ворагі!

З тае пары газета стала аддаваць перавагу ўласным каментарам на міжнародныя тэмы. Наш спецыяльны карэспандэнт Алег Груздзіловіч зрабіў серыю выдатных рэпартажаў са зруйнаванага землятрусам армянскага Спітака. Свой, адрозны ад маскоўскага, погляд быў у «Знамени юности» і на дзейнасць народных франтоў у тагачаснай Прыбалтыцы. Сапраўднай мяжы яшчэ не існавала, і даімчацца да Вільні было як двойчы два. Дарэчы, прызнаюся, што ўпершыню ўбачыў «у натуры» вялікі бел-чырвона-белы сцяг менавіта на адным з мітынгаў «Саюдзіса». Падзеі студзеня 1991 года ў Вільні, калі Масква спрабавала задушыць літоўскі рух танкамі ды спецназам КДБ, газета «Знамя юности» таксама падала ў сваёй, а не крамлёўскай трактоўцы.

Перабудова, а потым распад СССР перавярнулі мысленне многіх айчынных журналістаў. З'явілася свая кагорта міжнароднікаў, што сталі падаваць падзеі і працэсы ў навакольным свеце з гледзішча інтарэсаў незалежнай Беларусі.

Але адліга хутка скончылася. Пасля прыходу Лукашэнкі да ўлады Мінск перасварыўся ледзь ці не з усім светам. Зноў загнаная ў хамут дзяржаўная прэса стала нагнятаць атмасферу абложанай крэпасці. Збіліся на прымітыў у міжнароднай тэматыцы і некаторыя незалежныя рэсурсы. Адны выскубваюць з гэтай плыні толькі тое, што супраць «злачыннага рэжыму»; іншыя то падаюць справу так, што ўвесь Захад толькі і думае пра скіданне дыктатуры, то (плаўны пераход!) бэсцяць той самы Захад за абыякавасць ды гешэфты з гэтай самай дыктатурай... Фрагментарна, непаслядоўна, аднабока, павярхоўна, дубова.

«Языками не владею, Ваше благородие»

Канечне, рыба з галавы гніе. Для шэрагу рэдактараў «міжнародка» — нешта такое факультатыўнае, паводле астаткавага прынцыпу. Адпаведна і падначаленыя не напружваюцца. З іншага боку, смешнавата выглядаюць у асобных рэгіянальных выданнях міжнародныя агляды, напісаныя з гледзішча пікейных камізэлек — «Чэмберлен — галава, я б яму палец у рот не паклаў»: без аніякай лакалізацыі, без выхаду на айчынныя і рэгіянальныя праблемы. Увогуле, з незалежных перыёдыкаў хіба што «Новы Час» спрабуе зрабіць сваёй «фішкай» грунтоўнае асвятленне міжнароднага жыцця (хаця пытанне лакалізацыі, «зазямлення» на нашы рэаліі і там застаецца).

Кожны рэдактар выкаціць вам воз аб'ектыўных цяжкасцей. Сапраўды, бракуе падкаваных кадраў для працы з міжнароднай тэматыкай. *«Языками не владею, Ваше благородие»* і да т. п. Але ж сёння да вашых паслуг і прасунутая творчая моладзь (пад дахам БелаПАН, напрыклад, вырасла ў моцную журналістку-міжнародніцу выпускніца лінгвістычнага ўніверсітэта, былая школьная настаўніца Марына Рахлей, шчыруюць на гэтай жа ніве Таццяна Каравянкова, Антон Тарас), і электронныя перакладчыкі на горшы выпадак.

Існуе, канечне, і праблема айчынных экспертаў. Тыя, што на дзяржслужбе, або не стануць даваць вам каментар, або пагоняць прымітыўны афіцыёз. Каментатары з іншага лагера нярэдка грашаць такімі ж, мякка кажучы, спрошчанымі трактоўкамі, кляймуюць, а не разважаюць. Але, зноў жа, трэба ведаць, з кім працаваць. Добры журналіст, рэдакцыя метадычна напрацоўваюць кола якасных экспертаў. Нарэшце, варта памятаць: як гукнецца, так і адгукнецца. Калі журналіст задае прымітыўнае, павярхоўнае, стэрэатыпнае пытанне, дык і адказ адпаведны. Каб разварушыць адмыслоўца, выцягнуць з яго глыбокія ды нешаблонныя высновы, трэба ўмець закінуць кручок з належнай прынадай. А дзеля гэтага — самому петрыць у тэме, пастаянна яе маніторыць, весці дасье і г. д.

Паказваць жыўцом ды ўключаць мазгі

А мо, не варта так грузіцца? Сеціва ўратуе! Так, бадай, кожны грамадска-палітычны сайт ёсць у значнай ступені агрэгатарам. Пры штаце ў тры з паловай чалавекі — свайго кантэнту, тым болей міжнароднага, не набярэшся. Аднак жа многае залежыць ад умелай селекцыі матэрыялаў, удумлівай кампаноўкі, рэжысуры інфармацыйнай стужкі. Ва ўсякім разе, прыкра, калі беларускія незалежныя газеты, вэб-рэсурсы па інерцыі бяздумна перадрукоўваюць тэксты на міжнародную тэму з блізкіх да Крамля расійскіх крыніц. Так, з мовай няма напругі, але ж там наіўна шукаць аб'ектыўнасць у дачыненні, напрыклад, да праблемы Абхазіі і Паўднёвай Асеціі, іранскай ядзернай праграмы ці палітыкі Вашынгтона.

З іншага боку, прэс-рэлізы еўразвязаўскіх структур — сухія, нецікавыя. І таму высакародная з гледзішча айчынных дэмакратаў мэта пераканаць беларусаў у неабходнасці еўрапейскага выбару трансфармуецца ў асобных СМІ ў невыразную, дзяжурную кампанію. Прапануецца прэсная казёншчына, каша з абрэвіятур шматлікіх інстытуцый Еўразвяза.

Толькі зрэдчас блісне рэпартаж, артыкул, у якім Еўропа — не сумна-бюракратычная і не залізана-ідэальная, а жывая, супярэчлівая. Тая, што сварыцца, ратуючы еўра; ламае галаву над мусульманскай праблемай; утаймоўвае сваіх «адмарозкаў» — не палітычных апанентаў улад, а сапраўды адвязаных крымінальнікаў, як тое было ў Лондане... Рэдка паказваецца «жыўцом», як там рэальна жыве народ і працуюць механізмы, якія беларуская кіроўная вярхоўка грэбліва называе «дзермакратыяй».

Не варта ківаць на рэжым, што, маўляў, зачыніў нам свет і не дае магчымасці мець штат міжнароднікаў. Каб не падаваць міжнародную тэму ў саўковым стылі «непакоіць Гандурас», па вялікім рахунку трэба няшмат. Найперш трохі варушыцца ды ўключаць мазгі.

Фота аўтара

Вы — тое, што вы чытаеце

Сафія БУЛЯК

Даўно вядома, што прэса спекулюе на звычайных людскіх слабасцях, а чалавек, якім бы высакародным ён сябе ні лічыў, любіць час ад часу і ў чужую кішэню зазірнуць, і прымерыцца да стылю жыцця «зорак», і паказытаць нервы падрабязнасцямі скандалаў. Прэсу, якая прываблівае чытача маштабным і сакавітым «казытаннем», называюць жоўтай. Самай вядомай беларускай газетай «пра зорак» лічыцца «Комсомольская правда в Белоруссии».

Але і вешаць ганебны цэтлічак на газету з тыражом у 330 000 асобнікаў спяшацца не варта. Паспрабуем разабраць яе на асобныя старонкі і праверыць іх на «ген жаўцізны».

Каб пазбегнуць абвінавачанняў у тэндэнцыйным стаўленні, у шапіках «Белсаюздруку» цягам 40 дзён без усялякай сістэматыкі былі набытыя сем нумароў газеты. Начытацца ў іх можна было чаго заўгодна! Тут вам і прароцтвы знакамітых празорцаў, і парады, як выбраць масла для машыны, і самапіяр камерцыйных кампаній, але больш за ўсё — зоркі, зоркі, зоркі з іх няспыннымі вяселлямі, разводамі і раманамі. Артыкулаў, прысвечаных складаным падзеям у краіне і свеце, набралася менш за два дзясяткі. Між тым у гэты час здарыліся землятрус у Японіі, выбухі на атамнай станцыі Фукусіма і ў мінскім метро.

Калі паспрабаваць скласці рэйтынг найбольш папулярных тэм «Камсамолкі», то атрымаецца наступная карціна.

На першым месцы — *сямейныя стасункі* і *асабістае жыццё.* Тэма раскрываецца пераважна праз аб'ёмныя інтэрв'ю з рознымі спевакамі ды акцёрамі, але сустракаецца шмат аповедаў і пра шараговыя сем'і, якія злаўчыліся вылучыцца з агульнай масы сваімі амаральнымі выбрыкамі. Таксама можна адшукаць надзвычай карысныя парады побытавай псіхалогіі — але, мне падаецца, іх здольныя раздаваць нават дзеці сярэдняга школьнага ўзросту.

Далей — *скандалы.* Яны здараюцца не часта, таму, каб прыцягнуць да іх увагу чытачоў, «Камсамолка» анансуе такія матэрыялы на першай паласе, суправаджаючы вельмі эмацыйнымі загалоўкамі, набранымі буйнымі літарамі чырвонага колеру. Нібыта вывешваецца чырвоная ануча для чытачоў, правакуючы іх неадкладна набыць нумар і пачаць чытаць. Менавіта скандалам аддаюцца ўсе лепшыя старонкі газеты, падвоеныя развароты. Неад'емныя элементы гэтых старонак — каляровае афармленне, буйныя шрыфты і шматлікія фотаздымкі, якія звычайна тычацца ці то судоў і злачынстваў, ці то амаральных звычак і паводзінаў.

Грошы ва ўсіх магчымых іх праявах, вядома, вабяць чытачоў. «Камсамолка» бярэ пад увагу выключна сямейны бюджэт. Вельмі часта на старонках (прычым на першых) газеты сустракаюцца розныя аналізы і параўнанне коштаў, зарплат, выдаткаў на пэўныя патрэбы ў часавым і рэгіянальным разрэзе, парады, што, дзе і як набываць. Усё гэта — у багатым атачэнні графікаў, табліц і карыкатур. Дзесьці на апошніх старонках абавязкова які-небудзь банк, рэкламуючы сябе, падрабязна распавядзе пра тыя паслугі, якія ён прапануе, навучыць, як узяць крэдыт і не страціць на працэнтах. Ну і «Камсамолка» б не была «Камсамолкай», калі б з усімі пікантнымі падрабязнасцямі не распісала, як дзеці якой-небудзь памерлай акцёркі судзяцца за спадчыну ці якімі беднымі былі вялікія людзі, што пакінулі свой след у гісторыі.

Неспазнанае, таямнічае. Дыназаўры, НЛА, прывіды, прароцтвы і прадказанні (у бонус да іх тры віды штотыднёвых гараскопаў), не раскрытыя даследчыкамі загадкі, цуды, звязаныя з рэлігіяй, таямніцы чалавечай псіхікі, экстрасэнсы і знахары, рэклама паслуг чараўнікоў у пятым пакаленні... Нават талісманы друкуюць — толькі выразай і хавай сабе ў кішэню.

Здароўе. Звычайна газета раз на два-тры тыдні выдае спецыяльны ўкладыш на 6 старонак, цалкам прысвечаны разнастайным праблемам чалавечага цела. Але і апроч таго амаль у кожным нумары будзе старонка пра глабальную жаночую праблему — дыету ці ўвогуле падвоены разварот з вытрымкамі з «гарачай тэлефоннай лініі», праведзенай якім-небудзь выбітным спецыялістам айчыннай медыцыны.

Пісаць тое, што будзе цікава для пэўных, пажадана — найбольш шматлікіх колаў грамадства, — гэта заўсёды гарантыя поспеху. Але найперш трэба прыцягнуць увагу чытача, прымусіць яго набыць газету. І ў якасці «халоднай зброі» тут выступаюць загалоўкі, асабліва тыя, што месцяцца на першай старонцы. Вось, да прыкладу: «НИКОЛАЙ БАСКОВ: Я РАД, ЧТО У МОЕГО РЕБЕНКА ПОЯВИЛСЯ ХОРОШИЙ ОТЕЦ». Яскравы прыклад спробы зацікавіць чытача адразу ў некалькіх кірунках! З аднаго боку — адвечная прага ведаць падрабязнасці асабістага жыцця знакамітасцей, а з другога — моцнае абурэнне безадказнымі бацькоўскімі паводзінамі.

Ці вось таксама з вокладкі: «В РОССИИ РАСКУПИЛИ ДОЗИМЕТРЫ И ПРЕПАРАТЫ С ЙОДОМ». І зноў гульня на эмоцыях: карыстаючыся трагічнай сітуацыяй у Японіі, «Камсамолка» падсілкоўвае людскую паніку. Калі ўжо ў Расіі раскупілі дазіметры, то беларусы, здароўе якіх падарвана чарнобыльскай катастрофай, мусяць адразу запасацца скафандрамі (дарэчы, на фатаздымку пад загалоўкам якраз чалавек у скафандры). Яшчэ пра здарэнне на Фукусіме: «ВАНГА ПРЕДСКАЗАЛА, ЧТО В 2011 ГОДУ БУДЕТ ЯДЕРНАЯ КАТАСТРОФА». На рэйтынгавай трэцяй старонцы чытача шакуюць тым, што выбух на атамнай электрастанцыі можна было прадухіліць, бо знакамітая прадказальніца — гэта той аўтарытэт, які яшчэ нікому не ўдалося аспрэчыць.

Але экскурс у свет таемнага і неспазнанага ў гэтым нумары газеты адным прароцтвам не абмяжоўваецца: не менш рэйтынгавая перадапошняя старонка цалкам аддадзена пад артыкул з шыкоўнай назвай «ЗАЧЕМ ВО СНЕ К НАМ ПРИХОДЯТ ПОКОЙНИКИ?».

А вось прыклады вельмі ўдалых загалоўкаў — з пункту гледжання маркетынгу, а не журналістыкі. «Я СЕЙЧАС ОЧЕНЬ НЕСЧАСТЕН — СО МНОЙ РАЗВЕЛАСЬ ЖЕНА» — загаловак да інтэрв'ю са спеваком Аляксандрам Сяровым. Артысту задавалі самыя разнастайныя пытанні: пра творчасць, пра светапогляд, пра асабістае жыццё, — але менавіта гэтая цытата стала загалоўкам. Верагодна, каб нават тыя кабеты, што не ведаюць Сярова, з пачуцця жалю да яго набылі газету. «НА КОРОЛЕВСКУЮ СВАДЬБУ ПОЗВАЛИ МЯСНИКА И БЕЗДОМНУЮ» — можаце хоць сто разоў прачытаць гэты артыкул, але слоў «мясник» альбо «бездомная» там няма! Адзіны «нестандартны» госць — гэта дзядзька маладой, які калісьці захапляўся марыхуанай ды стрыптызёршамі.

У калаўроце жарсцяў ды эмоцыяў, аднак, знайшлося месца і для сапраўдных навінаў пра актуальныя падзеі. Праўда, «Камсамолка» зусім не імкнецца пераканаць сваіх чытачоў у важнасці таго, што адбываецца ў палітычнай сферы, у эканоміцы краіны, яе культурным жыцці альбо хвалюе ўвесь свет. Усе сур'ёзныя навіны эканомна туляцца на адной-дзвюх чорна-белых старонках, запоўненых невялічкімі артыкуламі, надрукаванымі дробным шрыфтам і з сухімі загалоўкамі. Дый сам змест такіх матэрыялаў расчароўвае: што чытаў, што не чытаў, а праз пяць хвілін ужо нічога не памятаеш.

Фактычна, купляючы газету, прыхільнікі «Камсамолкі» набываюць не інфармацыю, а чароўную паперу, якая робіць іх жыццё лепшым. Па-першае, газета для іх — самы лёгкадасягальны сродак рэлаксу. Не ўсе маюць магчымасць патрапіць на канцэрт альбо выступ свайго куміра, затое можна рэгулярна чытаць, што ж там адбываецца ў яго жыцці. Не ва ўсіх здараецца ў жыцці штонебудзь цікавае, нешараговае, але газета дасць тэмы для абмеркавання ў чарзе ў паліклініцы.

Па-другое, «Камсамолка» для сваіх чытачоў — дарадчык на ўсе выпадкі жыцця. А хто яшчэ так дасціпна, а галоўнае — своечасова распавядзе, як не захварэць на грып, калі змяніць гуму на аўтамабільных колах, у які месячны дзень высаджваць расаду, як выбраць шпалеры ў дзіцячы пакой і шмат чаго іншага і, безумоўна, неабходнага? Без такой газеты людзі проста заблытаюцца ў гэтым жудасным свеце і, як сляпыя кацяняты, будуць торкацца ў замкнёныя дзверы.

Ну і трэцяе, ці не самае галоўнае: выданне ператварылася ў хатняга псіхолага для сваіх чытачоў, якія жывуць, кіруючыся стандартнымі схемамі, прытрымліваюцца адных і тых жа тыповых жыццёвых каштоўнасцей, апранаюцца ў аднолькавае адзенне і амаль заўжды незадаволеныя лёсам, які ім выпаў. Паслугі «самарэабілітацыі» прапануюцца на выбар! Жадаеце — можаце спусціць зорак шоу-бізнесу з неба на зямлю, прачытаўшы інтэрв'ю, дзе тыя распавядаюць, як сумуюць па сваім сабаку, з'язджаючы на гастролі, і як дома гатуюць ежу выключна самі, не давяраючы гэтую святую справу кухаркам. А можаце, наадварот, узвысіцца над знакамітасцямі, падзівіўшыся, што яны ўсе спрэс алкаголікі, наркаманы, капрызныя, сквапныя і амаральныя.

Але і для зорак «Камсамолка» — як прамень маяка: пакуль яе карэспандэнты імі цікавяцца, можна быць упэўненымі, што ў народзе яшчэ не згасла жаданая папулярнасць.

Змагацца з «жаўцізною» ў СМІ бессэнсоўна, бо зменшыць попыт на яе магчыма хіба што шляхам вынішчэння шырокага кола чытачоў. Можна толькі даць параду, як не патрапіць на гэтую жоўтую вуду і як увогуле лепш трымацца ў жыцці: проста занадта не расслабляцца!

Photo.bymedia.net

Канстанцін СКУРАТОВІЧ

Статыстычная бульба

Пасля майскай дэвальвацыі рубля шмат хто з беларусаў разлічваў перажыць першапачатковы стрэс ад усеагульнага падаражання, пераключыўшы страўнік на традыцыйную айчынную прадукцыю: капусту, моркву, буракі, бульбу...
Але выявілася, што ні ў крамах, ні на рынках таннай і айчыннай бульбы няма. А ў гіпермаркетах ёсць. Але надта дарагая, бо «заморская». Узнікла пытанне: «А дзе свая?» Адказаць на яго не маглі нават улады, ад якіх насельніцтва яшчэ летась чула, што ў Беларусі бульбы стольк і, што, каб яе ўсю захаваць, трэба тэрмінова будаваць новыя бульбасховішчы. Калі ж спатрэбілася, у засеках «другога хлеба» не знайшлося.

Гэта было дзіўна і для саміх уладаў. Ужо восенню, калі поўным ходам ішла ўборка, міністр эканомікі Мікалай Снапкоў выказаў публічнае здзіўленне, даведаўшыся, што ў Беларусь за 8 месяцаў увезена «іншаземнай» бульбы на 12 мільёнаў долараў. Справа ў тым, што сваёй меркавалі прадаць за мяжой на 300 мільёнаў, а давялося купляць. У Польшчы, Літве, Іспаніі і нават экзатычным Марока.

З гэтай нагоды і ў простых людзей узнікла пытанне, колькі ж насамрэч бульбы збірае Беларусь. Здавалася, што адказаць на яго вельмі проста. Дастаткова зазірнуць у справаздачы Нацыянальнага статыстычнага камітэта. Паводле яго звестак, у 2008 годзе валавы збор бульбы склаў 8,8 мільёна тон, або 904 кілаграмы на душу насельніцтва. Праз год «надвор'е падвяло», сабралі ўсяго 7,3 мільёна, а ў 2010-м лета было лепшым, таму загрузілі ў засекі 7,8 мільёна тон.

Такім чынам, у сярэднім за год валавы збор бульбы складае блізу 8 мільёнаў тон. Больш як 800 кілаграмаў на душу насельніцтва ўключна з немаўлятамі (лічыцца, што гэта самы высокі паказчык у свеце). Гэта пры тым, што медычна абгрунтаваная гадавая патрэба крыху перавышае 100 кілаграмаў на чалавека.

Куды ж падзеліся астатнія 700 кілаграмаў? Па разліках спецыялістаў, выкарыстанне бульбы на корм жывёле забяспечвае ў маштабах краіны вытворчасць 20 кілаграмаў мяса і 40 літраў малака на чалавека. Выходзіць, што большую частку бульбы з'ядаюць

свінні і каровы. Яшчэ 20 гадоў таму з гэтым пагадзіўся б кожны вясковец. А зараз селянін толькі патыліцу чухае: дзе тыя каровы, дзе тыя свінні? Дзе тая бульба?

Патлумачым. Згодна з папярэднімі афіцыйнымі ацэнкамі, сёлета ў сельгасарганізацыях вырашчана 1,2 мільёна тон бульбы, у фермерскіх гаспадарках — 0,3 мільёна, а ўсяго 7,47 мільёна. Гэта азначае, што на сялянскіх «сотках» і дачных участках сабрана амаль 6 мільёнаў тон. Звернем увагу: амаль у 6 разоў больш, чым у былых калгасах і саўгасах.

Гэты факт змушае паставіць пытанне аб напаўненні, мэце і характары сялянскага жыцця.

Патлумачым. Згодна з афіцыйнай статыстыкай, у 1979 годзе ў БССР быў пастаўлены абсалютны сусветны рэкорд вытворчасці бульбы на душу насельніцтва, які наўрад ці будзе кім-небудзь пабіты. Валавы прадукт склаў 15,3 мільёна тон, палову з якіх вырасцілі ў калгасах і саўгасах, а палову — у прыватных гаспадарках. Паводле перапісу насельніцтва 1979 года агульная колькасць жыхароў краіны склала 9,53 мільёна чалавек, з якіх 5,33 мільёна жылі ў гарадах, а 4,2 мільёна — у сельскіх населеных пунктах. Такім чынам, на аднаго жыхара ў сярэднім прыпадала 1600 кілаграмаў бульбы, а прыватная вытворчасць на аднаго селяніна складала 1800 кілаграмаў.

Зноў узнікае пытанне: «Навошта столькі?» Адказ просты: тады існаваў Савецкі Саюз, і «бульбяное» пытанне ў БССР вырашалася з улікам патрэб неабсяжнай імперыі. На кожнай чыгуначнай станцыі стаялі вагоны, якія дзень і ноч загружаліся бульбай новага ўраджаю. На «бульбе» працавалі дзясяткі тысяч студэнтаў, інжынерна-тэхнічных работнікаў, службоўцаў. Для ўсіх было наладжана бясплатнае харчаванне, гаспадаркі аплачвалі працу па дакладных расцэнках грашыма або той жа бульбай. Студэнты атрымоўвалі стыпендыю, а астатнія — сярэдні месячны заробак і нават камандзіровачныя. Дарагая выходзіла бульба, але што тут зробіш. Насельнікаў Масквы і Ленінграда, байцоў Савецкай Арміі трэба было карміць.

Цікава, што амаль ніхто з вяскоўцаў у гэтай «агульнанароднай справе» не ўдзельнічаў. Большасць капала бульбу на ўласных сотках. Было дзеля чаго. Агульны прыватны статак тады налічваў 1,5 мільёна галоў буйной рагатай жывёлы, 1,8 мільёна свінняў, блізу 300 тысяч авечак, каля 50 тысяч коз і амаль 20 мільёнаў хатніх птушак. Такую плойму трэба было пракарміць. А камбікармоў тады не хапала нават для грамадскага статка. Таму сяляне шчыравалі, як маглі, і кармілі свіней нават хлебам: тады ён быў адносна танны. За гэта вяскоўцаў усяляк бэсцілі савецкая прэса і розныя начальнікі, але што зробіш, калі людзям трэба было неяк сілкавацца.

Некалі Маркс пісаў пра ідыятызм вясковага жыцця. Але ў беларускай савецкай вёсцы ўсё мела свой сэнс. Бульба ішла на адкорм жывёлы, да паловы малака і мяса прадавалася на рынках, здавалася ў калгасы, у канторы дзяржнарыхтовак. Грошы збіраліся на рахунках у ашчадкасах і ўкладаліся ў будаўніцтва кааператыўных кватэр дзецям, якія праўдамі і няпраўдамі з’язджалі ў гарады і засталіся там.

Такім чынам, бульбаводства было адной з фінансавых крыніц імклівай па ўсіх мерках беларускай урбанізацыі, якая збольшага завяршылася да пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя. Неўзабаве працэс перасялення ў гарады страціў масавасць, бо не засталося каму пераязджаць.

Паводле перапісу насельніцтва 2009 года, колькасць сельскіх жыхароў зменшылася да 2,4 мільёна чалавек, у многіх вёсках жывуць толькі пенсіянеры. І калі зыходзіць з афіцыйных звестак, то гэтыя пенсіянеры сабралі амаль 6 мільёнаў тон бульбы, або 2500 кілаграмаў на душу насельніцтва. На 700 кілаграмаў больш, чым у рэкордным 1979 годзе, калі сялян было ў 1,75 раза болей і былі яны непараўнальна маладзейшыя, чым зараз! Нібыта беларускія пенсіянеры перад адыходам у «лепшы свет» становяцца магутнымі, як казачныя асілкі. Але ж відавочна, што гэта не так.

Ды і навошта ім пнуцца, дзеля каго цяпер завіхацца? Паводле афіцыйных звестак, на 1 студзеня гэтага года пагалоўе буйной рагатай жывёлы ў прыватных гаспадарках складала 221 тысячу галоў (15% ад 1979 года), свіней — 932 тысячы (каля 50%), птушкі — 6,5 мільёна (33%). Ужо ёсць вёскі, дзе нават пеўневых спеваў не чуваць. А статыстыкі лічаць, што ўсе вяскоўцы па-ранейшаму стаяць ракам на барознах, каб карміць жывёлу, якой насамрэч няма.

Хто тут дурань і хто каго хоча абдурыць і навошта, цяжка зразумець. Але здаецца, што паколькі ў нас кіраванне вертыкальнае, дык кожны вертыкальшчык імкнецца сабраць з падведамаснай тэрыторыі як мага большы ўраджай. Ён павінен стымуляваць сялян да вытворчасці, да выкарыстання сотак па іх прызначэнні або перадаваць іх буйным гаспадаркам. Хаця ім яны таксама не патрэбны. Таму прымаецца простае і «адэкватнае» рашэнне: нічога не вырашаць. А каб быў патрэбны вынік, трэба толькі памножыць плошчу ўчасткаў на сярэднюю ўраджайнасць, атрымаць «валавы збор» і адправіць гэтыя лічбы для справаздачы ў вышэйшую інстанцыю. Там правяраць не будуць. Бо гаворка ідзе не пра таварную прадукцыю, якая патрабуе афармлення адпаведных фінансавых папер, а пра бульбу, якая сыплецца ў прыватныя засекі. Колькі яе там напраўду — хто праверыць?

Таму рызыкі ніякай. Надзімай сабе ВУП, як гэта робіць цыган на кірмашы, калі хоча прадаць старую кабылу, запэўніваючы, што гэта малады жарабок.

Зразумела, бульба ў Беларусі яшчэ ёсць. Але збольшага ўяўная, статыстычная...

Кисмет означает «судьба»

Анатолий ГУЛЯЕВ

Сиреневый туман

...Это была новогодняя ночь с 1967 на 1968 год, и случилось это впервые за мои семнадцать с половиной лет. Рыжая Люба, наша лаборантка, опершись о барьер бурплощадки, смотрела на меня. В лучах прожекторов ее фигура, казалось, выточена из местного камня с загадочным названием. И даже мешковатый брезентовый комбинезон, который любого Аполлона превращал в сидящего на крыше собора Парижской богоматери Квазимодо, непостижимым образом только подчеркивал достоинства ее фигуры. Впрочем, что я тогда понимал в женских прелестях?

Я был уже практически влюблен в рыжую Любу, а она просто смотрела на меня с бурплощадки.

...В тот год популярными были сразу несколько песен. В том числе о рыжей девочке, которая хотела летать, и, конечно, «...Кондуктор не спешит, кондуктор понимает, что с девушкою я прощаюсь навсегда...».

Собственно говоря, девушек, с которыми пришлось бы расставаться трагически навсегда, у большинства из нас, выпускников Минского машиностроительного техникума образца 1967 года, не было. Зато всего остального — с избытком. И сиреневый туман, и звезда над тамбуром вагона, который вот-вот унесет неведомо куда, на далекую окраину Союза ССР. Меня конкретно — в неведомый город Колхозобад в Таджикистане, где предстояло работать помощником дизелиста на буровой в тамошней экспедиции, которая проводила разведку нефтяных и газовых месторождений.

Вахта

...Направили меня на буровую номер 124 проектной глубины 5000 метров. Располагалась она далеко в горах рядом с афганской границей, и по ночам с вышки видны были огни пограничных прожекторов. Работали бригадой (которая называлась «вахтой») из восьми человек. Люди все уважаемые: каждый отсидел в тюрьмах, в общей сложности по 8–10 лет, и имел образование не выше восьми классов. Кроме как на окраинах тогдашнего Союза работать им нигде больше не полагалось.

А я был молод, имел диплом, квалификацию механика по дизелям и полное отсутствие практических навыков. Такого было за что не любить.

...Меня подвели к шести громадным 450-сильным дизелям В-2 и сказали: «Работай!»

Что с ними делать — решительно не понятно, потому что в техникуме нас учили в основном только чертить эти двигатели. Работать с ними не приходилось никогда!

А тут еще более чем 40-градусная жара! Яростно ревущие, постоянно перегревающиеся дизеля, переплетение труб, старший дизелист Равиль, к месту и не к месту матерящийся с сильным татарским акцентом...

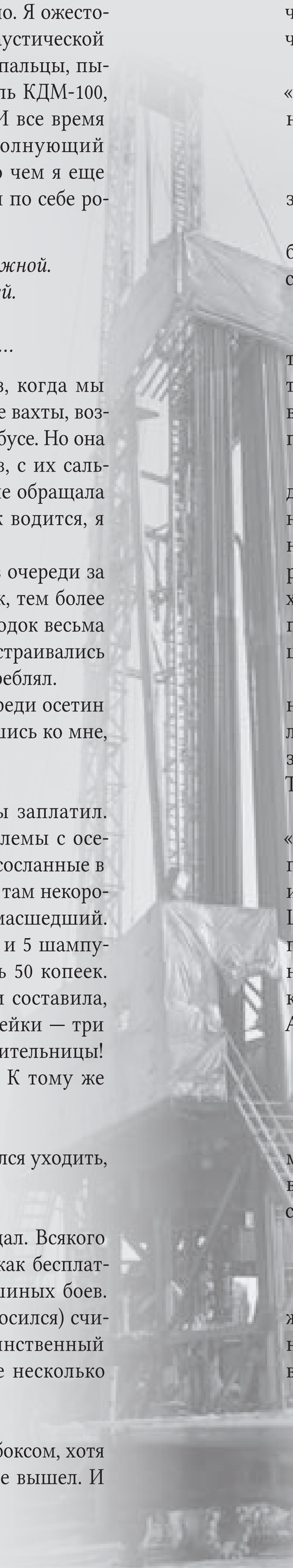
Первые месяцы было худо. Мужики целенаправленно пытались «осадить» меня до полагающегося, по их мнению, уровня. Но вскоре все, что называется, «устаканилось». Теория, беззастенчиво шваркнутая о «древо жизни», в конце концов восторжествовала. А тут еще на буровой появилась новая лаборантка.

Как она смотрела!

...Ее звали Люба, и была она моего примерно возраста — рыжая и неместная. Говорили, что приехала из Заргара — города, расположенного выше по течению Вахша, в котором тогда строили крупный алюминиевый комбинат.

Она как-то очень уверенно вписалась в коллектив. Немедленно предпринятые попытки «распускать руки» пресеклись как-то сами по себе. И даже Леха, здоровенный помбур с четырехклассным образованием и тремя «от звонка до звонка» отбытыми сроками, известный тем, что хватал всех «плохо лежащих» женщин независимо от возраста и национальности за все части тела... Даже он как-то присмирел.

А в ту новогоднюю ночь, которая пришлась на нашу вахту, она впервые пришла на бурплощадку, оперлась на металлические перила и,

четко вырисовываясь в свете прожекторов, смотрела вниз, в дизельную, где надрывно ревели моторы — смотрела конкретно на меня.

Это было непостижимо и загадочно. Я ожесточенно драил смоченные раствором каустической соды дощатые полы. Сбивал в кровь пальцы, пытаясь завести очень капризный дизель КДМ-100, приводящий в действие генератор. И все время чувствовал на себе этот долгий волнующий взгляд, в котором читалось что-то, о чем я еще не имел представления. И тогда сами по себе рождались стихи:

Вот так, а небо сыплет пылью снежной.
У фонарей оно прозрачней и светлей.
И что-то позабытое и нежное
Звучит в железном ритме дизелей...

Потом она появлялась всякий раз, когда мы приезжали на буровую. А затем, после вахты, возвращались в Колхозобад в одном автобусе. Но она сидела в окружении наших мужиков, с их сальными шутками, и, казалось, совсем не обращала на меня внимания. Но ради нее, как водится, я уже был готов на многое.

Помню, в местной чайхане стоял в очереди за пивом. А пиво — это всегда праздник, тем более что привозили его в наш жаркий городок весьма редко. И тогда в длинные очереди выстраивались даже те, кто никогда раньше не употреблял.

...У самого прилавка стоявший впереди осетин взял свои два бокала и, полуобернувшись ко мне, сказал чайханщику:

— Он заплатит!

Конечно, в другой ситуации я бы заплатил. Потому что напрашиваться на проблемы с осетином (осетины и крымские татары, сосланные в Таджикистан еще при Сталине, были там некоронованными королями) мог только сумасшедший. К тому же в те времена кружка пива и 5 шампуров с шашлыком стоили всего лишь 50 копеек. А моя первая зарплата в экспедиции составила, как сейчас помню, 370 рублей 42 копейки — три с половиной зарплаты моей мамы учительницы!

Но я был молод и еще мало бит. К тому же где-то рядом была рыжая Люба!

— Сейчас, только разуюсь!

Осетин промолчал. А когда я собрался уходить, остановил у выхода:

— Ну давай, разувайся!

Народ вокруг с интересом наблюдал. Всякого рода стычки воспринимались здесь как бесплатное развлечение, что-то вроде петушиных боев. Избегать их (особенно если сам напросился) считалось неприличным, к тому же единственный выход уже плотно блокировали еще несколько осетин.

— Да пошел ты!

Я в техникуме активно занимался боксом, хотя в большие спортсмены, слава богу, не вышел. И руки, и ноги были (и остались!) для бокса недостаточной длины. Спасала недурная реакция, но, повторюсь, не вышел. Поэтому меня все же не так часто били по голове, и я сегодня способен еще что-то сочинять...

Словом, когда осетин ударил — совершенно «по-колхозному», с замахом, — на выходе из нырка я попал ему в челюсть.

Бом!

Он упал с характерным звуком, стукнувшись затылком о дощатый пол.

Тут надо было срочно уходить. Но, напомню, я был тогда еще мало бит. И потом — шкурой чувствовал синий изумленный взгляд рыжей Любы.

А осетин медленно встал и вытащил нож.

...Спас меня некто Кеша-бай — крымский татарин, наркоман и интеллигентный бандит, который по уголовному статусу Колхозобада был выше этого осетина. Не зря к его имени прочно прилипло добавление «бай».

К счастью, вскоре после приезда сюда, летом довелось случайно с ним познакомиться в местном ресторане под открытым небом с характерным названием «Памир». Демократичный ресторан: по его залу с уверенностью первых красавиц ходили собаки и, доброжелательно глядя в глаза, просили кусочек мяса. Подпивший народ, жующий плов, мяса не жалел.

В тот душный вечер мы отмечали «ускорение» — проходку за месяц большего, чем полагалось, количества метров скважины и получение за это немалых денег: рублей так по 500 на брата. Т. е. очень много...

Единственный тогда коньяк под названием «Бубафок» (по-моему, венгерский) стоимостью по 5 рублей за бутылку лился стремительно и бурно, как пенистые воды речки в горах под Шартузом. Народ уже перешел к перечислению преимуществ Сиблага перед другими учреждениями подобного же типа. А за соседним столиком здоровенный крымский татарин читал стихи Александра Блока:

И дышат древними поверьями
Ее упругие шелка...

И останавливался. Бывает так: когда очень много выпьешь, вдруг словно отрезает — и невозможно вспомнить не то что стихи Блока — собственную фамилию...

Он в отчаянии вертел головой и говорил:

— Подожди, Рем, подожди, я вспомню...

Этот самый Рем и еще несколько мужиков и женщин за столиком восхищенно смотрели на него и верили, что вот-вот вспомнит...Тогда я повернулся к ним:

— Извините, дальше так:

...И шляпа с траурными перьями,
И в кольцах узкая рука...

— ...Твою мать, правда! — закричал крымский татарин, тыча в меня пальцем. — Он, сука, все знает!

И кинулся обниматься. Потом выяснилось: он когда-то служил в Советской Армии в городе Бобруйске и с восторгом рассказывал, что там снег «белий», т. е. белый, сухой и легкий по сравнению с влажным серым снегом Таджикистана. Он уважал меня за то, что я белорус, что знаю наизусть больше стихов, чем он. Он увел меня тогда из той чайханы и помирил с осетином. Поэтому я до сих пор жив.

Кисмет

Зато так и не удалось узнать, вырос ли я после той драки в глазах рыжей Любы. Потому что примерно через месяц после этой истории ее арестовали. Потом выяснилось: у себя в Заргаре она была активным членом местной молодежной банды, занимавшейся в числе прочего наркотиками.

Как мне рассказывал потом здоровенный Леха, в экспедицию она устроилась не только зарабатывать деньги. Дело в том, что в Заргаре начались аресты, Люба знала, что до нее очередь дойдет обязательно. И приняла чисто женское решение: быстрее выйти замуж и забеременеть — тогда по закону при рассмотрении уголовного дела ей полагались льготы. Юный помдизелиста — застенчивый мальчик из Беларуси, малопьющий и не наркоман, вполне подходил для этой цели.

Конечно, все так бы и было — наш бессловесный роман длился всего несколько месяцев, а меня, как я теперь понимаю, уже можно было «брать» голыми руками. Еще бы чуть-чуть — и в романтическом порыве бегал бы по милициям, носил передачи, ожидал рыжую Любу из тюрьмы...

...Потом я служил в армии, вернулся, женился на другой девушке. Мы прожили с ней уже почти 40 замечательных лет и вырастили двоих замечательных детей.

Турки говорят «кисмет», что означает «судьба». Мою жену тоже зовут Люба.

Испытано

или

Как я узнала, что «годна» быть журналистом

Поступление, призыв на срочную военную службу, рабочая командировка за рубеж, новая работа, получение водительского удостоверения — множество жизненных этапов начинается примерно так: «Все хорошо, вы нам подходите, осталось только пройти медкомиссию». И хотя все мы прекрасно понимаем, что медицинская комиссия в общем-то нужна, для того чтобы убедиться, что «все ваши органы функционируют нормально», почему-то мысль о ней никого не радует. Скорее, наоборот: ведь впереди — несколько нелегких дней хождения по кабинетам и стояния в очередях.
А может, за последние годы все изменилось и меня ждут приятные впечатления от общения, если верить государственному телевидению, с едва ли не самой передовой в Европе системой здравоохранения?

Вечером, накануне, знакомлюсь с перечнем специалистов, которых мне в ближайшие дни придется лицезреть, и списком анализов, которые необходимо будет сдать. Проверяю, не забыла ли положить в сумку паспорт. Пытаюсь отыскать позитив — хоть обследуют меня, посмотрю, как оно, здоровье-то, в очередях дочитаю давно отложенную книгу Марты Кетро, да заодно... напишу репортаж. Итак, с Богом.

День первый. Доврачебный кабинет, рентген и «чудо»

11.45. В регистратуре Солигорской поликлиники, как всегда, людно. Отстояв очередь из шести человек, нахожу в справочнике номер своей амбулаторной карты. Узнав о цели моего визита, девушка в регистратуре направляет

на себе,

Варвара ЧЕРКОВСКАЯ

меня в доврачебный кабинет, где в медицинском освидетельствовании распишут номера кабинетов специалистов и время приема. «Уж это-то быстро», — предполагаю я. Иду по коридору и вижу скопление людей. Сегодня звезды не на моей стороне, передо мной — целых 20 пациентов. Время тянется удивительно медленно, так всегда, когда в довольно банальной ситуации натыкаешься на неопределенность.

Вижу, что народ настроен не слишком оптимистично. Женщины, работницы парикмахерских, возмущаются, что отменили санитарные книжки. Дескать, раньше было удобнее и быстрее. Заходящие в кабинет «зависают» там в среднем на минут 7–10. Поглядываю на часы, и становится ясно, что могу не успеть. Но за мной тоже люди — много людей. В 14.35 нам объявляют, что в 15 часов прием прекратят. Народ ропщет, но никто не уходит. К очереди подходит парень и спрашивает: «Кто крайний?», ему раздраженно отвечают: «Сказали не занимать». Парень не уходит, а вскоре он становится подозрительно бледным. Но ждущим у кабинета не до милосердия…

«Куда ты пропал? У тебя же высокая температура! Я ведь сказала, чтобы ты прошел в доврачебный без очереди. Чего стоишь?» — громко проговорила выбежавшая из соседнего кабинета встревоженная врач. Парень грустно усмехнулся: «Посмотрите, какие люди нервные. Я не смог без очереди».

15.00. Прием заканчивается, группка недовольных отправляется жаловаться начальству. Но оно, как оказалось, на планерке, люди возмущенно расходятся. Но я не хочу упускать уже практически потерянный день и решаюсь попросить, чтобы мне расписали кабинеты, ведь в доврачебном остались сидеть те же медсестры. «Мы занимаемся другой работой», — отвечают мне. «Скажите, а никак нельзя оптимизировать работу кабинета, чтобы принять больше людей? Например, заложить в компьютер время работы каждого врача, а потом быстро распечатывать для пациентов. Какая экономия времени!» «Нет, нельзя, у каждого — свои врачи», — начинают злиться. «Так на печать можно выводить и время работы, и номера кабинетов врачей, любой программист может вам помочь», — не унимаюсь я.

В ответ зловеще молчат. «Но я почти три часа простояла в очереди. Давайте вы мне продиктуете, а я распишу сама». «Пусть распишет, а то не даст работать», — вдруг идут мне навстречу. Чудо!

«Записывайте, только быстро!» Начинаю строчить: лор — с 13 до15 в кабинете 404 или 49, невропатолог — с 13.30 до 15.30 в кабинетах таких-то, окулист — тогда-то, прививки — с утра, анализы — там-то, зачеркиваем фтизиатра… пишем гинеколога, зачеркиваем венеролога-дерматолога, пишем психиатра-нарколога… Записываю номера кабинетов, время работы врачей и понимаю, что попала по-крупному. Кроме иных «радостей» мне выдают направления на анализы. И резюмируют: «Рентгена нет, за август прошлого года не пойдет, без него вас никто не примет, так что с него и начните. И гинеколог желательно “посвежей”». Манипуляции в доврачебном заняли минуты четыре, не более. Раскланиваюсь…

15.20. Бегу к кабинету на первом этаже поликлиники, где можно сделать рентгеноскопию. На двери объявление: «Аппарат не работает, обращайтесь в приемный покой».

Фото автора

15.30. В приемном покое уже привычно становлюсь в очередь. Еще 45 минут времени — и дело сделано, я стартовала! Но после такого медленного старта понимаю: меня ждет вынужденный перерыв — больше никто сегодня меня не примет. По той простой причине, что, как следует из моей шпаргалки-бумажки, нужные мне кабинеты уже не работают.

День второй. Анализы, психиатр-нарколог и электрокардиограмма

7.00. Пью чай без сахара. Мне придется сдавать кровь из вены, поэтому завтракать не рекомендуется. Причем снова есть повод расстроиться: анализ мочи и кровь из вены по графику выпадают на первую половину дня, а кровь из пальца — на вторую. Целый день в поликлинике — это слишком.

7.55. Я уже в поликлинике. Отстаиваю и отсиживаю две очереди. Никому не надо объяснять, сколько людей толпится возле этих кабинетов, потому что каждый не раз оказывался в такой ситуации. Придерживая ватку на вене, изучаю дальнейший список. Ага, можно сходить к психиатру. Перехожу в другой корпус, поднимаюсь по лестнице. Чтобы пройти психиатра-нарколога, надо отстоять еще одну очередь в регистратуру, которая у них отдельная.

10.45. Парень в регистратуре не спешит, кокетничает с коллегами. Действительно, куда ему спешить, рабочий день длинный. А может, это тест специальный на психологическую устойчивость посетителей. Начнешь ругаться — значит, «состояние пограничное».

И здесь тоже огромный хвост очереди. Но, признаться, все же как-то организованней. Тех, которые проходят водительскую комиссию, отправляют в отдельный кабинет, тех, кто устраивается на работу, — в другой. Примерно за часок «справляюсь» с психиатром.

11.55. И бегом-бегом в другой корпус, на электрокардиограмму. Эх, сегодня мне везет — передо мной только один мужчина. Минут десять — и я, отдышавшись, оказываюсь в кабинете. Но медсестру не проведешь. Она вежливо спрашивает, не расстроена ли я чем-то. «Нет, все хорошо», — успокаиваю ее я. А сама думаю: «Все же медкомиссия — это маленький стресс».

Сегодня же пытаюсь попасть еще и в прививочную. Но две дамы, указывая на часы, резюмируют, что мой забег закончен. Они бескомпромиссны. Хоть и «курят бамбук», но говорят: «Если мы вам перепишем прививки, то другим обидно будет». Не только они милосердны, не поверите, но я тоже не хочу обижать других. И особенно себя. Поэтому на сегодня поликлиники хватит. Хорошо, что психиатра прошла раньше, чем пообщалась с дамами из прививочной. Надо идти поработать, успокоиться.

День третий. «Свежий» гинеколог и дежавю

Ранним утром звонят с работы: в Слуцке мероприятие и мне нужно ехать туда побыстрее. Дизель из Солигорска отходит около часа дня. Итак, что я сегодня успеваю в любимой поликлинике? Снова изучаю график работы специалистов и понимаю, что жизнь — не сахар. Сегодня «пролетают» трое: отоларинголог, невропатолог и окулист. А еще кровь из пальца. Зато работает мой терапевт. Но... к нему нельзя без результатов всех анализов. Ага, а вот в негостеприимный прививочный можно сбегать. Да, еще не забыть про «свежего» гинеколога. Женщины в курсе, что попасть к нему тоже стоит усилий — в женской консультации запись в начале недели на любой день, но только если есть места. А вот в конце недели уже все «разобрано». Но еще в понедельник, после совета в доврачебном, я постаралась позаботиться про этот визит. Меня записали на среду. Аврально, конечно, но хоть что-то надо успеть, если я не хочу поселиться в медучреждениях навеки.

10.30. И в женской консультации очередь, но все же по записи оно как-то надежней, справляюсь за минут 40. Спешу в поликлинику.

11.25. В прививочной дежавю. Только, как у Алисы в стране чудес, перевернутое с ног на голову. Долго стою в очереди, а вот в самом кабинете меня мучают недолго, просто переписывают из амбулаторной карты в листок обследований мои прививки. Бескомпромиссные сегодня болтливы и милы, а вот я с ними строга. Их миссия кажется мне незначительной, если учесть, что я спешу, могу опоздать в командировку и давно поняла, что говорить про «оптимизацию» в медучреждениях бесполезно.

12.55. «Ес! План на сегодня выполнен!» — думаю я, утомленная беготней, но благополучно успевшая к часу дня на поезд.

День четвертый. Лор, глазник и невропатолог

Сегодня в поликлинику мне «во вторую смену», потому что отоларинголог, окулист и невропатолог ведут прием примерно в одно время, после 13.00. А еще надо успеть сдать кровь.

12.40. Придя без двадцати час, понимаю, что допустила стратегическую ошибку. Потому что к этому времени решило прийти большинство. Обследовав наличие народа возле каждого кабинета, понимаю, что принципиальной разницы нет, где ждать «своего часа». Занимаю очередь к невропатологу и на кровь. Четыре двери одновременно мне не отследить. Особо злит собравшихся группка молодых парней. Асы в прохождении медкомиссий, они выбрали верное решение — пришли толпой и заняли очереди во все кабинеты. И их человек десять. Выходит, каждую очередь мысленно нужно достраивать этими десятью. Решаю во что бы то ни стало сегодня сдать анализ крови. Это важнее, ибо завтра в моих планах — терапевт, к которому без результатов не пустят. Когда выхожу из кабинета, выполнив «проект» по сдаче крови, мужчина из очереди, который к невропатологу стоял передо мной, а на анализ крови стоит в самом хвосте очереди, доверительно информирует: «Скорее бегите к невропатологу, может, еще успеете, там ваша очередь подошла. И слушайте, если пойдете к окулисту, займете очередь, скажите, что я за вами. А я вам потом к лору займу. И скажу, что вы за мной». Кивнув, бегу... Успеваю — радость-то какая! «Жалоб нет?» — интересуется специалист. «Нет», — отвечаю я. А сама думаю: если бы и были, кто же в такой спешке о них расскажет? Все приходят за подписью и норовят поскорее бежать дальше. Невропатолог пишет: «Годна».

Снова спешу. Занимаю место у кабинета окулиста и ловлю себя на мысли, что книгу Марты Кетро так и не прочла. Ну и ладно, поликлиника — не то место, где можно получить удовольствие от чтения. Предприимчивый «коллега по несчастью» прибегает через полчаса и информирует меня, что подходит наша очередь к лору. Вот черт, и к окулисту тоже наша очередь подходит. Прошу тех, кто за мной, опознать меня в случае, если опоздаю, и пропустить без очереди. Подхожу к финишной прямой — передо мной отоларинголог. Проверяет слух, спрашивает о жалобах, а у меня одна мысль: «Как бы не пропустить своей очереди к окулисту». Но вот позади и окулист.

15.50. Выхожу из поликлиники — и понимаю, в чем оно, счастье. Это когда не надо стоять в очередях, а можно просто спокойно идти по городу. И знать, что завтра — последний день медкомиссии.

День пятый. Терапевт и финал

Ура! Я сделала это! Мне осталось пройти терапевта, а потом еще в одном из кабинетов получить окончательное решение.

8.40. Поднимаюсь на третий этаж и грустно вздыхаю. Снова теряю день. Сижу, жду, неприлично как-то не пропустить вперед чихающих старушек и температурящую молодежь. Открываю и закрываю книжку — не читается. Слушаю истории болезней. Кроме всего прочего у кабинета участкового терапевта происходит ЧП: одну старенькую пациентку, которая долго ждала приема, увозят на каталке в больницу. Это занимает много времени. Очередь бабушке сочувствует, но никто не удивлен, что такое случилось. «Посиди тут больной столько времени, так еще и не такого дождешься. Можно и помереть...» — рассуждает старичок. Никто ему не перечит.

Как-то все здесь совсем не позитивно, скорее бы меня приняли. Ну вот, наконец-то… Прием у терапевта длится 7 минут, и мне остается последний штрих — окончательный вердикт из поликлиники.

11.10. Снова привычная очередь. Правда, заключения народу выдают быстро. Вот и мое: я — годна! Эх, хорошо-то как!

Но стоит ли этот вердикт стольких усилий, безвозвратно потерянных нервов в бесконечных очередях да еще нескольких вычеркнутых из жизни дней? Ведь парадокс получается: в медучреждении, куда люди обращаются за помощью, им приходится нервничать. Поэтому в конце всей цепочки прохождения медкомиссии предлагаю поставить еще один обязательный пункт — посещение кабинета местного идеолога. Уверена, что после всех мытарств люди выскажут все, что думают. И не только о «системе» обслуживания народа в поликлиниках. Но об этом государственные телеканалы никогда не расскажут.

P.S. В заключение я вам открою «секрет». После моей многолетней работы в различных изданиях не только районного, но и республиканского уровня, в солигорской поликлинике, «прощупав» состояние моего организма, мне разрешили подрабатывать журналистом в частной газете.

Надо жить.

Они «не дождутся»

Год прошел после Площади 19 декабря. Не время в понимании ВРЕМЕНИ, но ВРЕМЯ в понимании каждого отдельно взятого независимого белорусского журналиста. Никогда еще за столь короткий период мы не тратили столько (если это можно измерить) нервов, душевных и физических сил… Но мы не привыкли жаловаться, а, стиснув зубы, «держали марку» — работали так, чтобы потом «не было мучительно больно». И держались так, словно мы — стойкие оловянные солдатики с диктофонами, блокнотами и телекамерами наперевес. Всё — «ради нескольких строчек в газете».

Виктория РАВИНСКАЯ

«Это категорически не правильно! — утверждает психоаналитик, специалист Европейской конфедерации психоаналитической психотерапии Юлия Лепихова. — Журналисты — тоже люди. Да, есть профессионализм, который заставляет не показывать свои эмоции и делать дело. Но ведь это вовсе не гарантирует защиты от душевных переживаний». И я ей верю.

Стойкие, но не оловянные

Найдется ли кто-нибудь из нашей братии, кто сможет сказать: «20 декабря 2010 года я встал утром как огурчик, умылся, оделся и пошел на работу, преисполненный жизненного позитива и уверенности в завтрашнем дне»? Я, слава Небу, таких не видала. Надо отдать нам должное: мы быстро очухались, взяли себя в руки, втиснули все свои переживания в написанные строчки…

И начали мучиться мигренями, болями в позвоночнике, долговременной бессонницей, всякими расстройствами внутренних органов. «Надо в первую очередь вспомнить, что ты — человек, какой бы профессией ни занимался, — говорит Юлия Лепихова. — Никому не нужно “геройство” (точнее, насилование собственной человеческой натуры), которое лишает профессионала здоровья. Существует целая область психологии, целью которой является помощь людям, побывавшим в стрессовых, катастрофических ситуациях».

Ага! Т. е. до нас это кто-то уже испытывал и после нас, к сожалению, тоже будет испытывать. Поэтому не стоит биться лбом в открытую дверь. Давайте прислушаемся к специалисту, даже если это портит имидж стойкого оловянного солдатика.

Мы — тоже люди

Я не психолог и, побывав на семинаре, посвященном проблеме работы журналистов в катастрофических, стрессовых ситуациях, открыла для себя непаханую ниву: оказывается, МОЖНО и ДОЛЖНО говорить себе: «Я — тоже человек, я также болею и, для того чтобы делать свое дело, должна быть психически уравновешенной».

Уравновешенной, но не через силу, когда тебя обсыпает нейродермитом, а крепкий сон ночью становится несбыточной мечтой! Первое — признаться себе в том, что тебе тоже трудно. Да, трудно каждый день смотреть в экран монитора и переживать за ситуацию в стране, за наших политзаключенных и кожей чувствовать несправедливость. Есть ли из этого выход? Есть. Начни с себя.

К счастью, Белорусская ассоциация журналистов даже в этих патовых условиях выпустила брошюру Марины Загорской и Юлии Лепиховой «Журналистика травмы: как освещать трагедии в СМИ». Речь в большей мере идет о том, как должны работать журналисты с жертвами катастроф, в горячих точках, однако есть советы и для принимающей негатив стороны — для самих журналистов.

Нормальные чувства и эмоции, обычно возникающие при стрессовых ситуациях

Страх *(ранения, травмы, полученных вами или окружающими, потери контроля над собой, повторения события).*
Беспомощность.
Грусть *(из-за страха смерти, травм, других тяжелых последствий).*
Тоска *(из-за того, что происходило).*
Вина *(за то, что другим пришлось хуже, чем вам).*
Стыд *(за то, что вы разоблачили себя как беспомощного, «чувствительного» и нуждающегося в других).*
Гнев *(за то, что случилось, и на того, кто является причиной этого).*
Воспоминания *(связанные с утратой других людей в вашей жизни, которые были травмированы или умерли).*
Разочарование *(в себе, в других, в жизни).*
Надежда *(на будущее, на лучшие времена).*

Photo.bymedia.net

Коллеги-журналисты! Я вас очень хорошо понимаю: часто времени нет, усталость давит (хоть бы нормально поужинать, попить пива или еще чего да завалиться в постель), а тут еще «лечить» кто-то берется! Но ведь, завалившись в постель, мы начинаем «болеть». Кто «спиной», кто бессонницей, да мало ли чем. А ведь нам надо жить и работать так, чтоб они, как в том анекдоте, «не дождались»! Это в нынешней ситуации безумно трудно, невыносимо… и возможно.

«Для преодоления посттравматических стрессовых нарушений нужно дать своим чувствам выйти наружу, — советует Юлия Лепихова. — Это не ведет к утрате самоконтроля, однако подавление этих чувств может привести к неврозам и физическим проблемам».

Журналист, сначала вылечи себя

А заодно помоги избавиться от депрессии коллегам. Нет, не налив стакан (пусть швырнет в меня блокнотом тот, кому после «оздоровительной» пьянки стало лучше), но выслушав, сопереживая, своего коллегу. Того, кого загребли в милицию, кого бросали лицом в снег, кого просто унижали те, кто сегодня присосался к «поилке» власти и думает, что так будет вечно.

Есть «лечебная процедура», которую вполне можно провести в любой редакции и которая, как утверждают психологи, является очень эффективной для снятия негатива, полученного при стрессовом событии. «Это почти ритуал, который имеет свои правила, — поясняет Юлия. — Конечно, самое лучшее, когда процедура происходит с

участием психолога-профессионала. Это идеальная ситуация. Но можно просто собраться на полтора-два часа в редакции и, руководствуясь правилами, снять напряжение. На профессиональном языке эта процедура называется "дебрифинг"».

Правила проведения дебрифинга

Обсуждение лучше проводить через двое суток после стрессового события. Обязательные условия — полтора-два часа собравшиеся не должны выходить из комнаты, всем нужно сидеть за столом, отключить мобильную связь. Необходимо предусмотреть свободный доступ к кофе, чаю, воде.

Десять правил дебрифинга

1. *Главное требование — все участники группы должны назвать свое имя и высказать свое отношение к событию.*
2. *Участники имеют право высказываться тогда, когда посчитают нужным. От каждого требуется умение выслушать, не перебивая, и дать возможность высказаться всем, кто желает.*
3. *Все должны быть уверены в конфиденциальности. Все, что будет высказано, не должно выйти за пределы этого круга.*
4. *Задача — воссоздать максимально правдивую картину события, т. е. составить цепочку эпизодов и эмоционально на них отреагировать. Нужно обсуждать, что произошло, когда, как, где, но не почему.*
5. *Дебрифинг не предусматривает оценочных суждений, критики или «приговоров». Это не трибунал, а обсуждение. Споры исключаются. Главная цель — снятие остроты восприятия ситуации.*
6. *Плакать, кричать, проговаривать свои проблемы — все это можно и нужно делать.*
7. *Главное — понять, что в переживаниях нет ничего необычного. Напомните друг другу о схожих реакциях.*
8. *Во время обсуждения участники могут почувствовать себя несколько хуже, однако это нормальное явление, которое обычно происходит из-за того, что приходится касаться болезненных тем. Это часть «платы» за возможность в дальнейшем сопротивляться стрессам.*
9. *Работать рекомендуется без перерыва, чтобы у участников не сложилось впечатление, что мнение кого-то из них не имеет значения.*
10. *Участники имеют возможность выйти и не вернуться. Однако они должны сообщить ведущему, если уходят в угнетенном состоянии. Тогда желательно, чтобы кто-то вышел вместе с таким участником.*

«Гореть» можно, «выгорать» не стоит

У нас профессия такая — с нами чаще делятся болью, нежели радостью. Требуют от нас, чтобы мы эту чужую боль брали на себя, решали чужие проблемы... Но ведь и своих проблем хватает с избытком — созданная в стране репрессивная машина давит на представителей независимых СМИ с каждым годом все сильнее и сильнее. Массовые акции, когда «неизвестные» люди в штатском, с бычьими бритыми затылками, не применяли к независимым журналистам физическую силу, не мешали работать, не угрожали и не оскорбляли, по пальцам можно перечесть.

Т. е. стрессовых ситуаций в нашей работе более чем достаточно. И если мы свои переживания (а они есть у каждого, к каким бы ухищрениям мы ни прибегали, чтобы это скрыть) заталкиваем внутрь, не давая выхода, то внезапно замечаем, что «все надоело!». Это «надоедание» и есть признак состояния, которое психологи называют профессиональным «выгоранием».

Photo.bymedia.net

Ход «выгорания» психологи описывают так (по нарастающей):

- *все начинается с общей эмоциональной напряженности;*
- *наблюдается легкое нарушение взаимодействия с окружающими;*
- *невозможность сосредоточиться на чем-то, ошибки в работе, ухудшение памяти, чувство усталости;*
- *нехватка сил и времени на себя («ничего не хочу», поработал и спать);*
- *психосоматическое недомогание: нервная лихорадка, учащенное сердцебиение и дыхание, нарушение сна;*
- *повышенная возбудимость и раздражительность;*
- *работа не приносит радости, но невозможно остановиться, чтобы отдохнуть;*
- *утрата чувства юмора или появление цинизма;*
- *зависимость от сигарет, алкоголя, переедание или, наоборот, утрата аппетита;*
- *утрата интереса к реальной жизни, социальная изолированность, нарушение отношений с близкими;*
- *истерики, отсутствие спокойствия, плач, ощущение глобальной безнадежности;*
- *острое стрессовое расстройство;*
- *посттравматическое стрессовое расстройство, равное профессиональному «выгоранию».*

Противостояние столь болезненному состоянию классическое: нужно держать себя в хорошей физической форме, не забывать о спорте, не жалеть времени на сон, питаться правильно и регулярно, ограничить употребление алкоголя и кофеина, почаще бывать на свежем воздухе, стараться поднимать себе настроение любимой музыкой, хорошими книгами, общением с приятными людьми и, наконец, давать себе возможность выплакаться — не стесняться делиться своими тревогами и переживаниями.

Все это известно каждому из нас. Но надо не просто знать, надо делать. И это уже само по себе способно вызвать чувство удовлетворения, поднять настроение и заставить уверовать в то, что все будет, по крайней мере, не плохо. Но если уж и это не помогает, не надо стесняться обратиться за помощью к специалисту-психологу. Главное ведь — не «выгореть», остаться профессионалом и сберечь здоровье.

Покопаемся в себе

На семинаре психолог Юлия Лепихова предложила журналистам простенькое, но очень полезное задание — взять друг у друга интервью о каком-то стрессовом событии. У каждого такое, конечно же, нашлось. Фокус состоял в том, какие вопросы нужно было задать и какие итоги подвести.

Вряд ли кто-то из нас пойдет в обычной рабочей обстановке к коллеге с просьбой взять у него интервью. Выход есть — возьмите это интервью сами у себя!

Итак, сначала в деталях опишите событие, которое вас тяготит и не отпускает. А потом ответьте на вопросы. Что было самым трудным для меня в этой ситуации? Есть ли что-то такое, что я хотел бы сделать по-другому в этой ситуации? Что я ценю в этом опыте?

А после этого подведите итоги. Какой положительный опыт дала вам эта ситуация? Перечислите по пунктам. Такое «самокопание» лишним явно не будет.

Помог себе, не забудь о других

К счастью, каждый из нас — не один в поле воин. Много нас, опять же, к счастью. Давление на независимых журналистов в нашей стране уже стало притчей во языцех. Да, это тяжело, несправедливо. Но еще страшнее, когда давление существует еще и «изнутри».

Это всяческие конфликты (порой яйца выеденного не стоящие) в наших коллективах, неумение или нежелание помочь коллеге, зависть. Короче говоря, все то, что в «мирное время» считается вполне обычным. Но «здесь и сейчас» способно испортить жизнь неимоверно.

И не нужно становиться психологом, чтобы просто внимательнее, дружелюбнее относиться друг к другу. Ведь ничего не стоит лишний раз улыбнуться, сказать коллеге доброе слово, которое, как известно, и кошке приятно. А анекдоты, а разные смешные случаи! Почаще делитесь позитивом, легче от этого будет всем. Только тогда у нас все получится. И они действительно «не дождутся».

Наталля Бяляцкая: «Калі бацька пастфактум даведаўся пра маё замужжа, ён мяне папярэдзіў: “Глядзі, каб Сібір’ю гэта ўсё не скончылася!”»

Каханая жанчына кіраўніка праваабарончага цэнтра «Вясна» Алеся Бяляцкага Наталля распавяла «Салідарнасці» пра тое, чаму не прыходзіла на суд над мужам, якім было іх першае спатканне на Валадарцы і які Алесь у коле родных людзей.

Таццяна ГУСЕВА, www.gazetaby.com

Мы сустрэліся за Наталляй у кавярні і, гартаючы сямейны альбом, пачалі з самага цікавага — гісторыі іх знаёмства.

— З Алесем я пазнаёмілася на вяселлі майго стрыечнага брата, — распавяла Наталля. — На той час брат вучыўся на гістарычным факультэце Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта. На сваё вяселле запрасіў рок-гурт «Баскі». У гэтым гурце Алесь быў гітарыстам.

У нас, можа быць, нічога і не адбылося б. Так, прыемнае знаёмства, але атрымалася, што потым нас адправілі адпрацоўваць практыку ў дзіцячыя лагеры, якія знаходзіліся побач — праз плот. Там быў час бегаць на спатканні бескантрольна, без бацькоўскага вока.

— Як я разумею, гэта не было каханне з першага позірку. Чым Алесь вас заваяваў?

— Мне спадабалася, што ён вельмі галантны, выкшталцоны кавалер. Нахабства ў меру, таму што без яго хлопцу немагчыма заляцацца, і ў той жа час далікатны. Усё ў яго было добра ўзважана. Вельмі цікавы апавядальнік, добра спяваў. Мяне адразу падкупіла тое, што Алесь — высакародны чалавек.

Я пранікнулася тым, што рабіў Алесь, чым ён жыў, бо ён заўсёды быў на баку справядлівасці, праўды. І таксама я разумела, чым гэта можа павярнуцца ў тыя часы.

— А як бацькі ставіліся да вашых стасункаў?

— Бацька мой быў партыйны работнік. Ён чытаў тыя паперы, якія распаўсюджваліся па партыйнай лініі: і на «Тутэйшых», і на «Талаку»... Таму бацька не надта хацеў, каб мы з Алесем працягвалі стасункі. А маці Алесь спадабаўся.

...Бацька не адразу даведаўся, што я выйшла замуж. Думала, у зручны момант яму скажу, таму што вяселле ўсё адно не збіраліся ладзіць. У той час я вучылася ў Гомельскім універсітэце. Узяла тры вольныя дні ў дэканаце. Памятаю, прыйшла да дэкана. Той спытаўся: «А хто ваш выбраннік?» «Малодшы навуковы супрацоўнік». «Што ж вы за МНСа замуж выходзіце?» — пакпіў з мяне дэкан.

Калі бацька пастфактум даведаўся пра маё замужжа, ён мяне папярэдзіў: «Глядзі, каб Сібір’ю гэта ўсё не скончылася!»

Вяселле адбылося ў Мінску 17 красавіка. Былі толькі мы з Алесем і сведкі. Распісаліся, усклалі

кветкі да помніка Багдановічу, а потым пайшлі ў рэстаран «На ростанях». Пасля я паехала вучыцца, а ён застаўся ў Мінску.

— А як жа мядовы месяц?

— Ніякага сумеснага жыцця не было, пакуль я не скончыла ўніверсітэт. Алесь прыязджаў да мяне ў інтэрнат. Так паасобку мы пражылі больш за год. А потым мяне размеркавалі ў Калінкавіцкі раён. Пасля ў дэкрэтны пайшла.

— Дзіцёнка планавалі?

— Раскопачны дзіцёнак наш Адам. Мы на раскопках былі ў Столінскім раёне. Я так любіла ездзіць, але болей не давялося. Сын нарадзіўся — нікуды ўжо не паедзеш...

Адасю было чатыры месяцы, калі мы з ім пераехалі ў Мінск да Алеся. Свякроў у мяне вельмі добрая, разумная жанчына. Вырасціла клубніцы, прадала, аддала нам усе грошы і сказала, каб знялі кватэру, бо няма чаго паасобку жыць.

Потым Алеся абралі дырэктарам музея Максіма Багдановіча. І яму цяжкая місія выпала. Трэба было музей адкрываць, рабіць экспазіцыю. Гэта было яго дзецішча.

— Як чалавек апантаны Алесь заўсёды жыве працай?

— Так. Скажу адразу, мяне гэта абсалютна задавальняла, таму што я разумею, што мужчына павінен працаваць. Гэта ягоная неад'емная ўласцівасць. Я разумела, чым ён займаўся, чаго дамагаўся. Гэта мне было блізка. Я не пакутавала ад таго, што ён заняты працай. Адзінае — вельмі цяжка было дзіця гадаваць. У сталіцы ў нас не было сваякоў, якія б маглі дапамагчы, падказаць, што рабіць. Я ніколі не забуду, як Алесь быў у камандзіроўцы, а ў Адама тэмпература падскочыла пад сорак. Ён звычайна вельмі цяжка хварэў, і я колькі дзён не магла нават выйсці што-небудзь купіць. Не ведаю, якім чынам суседка зразумела маё становішча, бо я ні аб чым не прасіла. Хоць, пэўна, трэба ўмець пайсці паскардзіцца, папрасіць. Званок у дзверы. Суседка прынесла цэлы пакет тварагу. Такое не забываецца...

Але калі ўжо Алесь быў дома, ён дапамагаў. Разумеў, што ад заўсёднага знаходжання з дзіцём жанчына стамляецца, і раз на тыдзень адпускаў мяне на цэлы дзень. Памятаю, хадзіла ў кіно, тэатр.

Нягледзячы на занятасць, Алесь заўсёды знаходзіў час на дзіця. Памятаю, прыходзіць з працы стомлены, кладзецца. Тут Адась да яго падыходзіць: «Раскажы казку». Алесь пачынае расказваць. Праз нейкі час слухаю, пачатак быў душэўны, зразумелы, потым аднекуль з'явіліся іншыя героі, гарады, лёсы. Плынь свядомасці. *(Смяецца.)* А малы слухае ў захапленні. Ну, канечне ж, самы любімы быў тата, таму што мама кожны дзень побач. Ён і першае слова сказаў: «Тата».

— Наталля, а Алесь — строгі бацька?

— Не. Ён мяккі ў дачыненні да таго, што для яго не прынцыпова. А ва ўсім астатнім бачна, як ён выяўляе сваю пазіцыю. Хоць павучальных нудных гутарак з сынам не праводзіў і папругі не браў. Для Адама тата — гэта ўсё.

— *На маю думку, дзеці выхоўваюцца бацькоўскім прыкладам. Мне нават здаецца, што не мы іх выхоўваем, а яны нас.*

— Адназначна. Мяне мой сын выхаваў. Я даведалася, што такое мужчынскі характар толькі праз сына. Таму што Алесь імкнуўся мне дагадзіць, не ісці на пэўныя канфлікты, не выяўляць моцна сваіх жаданняў, патрабаванняў, а Адам паказаў, што такое ўпартасць да апошняга. Я сыну вельмі ўдзячная, таму што ён мяне навучыў шмат чаму. І я, шчыра кажучы, зайздрошчу сучаснай моладзі, таму што яны жывуць у значна цікавейшы час.

— *Ці ёсць у вас сямейныя традыцыі?*

— Адзіная ў нас была традыцыя — на стары Новы год збіраліся кампаніяй у кавярні і танчылі. У нас не прынята застоллі рабіць. Мы нават дні нараджэння не святкавалі ніколі. Не лічылі мы гэта за свята, вартае таго, каб яго адзначаць.

Мы рэдка бачыліся, асабліва апошнім часам, праз занятасць Алеся. У вольную хвілінку ён імкнуўся паехаць на лецішча. Алесь — гарадскі хлопец, у якога прачнулася любоў да зямлі. Ён пасадзіў сад, даглядаў агарод. Нават кветкі вырошчваў! Увосень, дзякуй сябрам і родным, дапамаглі сабраць ураджай з агарода, які ён пасадзіў.

— *Вы не бачыліся з Алесем тры месяцы, пакуль ішло следства па ягонай справе. Гэта была самая доўгая ў вашым супольным жыцці разлука?*

— Так. І першае, і пакуль адзінае спатканне я атрымала 28 лістапада. Я нават не памятаю, як мы з ім развіталіся 4 жніўня. Памятаюператрус. Мне было балюча глядзець на Алеся. Я пазбягала на яго глядзець, адчувала яго прысутнасць і вачэй на яго не паднімала... У студзені, калі ў нас дома праводзілі вобшук, Алеся не было, і мне было прасцей.

— *Як адрэагавалі вашыя знаёмыя, сябры на арышт мужа?*

— Я не разлічвала ні на што. Але маю адзіноту, гэтую аблогу прарвалі званкі, прапановы дапамогі, падтрымкі, і я пасаромелася нават сябе, сваіх думак і таго, што я, можа быць, дыстанцавалася ад людзей.

Некаторыя знаёмыя, з якімі гадоў дваццаць не бачылася, знайшлі нумар майго тэлефона і пазванілі.

— *Чаму Алесь прасіў вас не прыходзіць на суд?*

— Я зразумела, што яму так прасцей. Ён будзе заняты ўласна той працай, якая на той час вельмі важная. Алесь мяне пашкадаваў. Калі мяне выклікалі сведкай, я прабыла каля дзесяці хвілін у судовай зале, але адчула, быццам бы правяла там не адно пасяджэнне. Абвясцілі перапынак. Я падбегла да яго, каб парай словаў абмяняцца. І тут яны яму даюць загад павярнуцца, рукі назад, каб наручнікі надзець. Ён на мяне паглядзеў, і я зразумела, што трэба адварочвацца і ісці. Яму таксама непрыемна, што я за ўсім гэтым назіраю. І я сышла.

...Алесь амаль кожны дзень піша. Спачатку спрабаваў нумараваць лісты, але потым сам заблытаўся. *(Усміхаецца.)* Адзін раз ліст прыйшоў у незаклееным канверце. І я камплексую праз тое, што ўсе лісты перачытваюцца. Стараешся пісаць так, каб прапусцілі, каб дайшоў гэты ліст.

Вось пасля прысуду пабачыліся. Дазволілі нам спатканне. Праз шкло гаварылі.

— Алесь расказваў вам пра ўмовы ўтрымання?

— Не. На шкле вісіць інструкцыя, дзе напісана, што расказваць пра ўмовы ўтрымання забаронена. Гаварылі шмат пра што. Разумела, што наша размова праслухоўваецца, але ўсё адно была ілюзія таго, што ты сам-насам з мужам.

Пытаўся пра родных. Калі прысуд быў, Алесь не вытрымаў і першае пытанне мне задаў пра бацьку. Я не магла зразумець, пра што ён пытаецца, а ён усё паўтараў: «Як бацька?» Я на судзе сказала, што нармальна, а на спатканні распавяла, што ў бацькі рак чацвёртай ступені. Ён пакуль трымаецца, ходзіць, але растае на вачах.

Алесь прасіў падзякаваць тым, хто яго падтрымліваў. Столькі лістоў ён атрымліваў, што нават не паспеў на ўсе адказаць. Перажывае вельмі за «вясноўцаў», бачыў, што шмат хто на судзе са слязамі быў. Кажа: «Няхай не пераймаюцца. Са мной усё нармальна».

— Вы пражылі з мужам шмат гадоў разам. Як у вас атрымалася захаваць узаемадачыненні?

— Сакрэтаў асаблівых няма. Мы думаем аднолькава, ведаем, што ва ўсялякай бядзе ці складанай жыццёвай сітуацыі можам абаперціся адно на аднаго. Нам камфортна маўчаць. Ён мне даваў дастатковую свабоду, асабліва ні ў чым не абмяжоўваў. Жартам мы кажам, што ўдзячныя адно аднаму за цярплівасць.

У нашых з ім стасунках я магла як жанчына надумаць розныя праблемы, потым натыкаюся на яго незразумелы позірк. Ён ніколі не крычаў у

адказ на мае розныя заявы. Я бачыла, што ён проста не разумее, з чаго ўвесь сыр-бор. *(Усміхаецца.)* І я не ведала, чым адказаць на нямое пытанне ў ягоных вачах.

— Вы шчаслівая жанчына, вы сустрэлі свайго мужчыну?

— Я баялася пра такое гаварыць не таму, што прымхлівая, а таму, што думаеш: невядома, як жыццё павернецца. Ну ўжо цяпер, калі жыццё павярнулася не лепшым бокам, я магу паглядзець на сваё мінулае і сказаць, што сапраўды шчаслівае яно было.

Алесь для мяне заўсёды быў аўтарытэтам. Я ведала, што ён разумны, добры, справядлівы, і ён ніколі не даў падставы ў гэтым сумнявацца. Гэта вельмі важна для жанчыны. Калі ты захапляешся мужчынам, можна ўсё прайсці і даравацьь. Ува ўсім ён высакародны. Такіх людзей, як Алесь, адзінкі. Я шчаслівая, што маё жыццё, цікавае і яркае, прайшло з такім чалавекам. ...Але не прайшло — працягваецца. Тое, што зараз адбываецца, — гэта проста этап.

Фота з сямейнага архіва Бяляцкіх

Зламаўшы каляндар, год 2011 адзначыўся жорсткай завеяй: выключэнні з навучальных устаноў студэнтаў, якіх заўважылі на Плошчы, звальненні з працы, роспач пасля сутак адміністрацыйнага арышту, штрафы «за ўдзел»...
Многіх людзей, якія пацярпелі ад рэпрэсій, маральна і матэрыяльна падтрымаў праваабарончы цэнтр «Вясна» (дагэтуль так і не зарэгістраваны ў Беларусі). Пра гэту дапамогу падчас суда расказаў старшыня Цэнтра Алесь Бяляцкі. Але ні яго, ні тых, хто выступаў у абарону Алеся, не пачулі. Вырак беларускай Феміды — чатыры з паловай гады ў калоніі ўзмоцненага рэжыму з канфіскацыяй маёмасці для віцэ-старшыні Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека. Акрамя гэтага лідар праваабаронцаў павінен сплаціць дзяржаве 721 млн рублёў «нанесеных стратаў» (з улікам дэвальвацыі).

Пастка для праваабаронцы

Новы 2012 год, як гавораць, на парозе. Аднак для тых, хто ў самым цэнтры Еўропы, то бок у Беларусі, займаецца абаронай правоў чалавека, распачаты вечарам 19 снежня 2010-га на плошчы Незалежнасці ў Мінску 2011 год не канчаецца. Бо вызначыў і працягвае яго не каляндар. А пункт адліку, з якім знішчаны апошнія надзеі, што ўлады пачуюць голас суайчыннікаў, якія думаюць інакш, пішуць інакш, здымаюць і расказваюць пра сітуацыю ў краіне — інакш.

Сяргей МАКАРЭВІЧ

«Багацей» на патрыманым аўто

Тры месяцы Алесь Бяляцкі знаходзіўся за кратамі. Увесь гэты час вялося расследаванне, суддзя знаёміўся з матэрыяламі справы. Неўзабаве пачаўся працэс.

Бяляцкага абвінавацілі па частцы 2 артыкула 243 КК: са студзеня 2007 па 2011 год праваабаронца атрымаў ад замежных арганізацый па-за Беларуссю даходы, якія з'яўляюцца аб'ектам падаткаабкладання, у суме 567 721 еўра. Не ўключыў гэтыя даходы ў падатковую дэкларацыю і не сплаціў падаходны падатак у памеры 352 274 360 рублёў. Атрымліваецца, прыбытак — як у сапраўднага махляра, героя баевіка.

Пагадзіцеся, з такімі грашыма ён мусіў хаця б машыну прыстойную мець, але праваабаронца ездзіў на патрыманым «Сітраене». Дзяржава канфіскуе і гэта аўто.

Алесь на судзе не адмаўляў, што меў рахункі ў замежных банках, куды прыходзілі грошы. Але выключна на праваабарончую дзейнасць. Толькі гэта мала цікавіла абвінаваўцу і суд. Не былі запатрабаваны дакументы ў падтрымку сведчанняў Бяляцкага. Як адзначыў адвакат Лаеўскі, збор звестак, якія апраўдваюць абвінавачанага, не ўваходзіў у прыярытэтны спіс установы, якая вяла крымінальны працэс. Скіраванасць на абвінаваўчы прысуд была відавочная. Сам жа Алесь неаднаразова падкрэсліваў, пацвярджаючы дакументамі з матэрыялаў справы, што суд над ім замовіў КДБ. А значыць, справа носіць палітычны характар.

Галоўным «козырам» пракурора Сайкоўскага павінны былі стаць банкаўскія раздрукоўкі з рахункаў Алеся Бяляцкага. Прынамсі, тое, што на іх падобна. Але да гэтых дакументаў было куды больш пытанняў, чым да абвінавачанага. Бяляцкі падкрэсліваў, што гэтыя паперы не завераныя: на іх няма пячатак, на некаторых адсутнічаюць і подпісы. Пра тое казала і спецыяліст з Нацбанка, дапытаная ў якасці сведкі. Што дало падставу сумнявацца ў сапраўднасці тых папер.

Адвакат жа звярнуў увагу, што запыты ў літоўскі і польскі банкі з просьбай аб інфармаванні пра рахункі кіраўніка «Вясны» былі адпраўленыя да завядзення крымінальнай справы. А гэта значыць — у парушэнне заключанай паміж гэтымі краінамі і Беларуссю дамовы аб прававой дапамозе. Што яшчэ больш ставіць пад сумнеў легальнасць атрыманых такім шляхам сведчанняў. За месяцы, што вялося следства, яны так і не былі цалкам перакладзеныя на рускую мову (рабіць гэта давялося па хадайніцтве абароны ўжо падчас працэсу).

На судзе была дапытаная ў якасці сведкі Анжаліка Собалева, галоўная дзяржаўная інспектарка Міністэрства па падатках і зборах Першамайскага раёна Мінска. Яна складала акт па выніках праверкі прыбыткаў Бяляцкага з улікам інфармацыі з літоўскага банка. Жанчына паведаміла, што не мела звестак аб тым, што замежныя прыбыткі не з'яўляліся падатканеабкладальнымі. (Пасля яе калега Шамкуць заявіла, што першапачаткова нават не ставілася пад сумнеў, што гэтыя сродкі могуць не з'яўляцца даходам). Калі ж Бяляцкі пачаў задаваць пытанні Собалевай пра банкаўскія раздрукоўкі, выявілася, што жанчына не ўсё разумее ў іх, бо «вывучала нямецкую мову». І адзначыла, што не ўсе графы ў дакументах браліся пад увагу пры праверцы. Выключна сумы паступлення, якія палічылі прыбыткам.

Замова на праваабаронцу

Пасля сведчанняў інспектаркі як «вяршыня непрадузятасці» да Бяляцкага дадаліся дакументы з матэрыялаў справы, зачытаныя самім Алесем (пракурор пра іх узгадаў толькі мімаходзь). Гэта перапіска КДБ, Генпракуратуры, КДК. Паводле ананімнай запіскі, якая нібыта паступіла ў КДБ у канцы кастрычніка 2010 года, ведамства Зайцава звярнулася ў Генпракуратуру: «Прадстаўнікі незарэгістраванай арганізацыі "Праваабарончы цэнтр "Вясна" з мэтай фінансавання радыкальнай апазіцыі выкарыстоўваюць грашовыя сродкі, якія паступаюць з-за мяжы... Названыя грашовыя сродкі ўвозяцца наручным шляхам прадстаўнікамі ПЦ "Вясна" ў аб'ёмах, дапушчальных заканадаўствам, і выкарыстоўваюцца ў супрацьпраўных мэтах, а таксама для асабістых патрэбаў Бяляцкага і Стэфановіча... Просім у максімальна сціслыя тэрміны аформіць міжнароднае следчае даручэнне для яго накіравання ў кампетэнтныя органы Літвы».

Намеснік генпракурора Швед накіраваў зварот КДБ у Дэпартамент фінансавых расследаванняў «для арганізацыі праверкі і прыняцця рашэння ў парадку артыкула 174 Крымінальна-працэсуальнага кодэкса сумесна з супрацоўнікамі КДБ».

А 21 снежня 2010 года старшыня КДБ Зайцаў звярнуўся да старшыні КДК Ломаця. Зайцаў паведаміў пра ператрус у офісе «Вясны», «у выніку якога канфіскавана аргтэхніка і дакументацыя, якая мае дачыненне да матэрыялаў праверкі, якая тычыцца кіраўніка ПЦ "Вясна". Агляд канфіскаваных прадметаў і дакументаў будзе з'яўляцца доказнай базай у дачыненні да згаданых асобаў». І гэта за сем месяцаў да таго, як завядуць крымінальную справу на Бяляцкага.

На фоне такіх дакументаў зусім незразумелай становіцца «гульня» пракурора з абвінавачаннем. На адным з пасяджэнняў ён папрасіў перапынак,

для таго каб выставіць Бяляцкаму новае абвінавачанне. Яшчэ і падкрэсліў, што яно будзе значна адрозніванца ад ранейшага. А ў выніку дадалася толькі адна фраза — «даходы, звязаныя з выкананнем Бяляцкім абавязкаў, ускладзеных у межах дасягнутых дамоўленасцяў». Маўляў, грошы на яго рахункі пералічваліся на загадзя вызначаныя мэты, узгодненыя з донарамі. Але вось на якія мэты, пракурор Сайкоўскі не захацеў высветліць. Як і тое, ці атрымалі міжнародныя партнёры «Вясны» справаздачы. Яшчэ на папярэднім следстве хадайніцтвы адваката аб запытах у гэтыя арганізацыі двойчы адхіляліся.

Паводле ж заканадаўства, аб'ектам падаткаабкладання не прызнаюцца даходы, атрыманыя ў грашовай форме фізічнай асобай ад іншай асобы для выканання яе даручэння па ажыццяўленні якіх-небудзь разлікаў, аплаты на яе карысць або на карысць трэціх асоб за тавары (працу, паслугі) альбо па перадачы трэцім асобам атрыманых сродкаў і выканання абавязацельстваў. Вось і атрымліваецца, што пракурор перафармуляваў абвінавачанне, здавалася б, на карысць Алеся. Але эфект атрымаўся супрацьлеглы.

У апошнім слове Бяляцкі зачытаў цікавыя дакументы, што сведчаць на карысць версіі аб тым, што яго замовілі. Гэта вытрымкі з даклада маёра Кулака. 23 лістапада 2010 года ім была праведзена працоўная нарада з прадстаўнікамі КДБ Сінягубам і Мацкевічам, па выніках якой выпрацаваны напрамкі дзейнасці па азначаных матэрыялах праверкі. У тым жа дакладзе, які знаходзіцца ў матэрыялах справы, гаворыцца, што 25 лістапада 2010 года ў пракуратуры горада Мінска была праведзена працоўная нарада з начальнікам аддзела па наглядзе за выкананнем падатковага заканадаўства грамадзянінам Сайкоўскім (абвінаваўца на працэсе Бяляцкага). Маёр Кулак піша, што падчас гэтай нарады з грамадзянінам Сайкоўскім у дзеяннях Бяляцкага і Стэфановіча не выяўлены склад злачынства, прадугледжанага артыкулам 233, паколькі адсутнічае факт здзяйснення прадпрымальніцкай дзейнасці і атрымання даходу ад гэтай дзейнасці. Але кваліфікаваць дзеянні апошніх па артыкуле 243 у частцы ўтойвання даходаў магчыма пасля атрымання інфармацыі ад падраздзялення фінансавай выведкі Літвы, выяўлення фактаў аб нясплаце падаходнага падатку па выніках падатковай праверкі ў буйным памеры. Справу яшчэ не завялі, але пад Бяляцкага ўпарта «капалі».

Па выніку прысуду стала зразумела, што суддзя Сяргей Бандарэнка прыняў да ўвагі дакументы, атрыманыя з парушэннем заканадаўства. І адмовіўся кіравацца копіяй ліста Мінюста Літвы Мінюсту Беларусі ад 24 жніўня 2011 года. У лісце гаворыцца, што ў пададзенай інфармацыі па рахунках Бяляцкага і Стэфановіча ўтрымлівалася непраўдзівая інфармацыя. А значыць, гэты эпізод павінен быць зняты з абвінавачання. Аднак гэтага не адбылося.

«Жыве "Вясна"!»

Гэта былі развітальныя словы Бяляцкага на працэсе. Пасля якога беларускія праваабаронцы адразу выступілі з асуджэннем прысуду. А следам за імі дзясяткі міжнародных арганізацый выказаліся за вызваленне Бяляцкага. Міністр замежных спраў Літвы Аўдронюс Ажубаліс заявіў, што вылучыць беларускага праваабаронцу на атрыманне Нобелеўскай прэміі міру.

...Што стане з праваабарончым рухам у краіне? Які лёс чакае «Вясну» пасля арышту яе кіраўніка?

Пра гэта размова з намеснікам старшыні «Вясны» Валянцінам Стэфановічам.

— Валянцін, чаму менавіта цяпер пасадзілі Алеся Бяляцкага, хаця «Вясна» працуе без рэгістрацыі ўжо восем гадоў? То бок ва ўсялякі момант улады маглі «наехаць» за дзейнасць ад імя незарэгістраванай арганізацыі.

— Для ўладаў было нязручна заводзіць справу па артыкуле 193-1 КК (незаконныя арганізацыя дзейнасці грамадскага аб'яднання, рэлігійнай арганізацыі альбо фонду ці ўдзел у іх дзейнасці). З 2007 года паводле згаданага артыкула крымінальных спраў не заводзілі. Бо ў свой час няўрадавыя арганізацыі, у тым ліку «Вясна», прыклалі шмат намаганняў, каб гэты артыкул стаў відавочна палітычны. І ў часы так званай лібералізацыі чыноўнікі вымушаны былі некалькі разоў «адказваць», што пытанне аб адмене артыкула 193-1 «уздымаецца». І намеснік міністра юстыцыі Тушынскі ў адказе на адзін з запытаў таксама пра гэта казаў. Як і падчас сустрэчы з прадстаўнікамі няўрадавых арганізацый у 2009 годзе тагачасная намесніца кіраўніка адміністрацыі прэзідэнта Наталля Пяткевіч.

Хаця ў справе Бяляцкага быў, магчыма, і варыянт выкарыстання гэтага артыкула. Паколькі з перапіскі КДБ з іншымі органамі ўлады ў кастрычніку — лістападзе 2010-га бачна, што першапачаткова інфармацыі па банкаўскіх рахунках у іх не было. Таму для крымінальнай справы яны вызначылі два артыкулы: незаконная прадпрымальніцкая дзейнасць (ад чаго адмовіліся, бо ніхто прадпрымальніцкай дзейнасцю не займаецца) і ўхіленне ад выплаты падатку (толькі ў выпадку, калі будзе інфармацыя аб банкаўскіх рахунках).

Але ў лютым 2011-га папярэджанне Бяляцкаму выносілася Генпракуратурай менавіта за недапушчальнасць дзейнасці ад імя незарэгістраванай арганізацыі. І мне здаецца, што, калі пракурор папрасіў перапынак для выстаўлення новага абвінавачання, усё-такі разглядаўся варыянт нейкага іншага артыкула. Але ў апошні момант, відаць, ад гэтага адмовіліся. Не ведаю, што з'явілася прычынай. Можа і рашэнне Венецыянскай камісіі аб неканстытуцыйнасці артыкула 193-1 і неадпаведнасці яго міжнародным нормам.

Пасля ж атрымання інфармацыі з Літвы і Польшчы ва ўладаў з'явілася зручная магчымасць, каб прыцягнуць Бяляцкага да крымінальнай адказнасці. Зручная таму, што гэта дазваляе не толькі пасадзіць на большы тэрмін, але і паставіць пытанне аб канфіскацыі яго маёмасці. Найперш офіса «Вясны», а не кватэры, дзе пражывае сям'я і якая, паводле закона, канфіскацыі не падлягае.

— Ці мэтазгодная цяпер рэгістрацыя «Вясны» хаця б за мяжой?

— А які сэнс гэта рабіць?

— Мець рахункі, зарэгістраваныя на арганізацыю...

— Статус грашовых сродкаў, якія атрымліваюцца ў такім выпадку, аднолькавы: што на фізічных, што не на фізічных асобаў. Для любых грашовых сродкаў існуе Дэпартамент фінансавых расследаванняў.

Photo.bymedia.net

— Прысуд Бяляцкаму «вясноўцы» назвалі спробай запалохаць іншых праваабаронцаў у краіне. Па-вашаму, трэба чакаць новыя судовыя справы і яшчэ большы ўціск?

— Мяркую, так. Нездарма былі ўнесены змены ў Крымінальны кодэкс і крыміналізавана замежная дапамога ў прынцыпе. Гэта робіцца найперш, каб уздзейнічаць на арганізацыі, якія працуюць і аказваюць людзям дапамогу, у тым ліку і матэрыяльную. Гэта бачна па змесце адпаведнага артыкула. Захоўванне, атрыманне, перавозка замежнай бязвыплатнай дапамогі, якая скіраваная на экстрэмісцкую дзейнасць альбо на дзейнасць, забароненую заканадаўствам (фактычна на любую дзейнасць са сродкамі, не зарэгістраванымі ў Дэпартаменце гуманітарнай дзейнасці). Альбо арганізацыю і правядзенне выбараў (як напісана ў законе), пад што ў нас трапляе і назіранне за выбарамі. Гэтыя змены ўжо падпісаны Лукашэнкам. І, як мне падаецца, артыкул, дзе гаворыцца пра замежную бязвыплатную дапамогу, наўпрост звязаны са справай Бяляцкага. Гэта — як вынік. Улады пры распрацоўцы «Вясны», якую яны пачалі яшчэ летась, сутыкнуліся з «недахопам» юрыдычнай базы. Па-першае, трэба мець інфармацыю па нейкіх рахунках, якую не заўсёды можна атрымаць. Па-другое, гэта вялікія аб'ёмы сродкаў, якія павінны быць большымі за 35 млн рублёў. Па-трэцяе, трэба даказаць, што гэта даходы, а не сродкі для абавязацельстваў па ўзаемаразліках і перадачы трэцім асобам, што з'яўляецца падатканеаблакадальным выпадкам. Безумоўна, можна ўсё «праламліваць», як мы бачым у справе Бяляцкага, не зважаючы на гэтыя аргументы.

А канструкцыя новага артыкула дазваляе прыцягваць да адказнасці незалежна ад сумаў, якія асоба атрымлівае ў якасці замежнай бязвыплатнай дапамогі. Галоўнае гэта даказаць. Таму мы можам быць сведкамі нейкіх новых спраў у гэтым кірунку.

— Вы казалі, што гатовыя да канфіскацыі офіса «Вясны».

— Калі офіс забяруць, гэта створыць сур'ёзныя перашкоды ў нашай дзейнасці. Але мы ні ў якім выпадку не збіраемся яе спыняць. Пакуль застанецца на свабодзе хаця б адзін чалавек, праца «Вясны» будзе працягвацца.

Абараніць Беларусь «без палітыкі»

Таццяна ШАПУЦЬКА

Беларуская нацыянальная ідэя на старонках «Нашай Нівы» за 1911 год

Выдаўцы і аўтары беларускай газеты сто гадоў таму сфармулявалі прынцыпы, якія не могуць адшукаць сучасныя «творцы ідэалогій».

У еўрапейскай гісторыі 1911 год досыць унікальны тым, што на яго не прыпадаюць ніякія значныя падзеі: буржуазная рэвалюцыя мінула, камуністычныя серп і молат у рукі сялян і працоўных пакуль што не патрапілі, а да Першай сусветнай вайны і яе разбуральных наступстваў заставалася яшчэ некалькі гадоў. Такім чынам, ніштo не перашкаджала беларускай інтэлігенцыі засяродзіць сваю ўвагу на нацыянальным адраджэнні, у цэнтры якога якраз і стаяла тагачасная «Наша Ніва».

Парадаксальна, але найперш звяртае на сябе ўвагу тое, што для стваральнікаў беларускай нацыі слова «нацыяналізм» зусім не мела пазітыўнага значэння. *«“Націоналісты” — гэта людзі, каторые лічаць, што толькі іх нація — самая лепшая, толькі яна павінна мець поўную волю дзеля свайго развіцьця, хаця б прышлося пры гэтым пакрыўдзіць і ціснуць без усялякай прычыны другіе націі»*[1], — такое азначэнне дае «Наша Ніва», называючы нацыяналістамі рускіх і палякаў. Дык каб не блытацца ў значэннях, будзем браць слова «нацыяналізм» у двукоссе, маючы на ўвазе ягонае сучаснае, для развіцця беларускай нацыянальнай ідэі станоўчае, разуменне.

НАША НІВА

Канцэпцыю ж гэтай ідэі, як яна падаецца на старонках тагачаснай «Нашай нівы», можна падзяліць на тры складовыя часткі:

1) «грамадзянскі нацыяналізм»;
2) «моўны нацыяналізм»;
3) «культурніцкі нацыяналізм».

«Грамадзянскі нацыяналізм» — гэта гучыць прывабна. Гэта сучасны канцэпт. Але ці сапраўды беларускія «адраджэнцы» прытрымліваліся такога зусім не тыповага для таго часу разумення нацыянальнай ідэі?

Так, і сёння мы можам ганарыцца тым, што тагачасная беларуская нацыянальная ідэя была пазбаўленая хоць якога адцення шавінізму ці неталерантнасці. *«Національная сьведомасьць неразрыўна звязана з сьведомасьцю правоў чэлавечых і грамадзянскіх. Раздзяліць*

[1] [Без назову] // Наша Ніва. 1911. № 25–26.

Наша Ніва

іх нельга, і — губляючы адну — чэлавек губляе і другую»[2], — разважае ананімны аўтар «Нашай Нівы» і ўводзіць панятак «праўдзівага чалавека»[3]. «Праўдзівы» — гэта чалавек, роўны іншым у сваіх правах, свабодзе, магчымасцях. Канцэпцыя грамадзянскага нацыяналізму ў разуменні «Нашай Нівы» — гэта дзяржава пяці нацый[4] (беларусы, габрэі, літоўцы, палякі і рускія), якая дае шанец усім людзям вольна працаваць на карысць краіны. Прыналежнасць да нацыі вызначаецца не кроўным паходжаннем, а дабрабытам, які ёй прыносяць грамадзяне. *«Па нашай думцы, агранічываць у людзей правы за тое, што яны належаць да тэй ці другой націіі, саўсім нездаровая і ня мудрая рэч»*[5], — неаднаразова заступаецца за працавітых габрэяў «Наша Ніва». Газета фіксуе рэпрэсіўны каланізатарскі кантэкст, у якім адбываецца станаўленне «грамадзянскага нацыяналізму». Крыніца рэпрэсіяў — гэта царскі Пецярбург. А «грамадзянскі нацыяналізм» — гэта якраз тое, што супрацьстаіць рэпрэсіўнаму каланізатарскаму кантэксту, — захаванне правоў і свабодаў чалавека, актыўная заканадаўчая дзейнасць, скіраваная на забеспячэнне гэтых правоў, ды развітае самакіраванне.

Нездарма «Наша Ніва» актыўна падтрымлівала ў той час ідэю міністра Сталыпіна пра ўвядзенне земскай рэформы на тэрыторыях Беларусі і заклікала беларускіх мужыкоў удзельнічаць у земскіх выбарах. Газета прывучала беларусаў дбаць пра сябе ды абараняць свае правы: *«Кожны сам добра разумее, што выдаваць і распараджацца грашмі павінен той, хто іх плаціць. А ведома, што земскіх падаткоў найбольш плацяць мужыкі, то каму ж і кіраваць тымі грашмі, як не самім мужыкам?»*[6].

Другі складнік нацыянальнай ідэі — гэта «моўны нацыяналізм». У адказ на знакамітае выслоўе імператрыцы Кацярыны II пра рускую школу, рускага папа і рускага чыноўніка «Наша Ніва» заклікала да стварэння нацыянальных навучальных установаў і ўвядзенне беларускамоўнага набажэнства ў цэрквах і касцёлах. Пра беларускага чыноўніка, праўда, «нашаніўцы» маўчалі і адмыслова падкрэслівалі адасобленасць газеты ад палітыкі.

Інстынкт самазахавання, асабліва ў перыяд імперскага прыгнёту, быў уласцівы і «нашаніўцам». Яны не проста крытыкавалі рускамоўнае набажэнства ў цэрквах і польскамоўнае — у касцёлах, але даказвалі, што русіфікацыя каталіцкага богаслужэння прывядзе да масавага пераходу беларусаў у «палякаў»: *«...Уціск польскай мовы толькі узмацняе любоў да яе народу, як да мовы сьвятой, касьцельнай, ды йшчэ "мучэнічэскай". І, ідучы гэтай дарогай, ні урад, ні хто другі не здалее "распалячыць" нашай старонкі: гэта акурат будзе апалячываньне беларусоў: "распалячыцца" яна толькі тады, калі мы усе пазнаем, што мы — беларусы!»*[7] У касцёле «Наша Ніва» прапаноўвала выкарыстоўваць беларускую мову, родную і прыцягальную для вернікаў. Тагачасны выдавец «Нашай Нівы» Аляксандр Уласаў у сваім артыкуле «Якая палітыка патрэбна для Беларусі?»[8] пацвярджаў, што русіфікацыйныя моўныя абмежаванні, пастаўленыя імперскай Расіяй для «іншародцаў» (у тым ліку і для беларусаў), толькі ўмацуюць нацыянальную ідэю. *«Выходзіць як раз наадварот, за 4–5 гадоў моцнай "національнай" палітыкі, усе "інародцы" так умацовываюцца і хвараблiва трымаюцца і бароняць свае "національные інородчэскіе" справы, як ніколі. Калі прыціскаюць, то людзі гатовы ісьці на мукі, але нават пядзі сваей справы ня уступяць, толькі урастаюць у яе ешчэ больш і сэрцам, і душой»*[9], — з болем асуджаў Уласаў забарону на адкрыццё ўніверсітэта ў Вільні і «курсаў розных навук» у дзевяці заходніх губернях.

[2] Беларуская мова у апошнім пяцілецьці // Наша Ніва. 1911. № 45.

[3] Тамсама.

[4] А. Ў. Якая палітыка патрэбна для Беларусі? // Наша Ніва. 1911. № 46.

[5] А. Ў. Валаснoе земства і жыды // Наша Ніва. 1911. № 14.

[6] Л. Аб выбарах у земствы // Наша Ніва. 1911. № 23.

[7] Стары Мінчук. Аб мові ў касьцелі // Наша Ніва. 1911. № 20.

[8] А. Ў. Якая палітыка патрэбна для Беларусі? // Наша Ніва. 1911. № 46.

[9] Тамсама.

«Культурніцкі» нацыяналізм блізкі да «моўнага» і мае на мэце легалізацыю дзейнасці арганізацый, якія займаюцца прапагандаю беларускай культуры, традыцый, захаваннем роднай мовы.

Яшчэ адзін складнік нацыянальнай ідэі ў версіі першай беларускай газеты — сацыяльнае адраджэнне праз вызваленне ад фізічнага прыгнёту. У 1911 годзе «Наша Ніва» ўрачыста адзначыла 50-годдзе адмены прыгоннага права. І ў матэрыялах, прысвечаных гэтай тэме, сустракаем даволі цікавы нацыянальны міф: сацыяльную няволю «нашаніўцы» асацыявалі з князямі літоўскімі, польскімі панамі, рускімі чыноўнікамі, а вось у часы беларускіх князёў *«селянство ўсё было вольнае, гаспадарыло на сваіх грунтах і нясло гасударственую павіннасць нараўне з другімі. Слова "мужык" ня мело тады ешчэ ганебнаго значэньня нявольніка, якім яно посьле сталося»*[10]. А пад «духовым» адраджэннем «Наша Ніва» разумела вызваленне ад пагарды да ўсяго «простага» і «тутэйшага».

Як ні дзіўна, газета ставіла рускіх і палякаў у прыклад — маўляў, яны ганарацца сваёй нацыяй і працуюць на карысць уласнай дзяржавы, у адрозненне ад беларускіх сялянаў, якія, выбіўшыся ў людзі, пачынаюць пагарджаць сваім мужыцкім паходжаннем. Такіх «перабежчыкаў» аўтар аднаго з артыкулаў называў «інтэлігентамі-сялянамі»[11]. Духоўны аспект нацыянальнага адраджэння мусіў рэалізавацца, як ужо зазначалася вышэй, праз беларускія набажэнства, адукацыю, культурніцкія арганізацыі і медыя, адным з якіх, уласна, і з'яўлялася «Наша Ніва».

У кожнай ідэі ёсць свае праціўнікі. Ворагамі беларускай ідэі ў разуменні «Нашай Нівы» былі псеўданацыянальныя газеты кшталту «Белорусской Жизни» і чыноўнікі, якія блакіравалі ажыццяўленне прагрэсіўных для Беларусі праектаў (земская рэформа, нацыянальная адукацыя). Гэтыя ворагі абвінавачвалі «нашаніўцаў» у сепаратызме. Менавіта таму газета была вымушана публічна абвяшчаць пра сваё адасабленне ад палітыкі: «...С*эпаратызм ёсць форма палітычнаго руху, а беларускае націанальнае адраджэньне — гэта чысто-культурная справа*»[12].

Такім чынам, беларускую нацыянальную ідэю «Наша Ніва» акрэслівала як спалучэнне «грамадзянскага, моўнага і культурніцкага нацыяналізмаў». Газета, праўда, не адважвалася публічна агучваць сваю думку наконт дзяржаўнага і тэрытарыяльнага «афармлення» беларускай ідэі. Але характар публікацый і вядомыя нам з іншых крыніц перакананні аўтараў, якія выступалі ў «Нашай Ніве», даюць падставы меркаваць, што газета і яе стваральнікі былі на шляху да ідэалу дзяржаўнасці Беларусі як суверэннай краіны.

Фота з архіва «А»

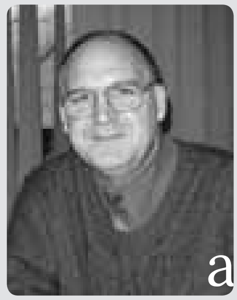
[10] С. Перад 50-летняй гадаушчынай вызваленьня с-пад паншчыны // Наша Ніва. 1911. № 3.

[11] Г. Б. У вялікую гадаўшчыну // Наша Ніва. 1911. № 7.

[12] Г. Б. Pro domo sua // Наша Ніва. 1911. № 4.

Призрак и преступления коммунизма:

не только понять и осудить, но и предотвратить

Йонас ЛАВРИНАВИЧЮС

Призрак ходит по Европе.
Манифест Коммунистической партии

Несмотря на рекомендации Нюрнбергского трибунала опубликовать ВСЕ материалы этого международного суда, в СССР этого не было сделано.

Международная научная конференция в Вильнюсе «Призрак и преступления коммунизма» (29 октября 2010 г.), посвященная 20-летию восстановления Независимости Литвы, продолжила десятилетнюю традицию правовой и моральной оценки злодеяний коммунизма в отношении человечества и человечности, — с целью предотвратить возможность реставрации этой беспрецедентно кровожадной идеологии, потребовать возмещения ущерба, нанесенного государствам и их народам. Начало этой традиции положил «Антикоммунистический конгресс и Международный Вильнюсский Общественный трибунал» (2000 г.), а продолжили конференция «Вильнюс-2005» и акция общественности «Коммунизм — в Международный трибунал» (2007 г.).

Организаторы считают, что преступления коммунизма не получили повсеместного международного осуждения и не приравнены к зверствам нацистов лишь потому, что во Второй мировой войне советы победили. В аннотации к переизданной в Литве «Черной книге коммунизма» (авторы: S. Courtois, N. Werth, J. L. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J. L. Margolin) говорится о том же: «Злодейства нацизма официально признаны и осуждены. После поражения его главарям вынесен приговор Международным Нюрнбергским военным трибуналом, а размах бесчеловечного коммунистического эксперимента до сих пор замалчивается. Он не дождался ни исторической, ни моральной оценки, хотя первые концлагеря появились не у Гитлера, а у Ленина. Если от нацизма пострадали около 20 миллионов человек, то число жертв коммунизма приближается к 100 миллионам».

Председатель Международной комиссии по оценке преступлений нацистского и советского оккупационных режимов, член Сейма Эмануэлис Зингерис считает, что этот исторический период не оценен адекватно и в Литве: «Не заметно, чтобы художественно осмысливалась чудовищная сталинская действительность послевоенного времени. Зато поныне стоят памятники «славным писателям» С. Нерис и П. Цвирке — предателям родины, просившим у Москвы в 1940 г., чтобы Литвы не осталось».

Комментаторы литовского интернет-портала «Delfi» обращают внимание на принципиальную установку Нюрнбергского трибунала: во-первых, его выводы якобы не касаются самих союзников (т. е. сталинского СССР). И, во-вторых, несмотря на профилактическую рекомендацию опубликовать *все* материалы трибунала, в стране советов этого так и не было сделано.

Методология

Не решив общих вопросов,
будешь натыкаться на них, решая частные.
Владимир Ленин

Профессор Эгидиюс Александравичюс считает, что коммунизм — не только идеологическая *доктрина*, но и ее *воплощение* в преступной практике насилия. Ввиду фрагментарности доступных архивных материалов по отдельным районам бывшего СССР, участники конференции трактуют

Фото Геннадия Кеснера

свои сообщения как вклад в *общую* методологию познания и отражения *всей* репрессивной системы коммунизма. Поэтому рассказ о голодоморе в Украине, о «решении вопроса» с коренной национальностью в Молдове или Эстонии, о превращении предвоенной Беларуси в настоящую «фабрику смерти» отражает и общую типологию насилия, и ее местные особенности.

Не менее актуальна проблема социального реванша посткоммунистов уже в условиях независимости. Это касается и пробуксовки так называемого «правосудия» по отношению к тем, кто осуществлял геноцид и помогал оккупантам, и хода номенклатурной «прихватизации», повлекшей обнищание людей, и преобладания «бывших» в рядах «новой номенклатуры», в независимых и государственных СМИ.

Эгидиюс АЛЕКСАНДРАВИЧЮС

Ввиду смерти матери не прибыла на форум профессор Сорбонны Франсуаза Том, и ее доклад «Тенденции внешней политики России» не был прочитан. Член совета российского научно-информационного центра «Мемориал» Светлана Фадеева не объяснила свою неявку и материала выступления не прислала. Сообщения нескольких отсутствовавших участников (Анфиса Кукушкина из Казахстана, македонец Андон Андонов, латыш Имантс Гроскауфманис) были озвучены их доверенными лицами.

Люди

Кадры решают все.
Иосиф Сталин

Но кадры диссидентов были лучше, чем у отборной тоталитарной креатуры.

Трижды осужденный

Коммунизм — это не только убеждения,
это, в конечном счете, приклад,
которым коллаборант
бьет тебя по зубам.
Антанас Стасишкис

Легендарный Энн Тарто из Эстонии просит прощения за то, что «чересчур молод», ему всего 72 года, и потому он сможет рассказать только о *после*сталинском периоде резистенции. Его лишали свободы трижды: в 1956–60 гг., 1962–67 и в 1983–89 гг. Тысячи людей собрались на митинг 11 сентября 1989 г., чтобы потребовать его освобождения. 12 марта 1956 г. он был в числе создателей организации «Эстонское молодежное движение», в которую вошли такие же, как он, юноши.

Это было осознанное и добровольное решение. Прямым образом на них не влиял никто, но они знали о красном терроре в 1918 г., да и опыт советизации в Эстонии с 1940-го не оставлял никаких иллюзий.

Когда ослабло вооруженное сопротивление оккупанту, перед молодежью встал вопрос: есть ли смысл в иной форме подпольной резистенции? Ведь в годы независимой Эстонии, после победы над большевиками, утвердилось мнение, что эстонцы борются за свои интересы либо с помощью оружия, либо песней, а в подполье сидят только коммунисты. В новых условиях пришлось вспомнить забытый опыт конспирации, нередко приобретая его ценой потерь. Брали пример даже не с родителей, многие из которых погибли или были репрессированы, а с поколения бабушек и дедушек, помнивших подполье времен заката царского режима и партизанской борьбы в 1918-м против немцев и большевиков. Старшие убедили, что подполье имеет смысл, иначе почему бы большевики, чье оружие — ложь и террор, уделяли такое внимание пропаганде? Энна предупредили, что это опасно, и действительно, членов молодежной организации арестовали даже раньше, чем ожидалось. Но то, что чекисты и не подозревали об этих стариках, лишь укрепило уверенность, что КГБ знает не все, а значит, он не всемогущ. И еще старики сказали, что коммунизм — всего лишь новый этап российского империализма. И были полностью правы.

В 80-е годы движение за независимость Эстонии вышло на международный уровень. На его обращения реагировали Конгресс США, Европарламент, Amnesty International и другие организации. Ни один из эстонских диссидентов не перешел на сторону советов. Во время политического процесса 1983–84 гг. кагэбистам не удалось выявить ни одной из 10 нелегальных пишущих машинок, с помощью которых размножалась подпольная литература. Подобно литовской «Католической хронике», свою «Хронику» имела и Эстония. После перевода на иностранные языки эта информация транслировалась международными радиостанциями. В годы борьбы Энн побывал в Литве около 30 раз. Обмен опытом с литовцами касался правил конспирации, укрывания печатных машинок, защиты от подслушивания, работы с техникой сбора и передачи информации, синхронизации акций протеста, поведения на допросах, умения «держать язык за зубами» и т. д.

После первого ареста Энна обвинили в том, что 4 ноября 1956 г. он с друзьями в Тарту распространял листовки в поддержку венгерского восстания. За это и попал в мордовские лагеря, где сидело особенно много заключенных из Литвы и Западной Украины. Обычным делом для тюремной администрации были издевательства над «политическими»: их направляли в психушки, запугивали уголовниками, изнуряли долгими этапами.

Энн ТАРТО (Эстония. Жертва коммунистических репрессий)

В местах лишения свободы существовало четыре режима содержания: общий, усиленный, строгий и особый. После заключения запрещалось возвращаться на родину. Именно в те годы в эстонском городе Выру появилась и литовская колония. Не меньшая проблема — возможность продолжить образование. Тех, кому это не удалось, позднее кое-кто из приспособленцев обвинял в «неумении жить».

В Эстонии у некоторых и поныне есть советская ностальгия. Об этом Энн говорит со сдержанным сарказмом. Ведь даже в годы так называемой «хрущевской оттепели», когда прямое насилие как бы прекратилось, только в мордовских лагерях томились около 150 эстонцев и 30 эстонок, а в самой Эстонии советская власть ни на день не уклонялась от политики колонизации с целью превратить коренное население в национальное меньшинство. Если в 1945 г. эстонцы в Эстонии составляли 97 процентов населения, то в 1991-м — только 61.

В 1962 г. Тарто снова получил пять лет — уже по ст. 58-10 («Антисоветская пропаганда и агитация»). Тогда в Соликамске познакомился с заключенными-инвалидами сталинских времен, прошедшими весь курс садистских пыток. Например,

такая история: человека избили шомполами, потом облили ледяной водой, затем посыпали раны солью и под конец голого бросили в карцер. Выживали, ясно, не все. Этот выжил, но ходил уже только на костылях. Называлось это «коммунистический привет из Соликамска». Так учили «слишком грамотных» или «высокомерных».

В третий раз, уже в пермском лагере, вместе с Энном отбывали срок литовские диссиденты Викторас Пяткус и Балис Гаяускас, дожившие до сегодняшних «светлых» дней и присутствовавшие в конференц-зале.

Начальство зоны встретило их гостеприимно: «Добро пожаловать». Уточнив: «Мы вас тут не сразу убьем, но будем мучить, пока сами не умрете». И если бы СССР не развалился, возможно, эти угрозы осуществились бы, потому что порядок в лагере действительно был очень строгий.

В наше время в Эстонии говорят о преступлениях сталинизма, но о злодеяниях коммунизма предпочитают молчать. Это неправильно, даже безотносительно к виновности или невиновности отдельных людей. «Идеология, позволяющая обращаться с человеком бесчеловечно, преступна», — сказал Энн Тарто.

(Не)женское лицо ГУЛАГа

Есть женщины в русских селеньях.
Николай Некрасов

Женский лагерь в Акмолинске, по утверждению профессора Анфисы Кукушкиной из Казахстана, — «ноу-хау» изобретателей Главного управления лагерей НКВД (ГУЛАГ). Это уникальное, не имевшее аналогов за границей заведение предназначалось для «самой информированной», а значит, и потенциально активной части населения огромной страны — для «жен изменников родины», однако тут отбывали срок не только жены, но и матери, дочери, сестры репрессированных. Даже без формулировки состава преступления они наказывались полной изоляцией от окружающего мира, лишались права переписки. В конце 30-х годов тут отбывали наказание 4482 женщины — одна четвертая часть всех «изменниц» в СССР. Когда зона переполнилась, в 1938 г. неподалеку было открыто новое спецотделение № 2.

После отбытия срока «жены изменников» подвергались тем же репрессиям властей, что и другие бывшие заключенные: от запрета возвращаться в родные места и поражения в гражданских правах до повторного лишения свободы. «Повторницы» составляли до половины контингента акмолинского лагеря. Это при том, что позднее, в середине 50-х, была признана их невиновность и практически все они реабилитированы.

Сибирский Лачплесис из Литвы

Голосом, то ли навек осипшим от холода, то ли надорванным на лесоповале, он называет себя: «Йонас Витаутас Куклявичюс, сибирский ссыльный с 1951-го по 1981-й». И на всякий случай повторяет: «30 лет… Без права жить на родине. Так коммунисты Литвы любили ее народ. Профессор Витаутас Ландсбергис правильно сказал сегодня: нужно оценить все и компенсировать утраты тем, кто выжил и вернулся в Литву, несмотря ни на что. И членам их семей тоже».

Прерывается только голос. В глазах — полнота жизни. Хотя и задним умом, понимаешь причину простодушной открытости обычно сдержанной литовской натуры. Есть от чего: сегодня *его* день. Не просто возможность послушать о судьбе товарищей по несчастью, но и по-другому оценить свою. В ином свете предстает и экзотичный, не очень уместный в зале парламентских конференций, сибирский антураж прямо перед нашим столиком: широченные лыжи, явно позаимствованные у тамошних автохтонов — эвенов, ненцев, якутов. На глубоком снегу они просто незаменимы: не проваливаются и весьма удобны, устойчивы. Когда-то он привез их из-за Урала. А сейчас — из Каунаса, где живет с семьей. Успеваю подумать: как строгая охрана Сейма пропустила с таким «негабаритом»? Но ведь не это главное.

В минуту откровения — всякое лыко в строку, и вот что выяснилось. Как-то, идя по тайге на этих

Европарламентарий проф. Витаутас ЛАНДСБЕРГИС

лыжах, Йонас Витаутас Куклявичюс встретился один на один с медведем. Показывает амулет — клыки зверя: «Два с половиной сантиметра, вот три сантиметра». — «Удалось застрелить?» — «Нет, заколол. Вот и газета «Ūkininko patarėjas» про эту схватку напечатала».

Воистину, хвала свободе печати. Но каков сам типаж! Чтобы добраться до обетованной земли предков, Куклявичюсу для начала нужно было выжить при встрече с Лесным Хозяином. Выжил.

Специалисты по стихосложению и мелодике народных песен знают, что латыши и литовцы сохранили поэтику дайн, представляющую собой эпический архетип всего индоевропейского мира. Среди архетипических образов не последнее место занимает и медведь. В Жемайтии (Западной Литве) он изображен на гербе, а центральный эпический образ у братьев латышей — Лачплесис («разрывающий медведя»). Чьего медведя разорвал латышский герой, ясно — швабского. А чьего — Куклявичюс?

Тут, похоже, переплетаются уже эпос и история.

Сталинская фабрика смерти на территории Беларуси

Больше всего этот вопрос беспокоит интеллигенцию, но важно, чтобы он укрепился и в массовом сознании. Коммунизм не должен повториться.

Владислав Верстюк

Наряду с докладами профессора Владислава Верстюка о большевистском терроре в годы коллективизации, стоившем украинскому народу миллионов жизней, и доцента Людмилы Тихонов о советизации Молдовы в 1940 г., концептуально прозвучало и сообщение доцента Игоря Кузнецова из Минска.

Доцент Игорь КУЗНЕЦОВ

«Пора переходить от понимания *коммунизма* как абстрактной категории к конкретике: *большевизм*, *сталинизм* и т. д., по нарастающей. Это куда более осязаемо. Важно сказать, что репрессии на территории БССР были самыми массовыми в Стране советов — как в абсолютном, так и в процентном выражении. Чем это вызвано, однозначно сказать пока сложно. Если в России сталинисты уничтожили около 15% писателей и поэтов, в Украине — до 40, то в Беларуси — 90%! Из 12 тысяч учителей тут расстрелян каждый второй, а из 6 тысяч медработников — 2,5 тысячи... В соцсоревновании Беларусь всегда занимала передовые позиции. Не была исключением и политика террора. Вот несколько карт, отражающих его масштабы. Во время сплошной коллективизации из Восточной Беларуси с населением около 6 млн человек, по нашим данным, выслано в отдаленные районы СССР до 500 тысяч. Официальные данные значительно меньшие — не более 100 тысяч человек. В 1937 г. по приказу № 00447 наркома НКВД СССР Н. Ежова были созданы оперативные сектора с целью тотальной

Владислав ВЕРСТЮК

«зачистки» территории. Только в 1937–1938 гг. (нарком НКВД Б. Берман) в БССР расстреляно не менее 80 тысяч человек. Статистика, возможно, неполная, но иной не располагаем. Карта ГУЛАГа иллюстрирует, что ссыльные уроженцы Беларуси (как и представители других республик) освоили всю его территорию от Мордовии до Дальнего Востока.

Особый вопрос — о послевоенной резистенции в Беларуси. По общепринятой версии, у нас народ рассудительный, сдержанный («памяркоўны»). Поэтому и сопротивления советской власти тут якобы не было. Мы нанесли на карту все районы «зачистки» войсками МГБ, подавлявшими белорусское сопротивление. Стало очевидным, что, хотя и в меньших масштабах, чем в Литве или Украине, но оно было! Проблема требует специального изучения, однако в Институте истории НАН Беларуси ею пока не занимается никто. Не издано ни одного научного сборника по теме репрессий.

Руководитель Беларуси недавно признал факт сталинских репрессий на территории республики, — правда, назвав их «незначительными». И это — про республику, где в ходе сталинского террора было репрессировано от 1 млн 430 тысяч до 1 млн 625 тысяч человек! Официальные данные — до 600 тысяч. Оценка, граничащая с цинизмом. Не меньшая наша боль: в Беларуси сотни мест сталинских экзекуций, но лишь одно из них — урочище Куропаты под Минском — официально признано местом массовых расстрелов. Генпрокуратурой в 1989 и 1997 гг. проведено несколько эксгумаций. Вывод однозначен: тут покоится прах не менее чем 150 тысяч жертв НКВД — больше, чем в Бутово и Коммунарке под Москвой, Левашово под Питером либо в Быковне под Киевом. Никакого «немецкого следа» здесь нет. За 16 лет ни один госчиновник или член Национального собрания не возложил в урочище Куропаты цветы в память о невинно убиенных согражданах. Мало того, тут постоянно оскверняются захоронения. Эти факты вандализма остаются безнаказанными.

В таких условиях инициативу демонстрирует белорусская общественность, поставившая в Куропатах шеренги крестов и охраняющая мемориал.

Так как в ночь с 29 на 30 октября 1937 г. во внутренней тюрьме минского НКВД были расстреляны 108 видных представителей интеллигенции и высшей номенклатуры БССР, дата 29 октября стала у нас Днем памяти всех убиенных.

В апреле 2009 г. в очередной раз было осквернено захоронение.

Экспертиза подтвердила, что в Куропатах производились расстрелы после 1940 г. В частности, об этом свидетельствовала найденная спортивная обувь производства Литвы и Латвии, никогда в Беларуси до войны не продававшаяся, да и сам такой тип обуви в СССР не выпускался. Эту тему мы будем исследовать, но уже сейчас ясно, что, по крайней мере, часть приговоров по отношению к жителям оккупированных стран Балтии осуществлялась в Беларуси. Проще и дешевле было привезти осужденных в Минск, чем конвоировать в Россию...

Еще одно свидетельство — обнаруженная тазобедренная кость убитого, раздробленная не пулей, а металлическим ломом. Это доказательство того, что раненых добивали — не только выстрелом в затылок, но и применяя более «экономные» способы.

Имена репрессированных выбиты на плитах здания, где в Вильнюсе размещался КГБ. Фото Геннадия Кеснера

Вильнюсский Международный трибунал 2000 г. над коммунизмом имел продолжение и у нас. В течение трех лет мы проводили общественные слушания трибунала «Преступления сталинизма в Беларуси». 28 октября 2008 г. было вынесено обвинительное заключение. Наш вывод: «Без справедливого суда потомков над государственными преступниками невозможно становление правового государства». Подчеркиваю: важно увековечить память жертв сталинизма, широко обсуждая и осмысливая последствия террора для того, чтобы общество пришло к осознанному покаянию за вольное или невольное участие в злодеяниях тоталитарного режима. Страна, которая не в состоянии оценить ошибки своего прошлого,

обречена на их повторение в будущем. Уставы Нюрнбергского и Токийского военных трибуналов, Женевской конвенции 1948 г., национальное законодательство устанавливают международную уголовную ответственность лиц, виновных в совершении геноцида, независимо от их общественного положения, а также от того, совершался геноцид в военное или в мирное время. Суд над лицами, виновными в геноциде, может проходить в любом государстве — участнике конвенции или в Международном уголовном трибунале, созданном этими государствами. Поэтому мое предложение оргкомитету, — чтобы такой страной стала Литва. Потому что ни Россия, ни Беларусь и, думаю, даже Украина сегодня еще не готовы провести на своей территории такой суд над сталинизмом».

Система

Считаю, историкам нужно сравнить, что происходило в наших странах при коммунизме. Получилась бы хорошая книга.
Людмила Тихонов

В фундаментальном докладе, основанном на сотнях специальных исследований, профессор Она Воверене напомнила главные постулаты коммунизма, познанные ее поколением в лагерях.

Проф. Она ВОВЕРЕНЕ (Литва)

«Коммунизм — система качественно иного, чем во всех прошлых формациях развития человечества, теоретического и практического, политического и экономического устройства жизни общества. Поначалу — ***идея***, обосновывающая возможность революционным путем заменить социальный строй капитализма строем всеобщего равенства, где нет частной собственности, материальной заинтересованности, государства и права, нет разделения труда. В утопии К. Маркса и Ф. Энгельса утверждалось, что с реализацией основных принципов коммунизма обществом будет управлять не государство, а само общество, и оно будет таким мудрым, что сможет самостоятельно определить позитивные направления и темпы изменений в жизни. В усовершенствованной В. Лениным утопии коммунизма на *первой* его ступени *социализм* сохраняет *государство*, и в нем доминирует *диктатура пролетариата*, т. е. *насилие* в отношении к буржуазии. *Что* это означает ***на практике***, наше поколение хорошо знает. Конкретным смыслом понятие социализма наполнили не только исследующие его историки и политологи, но и своими судьбами — политические заключенные и ссыльные. Русская эмигрантка, писательница А. Рахманова в трилогии «Симфония жизни» раскрыла суть российского коммунизма. Благодаря ей СМИ всего мира цитировали слова Ленина, что «в большевистском государстве морально все, что служит делу большевиков».

По оценке З. Крахмальниковой, корни варварской жестокости большевизма таятся в расколе русской церкви XVII в. С того времени, по словам писательницы, православная душа треснула. Второй раскол России, еще более совершенный в своей жестокости, — революция 1917 г. Убиты десятки миллионов, голодом заморено 5 млн человек. Это — продукт «болеющей русской души». Машина убийств, заведенная Лениным и его соратниками, во времена И. Сталина приобрела адский характер. Советский Союз стал сплошной тюремной зоной. Вместо права на жизнь компартия утвердила другое: право человека на убийство. С первых дней ее вожди поняли, что главное — создать модель мышления, оправдывающую все преступления. Создать «новую» совесть, положив в основу принцип: «Позволено все, что помогает партии». Такое мышление стало обязательным и для общества: «Кто *не* с нами, тот *против* нас!»

Мощная машина коммунистической пропаганды (стократно превзошедшая позднейшую нацистскую), система образования и культуры (подвластная коммунистическим диктаторам) и страх быть уничтоженным как «враг народа» достигли своей цели: людям, словно вторая натура, были внушены иное мышление и «новая» совесть. В классификации

Аудитория конференции

ввели принудительную систему миллионных трудовых лагерей, где эксплуатировали людей без всякой оплаты. Человека сделали бесправным. Своими империалистическими «подвигами» советская Россия вытряхнула из порабощенных народов вековые традиции и духовные ценности, а непокорных убивала. А. Яковлев назвал большевиков «величайшими в мире убийцами». Антикоммунист В. Браженас — «синдикатом убийц».

млекопитающих появился новый вид: «homo soveticus».

Коммунизм и его идеология были возведены в ранг религии. Ленин и Сталин — в статус единственных могучих богов. Подлинный Бог маргинализирован как незначительный объект отправления обрядов. Из христианства выхолощено содержание, а от церкви осталась лишь «скульптура», как говаривал патриарх Алексий II.

Литовскими политзаключенными и бойцами Сопротивления давно сорваны маски с демагогии коммунистов. Компартия определена как созданная из рецидивистов банда. Этот «авангард», захватив власть в России, как главное средство сохранения ее в своих руках узаконил диктатуру пролетариата. Принцип действия этой власти был утвержден «железным Феликсом»: «Всех врагов народа расстреливать на месте без суда и следствия». Диктатура пролетариата превратилась в невиданный ранее деспотизм большевизма. А вскоре и в красный империализм.

Составные части большевистского империализма и проводимой им политики агрессии: *интервенция*, *геноцид*, *депортация* порабощенных народов, крайнее *обнищание* людей — при постоянной и интенсивной *демагогии*. Называются также *ложь* и *криводушие*, *зависть* и *жадность*, безоглядное *воровство* и *присвоение* собственности, вообще свойства, порождающие *ненависть* к человеку.

Диктатура пролетариата — это деспотизм банды преступников, утверждается в трилогии. В литературе наиважнейшей чертой коммунистов называется *ненависть к инакомыслящим*. И на этой основе — убийство плененных людей и народов. Большевики, прикрываясь декорациями,

Параллели с современной Литвой

По ком звонит колокол?
Эрнест Хемингуэй

При всей условности сравнений, нечто подобное наблюдаем теперь в Литве.

Не видит ли «группа товарищей по партии», стремящаяся к культу покойного экс-коммуниста А. Бразаускаса, религиозную секту и в нынешних эсдеках?

Когда Литва шла к Независимости, светлой памяти кардинал В. Сладкявичюс, стоя у дверей столичного кафедрального собора, выразил надежду, что Свобода приведет народ к благословенному будущему, где никто не будет притеснять и обижать другого. «Так думали и все мы, — говорит О. Воверене. — К сожалению, ныне, через 20 лет, результат — обратный». Такого отчуждения в обществе не бывало даже в годы оккупации. Каждый пятый беспросветно балансирует на грани нищеты. Отсюда и паническое, как в 1944 г. от возвращения красного террора, бегство за рубеж, только теперь — к благосостоянию, созданному руками других. В то же время Конфедерация промышленников, владеющая *всей* накопленной Литвой собственностью, противится повышению минимальной зарплаты хотя бы до 1000 литов. Такое впечатление, что для многих из олигархов самой совершенной формой религии являются каторжные лагеря большевиков, где вообще не нужно было платить.

Величайшей бедой Литвы О. Воверене считает возвращение левых к власти после парламентских выборов в октябре 1992 г. С первого дня Независимости Литвы коммунисты, руководя всей экономикой, прежде всего реализовали главный принцип диктатуры пролетариата: «Грабь награбленное». Словно приватизируя «золото партии», поделили имущество *всех* людей Литвы, накопленное за пять десятилетий рабства в условиях оккупации. Захватили банки и разворовали

заработанные людьми вклады. Только члены клана коммунистов стали директорами заводов и крупных властных учреждений. Назначили себе заработки в десятки и сотни тысяч литов, бесстыдно руководствуясь «новой» совестью и грабя людей средь бела дня. Углублению нищеты способствовали и монополии розничной торговли пищевыми продуктами с огромными наценками. В то время как доходы работников не превышают 700–800 литов — на 25–35% меньше прежнего.

Словом, налицо классические законы олигархии — крупный капитал и бесправные работники. Сверхприбыли и нищенская зарплата. Игнорирование элементарных прав людей. Оккупация сменилась олигархическим рабством.

Франсуаза Том как-то написала, что народ, пострадавший от террора и геноцида коммунистов, но по-прежнему голосующий за партию своих палачей, тяжко болен. Синдромы усматриваются в типологии коммунизма с его тотальной ненавистью к человеку, которая силой навязывалась в течение 50 лет. Причем свойственна она не только избирателям, но и политическим партиям. По словам философа Ромуалдаса Озоласа, парламентская демократия в Литве показывает, что политические противники трактуются как враги. Последние 20 лет были иллюстрацией этого.

Стремясь к власти и благосостоянию, коммунисты Литвы использовали весь арсенал средств, полученных в высших партшколах, — коварство, шантаж, утопление инакомыслящих в помоях с помощью СМИ. Как во времена ЧК, пришла пора политических убийств. Мало кто сомневается в характере смерти бывшего кандидата в президенты дипломата С. Лозорайтиса, журналистов К. Жичкуса и В. Лингиса, юристов В. Серейки и Р. Казлаускайте, полковника госбезопасности В. Поцюнаса и других. Правда, людей теперь гибнет куда меньше, чем при Сталине...

Рецепт выздоровления — в преодолении синдромов коммунизма. Писатель Изидорюс Игнатавичюс считает, что на это понадобится не менее трех поколений. Вопрос лишь в том, есть ли у нас такой исторический срок?

За геноцид и коллаборационизм — символические наказания

Экс-коммунисты у власти
и сокрытие прошлого — это не просто
совпадение.
Энн Тарто

Сопредседатели Общественного трибунала 2000 г. — адвокат Витаутас Забела и доктор юриспруденции Зита Шличите — остановились на том, *как* система правопорядка Литвы оценивает преступления советского времени, которые, согласно новому законодательству, квалифицируются как измена Родине.

Выводы малоутешительны. Сравнивая практику судов западноевропейских стран (Франции, Голландии, Дании) и Литвы, В. Забела констатирует следующее. Во Франции сразу же после изгнания из нее нацистов в 1944 г. были интернированы около 130 тысяч коллаборантов. До 31 января 1951 г. расследовано 127 751 дело. К смертной казни тогда приговорили 6 763 человека. Приведены в исполнение 767 приговоров. В Голландии было арестовано около 150 тысяч лиц, сотрудничавших с немцами. Вынесено 140 526 приговоров. На смерть осудили 1 870 предателей. В отношении 40 из них приговор был приведен в исполнение (затем в Голландии смертную казнь отменили). Датские военно-полевые суды с середины 1944 г. осудили 694 коллаборантов.

В Литве, где от оккупации советов пострадал каждый третий, за 18 лет до 2010 г. в суды передано всего 25 уголовных дел о злодеяниях против человечности и военных преступлениях. К ответственности привлечены 284 лица. Только девятерым из них назначено наказание, связанное с реальным лишением свободы.

Подчеркнув, что речь идет не о мести, докладчик акцентировал внимание на чувствах попранного достоинства, а также исторической и правовой справедливости тех, кто пострадал от террора и геноцида, в том числе и погибших от рук оккупантов и их приспешников. Отмечается скандально долгое следствие, а затем откладывание дел в судах. Например, на рассмотрение первого дела о геноциде, начатого в 1992 г., потребовалось шесть лет, а затем, в связи с принятием Конституции Литвы, к осужденным была применена амнистия. Части приговоренных удалось избежать тюремного заключения в связи с их слабым здоровьем. В других случаях путем той или иной переквалификации состава преступления органы правопорядка словно стремились к минимизации наказания. Например, суд низшей инстанции квалифицирует донос как пассивное участие подсудимого в убийстве литовских

Витаутас ЗАБЕЛА (Литва. Юрист)

Зита ШЛИЧИТЕ (Литва. Юрист)

геноцида и коллаборационизма. Обращение звучит симптоматично, но, с другой стороны, уже сама его возможность свидетельствует, что реальный «процесс пошел».

Доктор З. Шличите анализирует не менее интересный феномен. В 1998 г. в УК Литвы включена статья, касающаяся такого преступления, как сотрудничество с оккупантом. В ней понятие «коллаборационизм» квалифицируется как преступление против независимости Литовской Республики, ее Конституции, территориальной целостности, определены состав этого преступления и ответственность за его совершение. «Гражданин Литовской Республики, который в условиях оккупации или аннексии помогал незаконным властям укреплять оккупацию или аннексию, подавлять сопротивление жителей Литвы или иначе помогал незаконной власти, действовал против Литовской Республики, наказывается лишением свободы сроком до пяти лет», лица, несущие ответственность, — «граждане в возрасте старше 16 лет». Однако, оказывается, к эпохе советской оккупации этот закон не применим — по той причине, что обратной силы не имеет, и потому, что срок давности наказаний за это преступление (8 лет) элиминирует эпоху СССР из поля его действия.

партизан и наказывает лишением свободы сроком на 6 лет, а суд апелляционный, даже переквалифицировав состав преступления как соучастие, дает минимальный срок — 5 лет. С применением той или иной формы амнистии получается еще меньше. Кровь защитников Родины и невинно, с изощренной жестокостью убиенных стариков, женщин и детей взывает к правосудию. Но порой суд в поисках обстоятельств, якобы смягчающих вину преступников (в том числе боевиков МГБ), принимает во внимание одиозные доводы: статутную подчиненность подсудимых начальству, а то и отсутствие дисциплинарных взысканий.

Докладчик призвал Верховный Суд проанализировать и оценить практику органов правопорядка Литвы в рассмотрении дел, касающихся

В условиях, когда нет *правовой* оценки фактов коллаборационизма, необходима хотя бы оценка *моральная* и *политическая*. Депутаты Верховного

Фото Геннадия Кеснера

Совета — Восстановительного Сейма Литвы от Саюдиса в феврале 1992 г. пытались принять закон, запрещающий коллаборантам занимать важные государственные посты. Однако посткоммунистами он был заблокирован. Принятие статьи о коллаборационизме лишь в 1998 г. и в явно модифицированном виде было мерой как запоздалой, так и половинчатой. Одним из признаков такой половинчатости З. Шличите считает отсутствие в Уголовном кодексе определения, что коллаборируют не только *физические*, но и *юридические* лица — партии, организации. Что неизмеримо опаснее. Пример компартии Литвы уникально показателен. Эта преступная организация, в межвоенное время финансировавшаяся и вдохновлявшаяся из-за рубежа, после советского вторжения сыграла роль могильщика независимости: с помощью врага произвела государственный переворот, помогла оккупанту в борьбе против движения Сопротивления, в организации массовых депортаций гражданского населения и в коммунизации страны. Нынешние попытки обелить лидера КПЛ А. Снечкуса, руководителя незаконного марионеточного правительства, а затем и Верховного Совета ЛССР Ю. Палецкиса имеют целью далеко идущие политические планы. Сейчас, когда в Литве существуют пророссийские партии, неясно, как они вели бы себя в случае оккупации. Значит, необходима ясная и однозначная моральная и политическая оценка роли компартии в истории Литвы. Поэтому нужно подвести под определение коллаборационизма и категорию юридических лиц (статьи УК Литовской Республики с 90 по 122).

Главный вывод

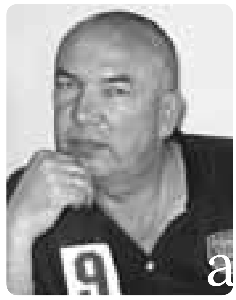
Думаю, наша борьба имела смысл.
Йонас Жемайтис-Витаутас,
партизанский генерал,
Президент Сопротивления

Проблематика Международной научной конференции «Призрак и преступления коммунизма», фрагментарно представленная выше, отражает и важность постановки вопроса, и сложности его решения. Идущим первыми всегда труднее. Однако и остервенелое сопротивление посткоммунистов внутри страны, и резко негативная оценка извне (вспомним отказ президента КНР Цзян Цзэминя в 2000 г. во время официального визита покинуть территорию Вильнюсского аэропорта и ехать в Сейм, где в это время проходил Антикоммунистический конгресс) свидетельствуют об огромном общественном резонансе и о необратимости процесса.

Фото: Jonas ČESNAVIČIUS

Жыць з Богам у душы і з вершамі Купалы

Пасведчанне аб рэабілітацыі ў Леаніда Пятровіча Цярэшкі — з выявай Пагоні на вокладцы. Менавіта на пачатку дзевяностых яму ўручылі дакумент, у якім пазначана, што Цярэшка мае права на льготы, што ўстаноўленыя для асоб, неабгрунтавана рэпрэсаваных у перыяд 20–80-х гадоў савецкага часу і пасля рэабілітаваных.

Аляксей БЕЛЫ

Але ні ў пару выкрыцця культу Сталіна, ні ў гады хрушчоўскай «адлігі», ні пазней кіраўніцтва СССР так і не пакаялася перад людзьмі за рэпрэсіі. У лепшым выпадку ў паперах пісалася «прызнаць памылковым ...высылку на спецпасяленне». Прыкладна так вырашылі і з Леанідам Цярэшкам.

За плячыма ў гэтага чалавека вялікае і няпростае жыццё. Нарадзіўшыся ў красавіку 1923 года, ён зведаў і голад, і холад. Лёня быў малодшае адзінаццатае дзіця ў сям'і. Каля вёскі Вольна, што ў Баранавіцкім раёне, у іх было дванаццаць дзесяцін зямлі. Мелі два кані, некалькі кароў, авечак, іншую жывёлу, птушак. Здавалася б, і нямала. Але колькі людзей было ў хаце!

Таму, паводле словаў Леаніда Пятровіча, не шыкавалі. Грошыараблялі тым, што здавалі дзяржаве малако, масла, яйкі... Самім, бывала, і хлеба не хапала. Працавалі ад світанку да цямна, у кожнага з сям'і былі свае абавязкі: старэйшыя жнуць, малодшыя адвозяць.

Леанід Цярэшка з дачкой Таісай

Стараліся прыкупіць зямлі — сялянскае карміцелькі. Набылі два гектары — аддалі ў пасаг адной з сясцёр. Потым, сабраўшы грошай, купілі яшчэ чатыры гектары — тую зямлю забралі Саветы, калі прыйшлі ў 1939-м.

Зрэшты пазабіралі ўсё: і конную малатарню, і жняярку, і нажыты скарб. Савецкая ўлада хутка вытрасла людзей з кажушкоў і пераапранула ў ватоўкі. Ужо ўвосень у трыццаць дзевятым у Сібір пачалі вывозіць людзей з навакольных вёсак. Пагражалі вывезці і сям'ю Цярэшкаў — лічылі кулакамі. Не паспелі. Пачалася вайна.

На гэты час Леанід Цярэшка ўжо меў неблагую адукацыю — дайшоў да трэцяга курса дарожнабудаўнічага тэхнікума, які месціўся ў Баранавічах і які савецкая ўлада потым зачыніла з прычыны нядобранадзейнасці студэнтаў. Паспеў скончыць у Баранавічах школу нумар тры — рускую дзесяцігодку.

Усю вайну Цярэшка вучыў дзяцей у роднай вёсцы — немцы дазволілі адчыніць там пачатковую школу. Узгадваючы той час, распавядае, што селянін цярпеў ад усіх, хто меў сілу і зброю. Партызаны аднойчы забралі з іх падворка каня: у вёсцы Трасавічы, што недалёка ад Налібоцкай пушчы, быў масласырзавод, партызаны рэквізавалі там прадукцыю, вось фурманка і спатрэбілася. Старыя і малыя некалькі дзён пасля хадзілі па лясах і палях — раптам каня дзе кінулі. Але жывёлу не знайшлі.

Страшны быў час, расказвае Цярэшка. У вёсцы стаялі немцы і быў паліцэйскі ўчастак. Партызаны, каб пазбавіць ворага сувязі, спілоўвалі тэлефонныя слупы. Тады немцы пачалі ставіць каля слупоў міны. Некалькі партызанаў на іх падарваліся. І нічога лепшага не прыдумалі, як прымушаць пілаваць слупы мясцовае насельніцтва. Людзі гінулі на мінах.

У немцаў была свая «стратэгія». Калі партызаны мініравалі дарогі, захопнікі прымушалі сялян баранаваць на конях небяспечныя ўчасткі. Здаралася, што людзі пры падрыве міны заставаліся ў жывых — уратоўвалі даўжэзныя лейцы, з дапамогай якіх мужыкі кіравалі коньмі. Ну а коні звычайна гінулі.

Потым настала вызваленне. Неўзабаве пасля прыходу Чырвонай Арміі Леаніда Цярэшку «вызвалілі» і ад працы настаўніка, палічыўшы кулацкім элементам. Пайшоў на чыгунку — быў тэхнічным канторшчыкам на станцыі Баранавічы Цэнтральныя. Размяркоўваў, колькі вагонаў ставіць пад пагрузку, колькі — пад выгрузку. Потым звольнілі і адтуль.

У гэты час аднаму з братоў далі дзесяць гадоў турмы за тое, што не вывозіў, згодна з разнарадкай, бярвенне з лесу. Брат хварэў на язву і меў пра тое даведку, але якая хвароба параўнальная з разнарадкай? Другі з братоў Цярэшкаў вярнуўся з нямецкага палону — ваяваў у польскай арміі, быў захоплены, вайну правёў у Нямеччыне.

У 1952 годзе, калі Леанід Цярэшка працаваў у Баранавічах на радыёвузле, яго знянацку выклікалі да дырэктара. «Ты такі-такі?» — спыталі людзі ў цывільным. «Так», — адказаў Цярэшка. І без асаблівых размоў патрапіў у «Крывое кола» — у следчы ізалятар (на тым месцы зараз міліцыя). Ужо наступным днём Леаніда і яго маці, Стэфаніду Казіміраўну, якой на той час было

74 гады, запхалі ў вагон і павезлі ў Паўднёва-Казахстанскую вобласць — на пасяленне.

На новым месцы апынуліся без цёплай вопраткі, без жытла. Месціліся ў зямлянках, крытых чаротам і аблепленых глінай. Маці хварэла (бацька памёр раней, яшчэ дома). Працавалі на бавоўняных плантацыях: садзілі бавоўну, апрацоўвалі, збіралі… Потым мама памерла. Там і пахавалі, у сяле Славянка…

Прабыў у Казахстане Леанід Цярэшка аж да 1957 года. Ажаніўся. Жонкай стала немка, Маргарыта Освальдаўна. І хоць яе бацька быў камуністам і, жывучы за палякамі, неаднаразова апынаўся ў польскай турме, а потым нават перайшоў польска-савецкую мяжу, каб жыць у Савецкім Саюзе, і гэтая сям'я з пачаткам вайны трапіла ў казахскія стэпы.

У той час Цярэшка пасылаў у розныя ўстановы шмат лістоў: старшыні Вярхоўнага Савета ў Маскву, у Саўмін у Мінск… Зрэшты яму дазволілі вярнуцца ў родныя мясціны на падставе рашэння Бюро Савета Міністраў СССР, прынятага 6 красавіка 1957 года. У высокіх паперах яго высылку прызналі… памылкай. «Улічваючы, што Цярэшка Л. П. у гаспадарцы маці Стэфаніды Казіміраўны не лічыўся з 1944 года, працаваў у савецкіх установах г. Баранавічы і памылкова быў занесены ў спісы на спецпасяленне, Бюро прыняло прапанову Брэсцкага аблвыканкама аб вызваленні яго са спецпасялення з дазволам вярнуцца да былога месца жыхарства…»

У Беларусь тады ён не паехаў. Бацька жонкі нейкім чынам набыў дамок у Грузіі, у горадзе Руставі. Туды і рушыў Леанід Цярэшка разам з жонкай і дзецьмі. Працаваў мантажнікам, атрымаў трохпакаёвую кватэру, а ў 1969 годзе змог памяняць яе на жыллё ў Баранавічах. Няхай сабе жытло было без выгод, але — на Радзіме!

Працаваць прыйшоў на бавоўнянае аб'яднанне. Быў слесарам, брыгадзірам. У 1983 годзе выйшаў на пенсію, але яшчэ 12 гадоў хадзіў на працу. Праўда, цэх давялося змяніць — пенсія разам з заробкам у той час не павінны былі перавышаць 300 рублёў.

З вялікай удзячнасцю гаворыць Леанід Пятровіч пра былога генеральнага дырэктара бавоўнянага аб'яднання, франтавіка, ардэнаносца Георгія Цапаева — варта было схадзіць да таго на прыём, і Цапаеў вырашыў пытанне з падключэннем кватэры Цярэшкаў да цэнтральнага ацяплення. Дапамагло прадпрыемства зрабіць ванны пакой, прыбіральню. Кіраўніцтва аб'яднання ішло насустрач працаўніку. І было за што. Цярэшка быў заслужаным рацыяналізатарам, меў шмат узнагарод за добрую працу. Яго паважалі. Ды і цяпер шмат хто з былых таварышаў па працы ўзгадвае добрым словам.

«Кампенсацыяй» за гады, якія Леанід Цярэшка вымушаны быў правесці на чужыне, стала выплата яго сям'і ў 1992 годзе грашовай сумы ў памеры дзевяць тысяч восемсот пятнаццаць рублёў «у адпаведнасці з Палажэннем аб парадку аднаўлення правоў грамадзян, якія пацярпелі ад рэпрэсій у 30–50-х гадах». За высылку атрымлівае надбаўку да пенсіі. Дарэчы, як і дзве з трох яго дачок (дзеці нарадзіліся там, на пасяленні).

Дачцэ Таісе, што жыве з ім зараз, Леанід Пятровіч — ужо не памочнік: вельмі баляць ногі. Але параду дасць. Таму што шмат чытае спецыяльнай літаратуры. А рэдакцыя газеты «Intex-press», у якой таксама надараецца карысная інфармацыя, бясплатна падпісвае былога рэпрэсаванага на сваё выданне.

А яшчэ Леанід Пятровіч чытае Біблію і ходзіць у дом малітвы. Дакладней, туды яго падвозяць на машыне аднаверцы. Да Бога ён прыйшоў тры гады таму, прыняў воднае хрышчэнне на рэчцы Шчара.

Дарэчы, у суладдзі з Богам Цярэшка даўно. Калі вярнуўся дамоў, на радзіму, паехаў у сваё Вольна. Як расказвае, паказацца, што жывы. І тыя, хто пісаў на яго паклёпы, хто зрабіў з іх працавітай сям'і кулакоў, праз што ён патрапіў у Казахстан, падыходзілі, прасілі прабачэння, гаварылі, што іх прымусілі.

«Жывіце, — сказаў тады Леанід Цярэшка, — я ўсіх дарую…»

У адным з іх дамоў у Вольна-Чэрніхава (так цяпер называецца вёска), жывуць чужыя людзі. У другім — яго ўнук.

…Ён помніць усё сваё жыццё. Узгадваць стараецца добрае, светлае. І сярод гэтага светлага ёсць месца нашай роднай мове, якую ён не згубіў, не страціў у чужых землях. Натхнёна чытае 89-гадовы Леанід Пятровіч Цярэшка вершы прарока Беларусі Янкі Купалы, напісаныя яшчэ ў 1907 годзе:

Чаго вам хочацца, панове?
Які вас выклікаў прымус
Забіць трывогу аб тэй мове,
Якой азваўся беларус?
‹…›
Цяпер і вы загаварылі,
З апекай выйшлі, як з зямлі;
А што ж дагэтуль вы рабілі?
А дзе ж дагэтуль вы былі?
‹…›
К свабодзе, роўнасці і знанню
Мы працярэбім сабе след!
І будзе ўнукаў панаванне
Там, дзе сягоння плача дзед!

Слухаеш і думаеш: ах, каб так было на самой справе! І верыш, што будзе.

Агнесса и генерал

Опыт повествования «в отмеренных судьбах»

Николай АЛЕКСАНДРОВ,
«Брестский курьер»

Имя генерала Власова в истории XX века для кого-то стало синонимом предательства, для кого-то — трагическим символом антибольшевистской борьбы через заключение договора с дьяволом. Он и поныне продолжает привлекать внимание исследователей былого, поскольку в судьбе его — во взлете на сталинский олимп и в падении в бездну коллаборационизма — остается еще немало загадочного и непроясненного.

Знай, что, едва предательство свершила,
Как я, душа, вселяется тотчас
Ей в тело бес, и в нем он остается,
Доколе срок для плоти не угас...

Данте. «Божественная комедия»

(Окончание. Начало в № 3(90)2011)

«Вот вам шнапс, сигареты и бабы...»

Теперь вернемся в 1942 год. После пленения в июле генерал Власов был помещен в лагерь для офицеров в Виннице, где провел несколько недель, а в сентябре был доставлен в Берлин — в «русский штаб» отдела «Вермахт пропаганда», располагавшийся на Викториаштрассе, 10. Уже в начале этой осени в расположение советских войск с самолетов начинают сбрасывать листовки за его подписью. Идет процесс создания РОД — Русского освободительного движения. Вскоре появляется «Смоленское воззвание» — оно подписано Власовым 27 декабря 1942 года, опубликовано 13 января 1943 года и начинается словами: *«Большевизм — враг русского народа...»*

Сталин в ярости. Тут же в феврале созывается заседание военной коллегии Верховного суда СССР, которая заочно приговаривает Власова к смертной казни и конфискации имущества. После этого 3 марта во Власовской газете «Заря» выходит его «Открытое письмо» («Почему я стал на путь борьбы с большевизмом»). И надо заметить, что Власовские прокламации имели немалый пропагандистский эффект. Уже в ходе публикации моего повествования один из читателей принес мне пожелтевшую листовку с подписями генерал-лейтенанта Власова и генерал-майора Малышкина, обнаруженную им на дне дедовского сундука. Не выбросили, не скурили — хранили!

Так кто же он, генерал Власов, — предатель, жертва или герой движения по освобождению России от большевизма? Об этом и по сей час идет немало споров. Но в этих дискуссиях я бы все же отделял зерна от плевел, т. е. трагедию советского коллаборационизма от фигуры самого Власова, волею судеб оказавшегося на гребне штормовой волны. Власовщину породила сталинщина — это несомненно. Ведь если сравнить, то в годы Первой мировой войны из 2,5 миллионов российских пленных лишь около 2 тысяч перешли на службу в немецкую армию — в основном это были западноукраинские «самостийники». А в ходе Второй мировой Власов был готов сформировать миллионную армию из пленных, но Гитлер и нацистская верхушка были против этого, позволив лишь к финишу войны создать две боеспособные дивизии РОА (Русской освободительной армии) — эту аббревиатуру сами Власовские солдаты расшифровывали как «русские, обманувшие Адольфа».

Объяснение феномену власовщины, мне кажется, хорошо дал философ Иван Ильин: *«Лишенный свободы, человек духовно мертвеет и только осуществляет предписанную ему пошлость: он ведет жизнь раздвоенную, бессильную и неискреннюю; ему нельзя доверять, на него нельзя полагаться; он живет обманом и самообманом* ***и всю жизнь стоит накануне предательства*** (выделено мною. — *Н. А.*). *Или же, в лучшем случае,*

Почему я стал на путь борьбы с большевизмом

(Открытое письмо генерал-лейтенанта А. А. Власова)

его здоровый инстинкт и его живой дух покидают сферу внешнего лицемерия и уходят в душевную глубину, создавая себе катакомбную жизнь, где он блюдет свои свободные побуждения и следует голосу свободного вдохновения...»

Сам Власов как раз всю жизнь стоял «накануне предательства» — по своей духовной сути. Священник РОА протоиерей и духовник о. Александр Киселев писал в своих воспоминаниях (видимо, основываясь на рассказе генерала):

«Как-то, будучи наедине с женой, Власов критиковал новый правительственный документ, которому была посвящена свежая газета. Вошел близкий сотоварищ-офицер. Власов с полуслова перешел на восторженно-восхваляющий тон по поводу того декрета, который он только что критиковал. По уходе офицера жена Власова с горячностью сказала: "Андрей, разве можно так жить?.."»

Кстати, вышеупомянутый о. Александр Киселев в предвоенные годы жил в Эстонии, а в его храме диаконом служил Михаил Ридигер, отец будущего патриарха, сам же Алексий с малолетства прислуживал в этой церкви алтарником. В 2002 году о. Александр Киселев был с почестями захоронен на территории Донского монастыря в Москве.

По словам священника РОА, Власов любил повторять поговорку: *«Вода себе везде дорогу найдет»*. А при расставании с курировавшим его офицером отдела пропаганды вермахта В. Штрик-Штрихфельдом (русским немцем, служившим еще в царской армии) обронил: *«Обстоятельства просто заставили меня действовать так, а не иначе»*.

Может быть, прав был Никита Хрущев, сказавший о Власове в своих мемуарах: *«По-видимому, у него не было настоящей идеологической закалки...»*? А по-моему, так просто характера недоставало — стержня не было...

Вон как уничижительно высказался о Власове Гиммлер, выступая осенью 1943 года перед гауляйтерами в Познани:

Гиммлер и Власов

«Этот русский, которого мы взяли в плен, нам вообще ничего не стоит. Он был командующим одной ударной армии. Наш бравый Фегеляйн сказал своим людям: попробуем-ка пообщаться с ним, будто он и взаправду генерал! И лихо встал перед ним по стойке смирно: господин генерал, господин генерал!.. Это ведь каждому приятно слушать. Это во всем мире так. И здесь это тоже сработало. Все-таки этот человек как-никак имел орден Ленина под номером 770, он потом его

подарил бригаденфюреру Фегеляйну... Итак, с этим генералом обращались должным образом, ужасно вежливо, ужасно мило. В соответствии со своими особенностями славяне охотно слушают, когда им говорят: "Это вы знаете намного лучше нас", любят быть любезно выслушанными, немного подискутировать. Этот человек выдал все свои дивизии, весь свой план наступления и вообще все, что знал.

Цена за измену? На третий день мы сказали этому генералу примерно следующее: то, что назад вам пути нет, вам, наверное, ясно. Но вы — человек значительный. И мы гарантируем вам, что, когда война закончится, вы получите пенсию генерал-лейтенанта, а на ближайшее время — вот вам шнапс, сигареты и бабы. Вот как дешево можно купить такого генерала! Очень дешево. Видите ли, в таких вещах надо иметь чертовски точный расчет. Такой человек обходится в год в 20 тыс. марок. Пусть он проживет 10 или 15 лет, это 300 тыс. марок. Если только одна батарея ведет два дня хороший огонь, это тоже стоит 300 тыс. марок.

Власов на допросе

...И вот эта русская свинья г-н Власов предлагает для сего свои услуги. Кое-какие старики у нас хотят дать этому человеку миллионную армию. Этому ненадежному типу они хотели дать в руки оружие и оснащение, чтобы он двинулся с этим оружием против России, а может, однажды, что очень вероятно, чего доброго, и против нас самих». (Цит. по: *Himmler, H.* Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Ansprachen. Frankfurt; Berlin; Wien, 1974.)

«Наш бравый Фегеляйн» — это личный представитель Гиммлера в ставке Гитлера Герман Фегеляйн, большой распутник и пьяница, женатый на сестре Евы Браун — Гретель. Он тихо «слинял» 27 апреля 1945 года из бункера Гитлера, затем ищейки гестапо обнаружили его переодетым в гражданскую одежду, волокущим чемодан с многомиллионной суммой английской и американской валюты. По приказу фюрера «бравый Фегеляйн» был расстрелян как предатель.

А теперь обратите внимание на сумму покупки генерала Власова, которую педантично насчитал Гиммлер (кстати, по образованию бухгалтер), — 300 тыс. марок. Вам ни о чем не говорит эта цифра? Ладно, упомянем еще об одном любопытном факте. При задержании генерала Власова разведчиками капитана М. Якушева у него было изъято 30 тыс. рейхсмарок — это уже прямо-таки роковое приближение к библейским тридцати сребреникам — плате за предательство.

Путь к Адельхайд

Один вопрос меня не оставляет: знала ли Агнесса Подмазенко о переходе Власова на сторону противника, когда ее допрашивал контрразведчик «СМЕРШ» в июне 1943 года? В показаниях она продолжает его называть своим мужем, возможно, имея какие-то документальные тому подтверждения. А ведь еще весною этого года в газетах, в том числе армейских, была опубликована статья с заголовком-приговором «Смерть презренному предателю Власову, подлому шпиону и агенту людоеда Гитлера».

Может быть, и знала. Но верила ли, что ее генерал стал предателем? Ведь на ее памяти уже были неправедные приговоры, облыжные ярлыки. Расстреляли же за неудачи в первые дни войны командующего Западным фронтом Героя Советского Союза генерала армии Д. Г. Павлова, навесив на него всех собак. Агнесса, наверное, еще не до конца рассталась с надеждою, что выяснят, разберутся...

Кстати, в эти же июньские дни сорок третьего, неделею раньше ареста Агнессы, у Гитлера в Виннице прошло совещание, на котором решалась судьба Власова и русских воинских формирований. Фюрер был решительным противником создания «армии славян». Аргументировал он это тем, что, дескать, в Первую мировую войну Австро-Венгрия так же вот сделала ставку на польские легионы Пилсудского, оснастила их и вооружила, а те потом перешли на сторону Антанты и повернули штыки в сторону их благодетелей.

Стоит отметить, что с момента пленения в июле 1942-го и до «жаркой» зимы 1945 года Власов болтался, как щепка в проруби, меж вермахтом и СС. Наиболее здравомыслящая часть германских военных пыталась продвинуть идею создания русской армии в статусе союзника, а верхушка нацистов это решительно отвергала, соглашаясь только на формирование ряда Власовских батальонов, и то больше для мясорубок на Западном фронте (РОА была создана в начале 1945 года в составе всего лишь двух дивизий). В результате Власов и КОНР (Комитет освобождения народов России) оставались пропагандистской игрушкой в течение двух лет. Генерал совершил поездки во Псков, в Смоленск, Минск, но больше сибаритствовал на выделенной ему вилле в пригороде Берлина, где бражничал с ближним кругом.

В домах богатеньких немцев он даже начал входить в моду, как экзотический русский медведь.

Из воспоминаний С. Фрелиха

«О Власове узнали. Стали появляться женщины, делая ему разные предложения. Он им редко отказывал...»

В конце июля 1944 года Власов едет развеяться в Баварию. Там в городке Руполдинг произошло его знакомство с фрау Адельхайд Биленберг, молодой вдовой эсэсовского врача, погибшего на фронте.

Она заведовала частным пансионатом на берегу живописного озера.

«Адельхайд (Хейди) была весьма интересной особой, — пишет С. Фрелих. — *Ей было лет 35. Начитанная, общительная, она охотно играла на гитаре и пела...*

Мы сидели в ее комнате на мягких креслах у круглого стола и пили чай. Казалось, что Власов был под сильным впечатлением от этой необычной уютной атмосферы и вообще от личности хозяйки. Они ходили вместе гулять и с удовольствием беседовали. За это время Власов настолько освоил немецкий язык, что мог заставить себя понимать его, а госпожа Биленберг знала несколько фраз по-русски».

Похоже, что Власов действительно увлекся красавицей Хейди. Но в дальнейшем продвижении этого романа немаловажным для генерала было и то, что брат его пассии был близок к Гиммлеру. И вскоре совершается помолвка Власова с немкою — очередное предательство и Анны, и Агнессы, которые в это время уже носят робы заключенных. Интересно, шевелилось ли у помолвленного что-то на дне души, вспоминал ли он о тех трогательных письмах, которые писал с фронта любимым женщинам?..

Орудийный Мендельсон

А свадьба «молодых» состоялась спустя несколько месяцев — 13 апреля 1945 года в отеле «Ричмонд» в Карлсбаде (Чехия). Генерал примчался туда с Одерского плацдарма, где аккурат в этот день 1-я дивизия РОА под командованием С. Буняченко вступила в бои с советскими войсками, в которых погибло около 350 Власовских солдат и офицеров. Между прочим, брестчанин Аркадий Моисеевич Бляхер, ветеран-фронтовик, очень хорошо помнит те апрельские дни — он со своими орудиями как раз защищал от атак власовцев тот участок Эрленгоф на Одерском рубеже.

Стоит упомянуть и тот факт, что там же впервые участвовали в боевых действиях против советских войск и власовские самолеты — в составе РОА был сформирован авиаполк, состоявший из двух эскадрилий. Первой из них, бомбардировочной, командовал Герой Советского Союза капитан Бронислав Антилевский, а второй, истребительной, — также Герой Советского Союза майор Семен Бычков (кстати, родом из Беларуси).

Вот что пишет о первом из этих «соколов» И. Левин, военный историк:

«В это же время (конец апреля 1945 года. — *Н. А.*) *Малышкин и командующий ВВС РОА Мальцев предлагают Власову скрыться в Испании. Есть договоренность, и подготовлен самолет, который поведет майор Герой Советского Союза Антилевский. Но Власов отвергает это предложение и заявляет, что разделит судьбу своих солдат.*

Власов перед бойцами РОА

К слову сказать, самолет, ведомый Антилевским, все-таки в Испанию улетел. Кто был в числе его пассажиров, неизвестно. Но лет десять, а может, и пятнадцать тому назад в корреспонденции одной из центральных газет (возможно, "Известий") промелькнуло имя Антилевского, Героя Советского Союза, жителя Австралии. И Антилевский фигурировал в корреспонденции просто как эмигрант, не пожелавший вернуться на Родину...»

Защитники Власова приводят в его оправдание то, что он якобы пошел на выручку чехам, когда они подняли Пражское восстание, и повернул штыки против немцев.

Но вот что пишет И. Левин: *«По свидетельству людей, видевших в ту пору Власова, он производил удручающее впечатление. Усталый, изверившийся, апатичный и поддерживающий свои силы только водкой».*

Об этом же говорит И. Савицкий:

«Не позже 4 мая в штабе Буняченко в присутствии Власова серьезно обсуждался вопрос, идти ли на помощь Пражскому восстанию. Мнения разделились: Буняченко с воодушевлением защищал точку зрения, что оказание помощи Праге может представить собой выход из положения, Власов в это не верил и сверх того не хотел нарушать договоренностей с Шернером. Разделились и мнения прочих офицеров, причем раздел, судя по всему, проходил по линии между старыми эмигрантами и бывшими советскими офицерами. Недаром отец адъютанта Власова полковника И. К. Сахарова был сыном генерала К. В. Сахарова, самого страстного разоблачителя чехов как "пособников большевиков", выдавших им Колчака, а затем разлагавших эмиграцию...

Мнение Буняченко восторжествовало. Тогда, по воспоминаниям подполковника А. Д. Архипова, командира 1-го полка, Власов покинул военный совет со словами: "Раз вы не желаете слушать своего командира, зачем мне здесь оставаться?"»

Напомню, что нечто похожее произошло и в период волховского «котла», что было затем засвидетельствовано в рапортах и показаниях штабных офицеров, вырвавшихся из окружения. Они

свидетельствовали, что Власов в последнюю неделю до полного краха 2-й ударной армии находился в полной прострации. А когда на военном совете армии было оглашено предложение немцев о полной капитуляции, Власов с него ушел, сославшись, что плохо себя чувствует, и сказал: «Решайте без меня». До утра следующего дня он никому не показывался. Военный совет без него тут же отклонил предложение немцев о сдаче в плен.

А вот и последняя петля судьбы. 12 мая 1945 года разведчики капитана Якушева обнаружили генерала Власова в колонне виллисов, двигавшей в американском сопровождении. По словам Якушева, с ним была женщина. Кто — Адельхайд, которая после войны пыталась выхлопотать пенсию за супруга, но так и не добилась этого? Или какая-то уже иная особа сопровождала Андрея Андреевича в этой последней попытке выхода из окружения? Молчит история...

В разбеге августа 1946 года Андрей Андреевич Власов, в недавнем прошлом генерал-лейтенант Красной Армии и генерал-полковник вермахта, завершил свою земную эпопею в петле на заднем дворе московской тюрьмы Лефортово. Всего месяц не дожил он до своего 45-летия. Напомню, что сорокалетие генерал встретил с Агнессою в Киеве в разгар наступательных действий германских войск. Пять прошедших после этого лет — как пропасть, межа, разлом...

«Все хотят жить...»

В то время как над генералом Власовым вершились следствие и суд (более года — с мая сорок пятого), Агнесса Подмазенко отбывала срок отмеренного ей в июне 1943 года наказания. Полз по этапам пятилетний срок дальних лагерей, перешедший затем в бессрочную ссылку.

«*Выжила она потому, что была врачом*, — говорит ее двоюродный племянник Олег Шнитко. — *И грамотным врачом. Все же хотят жить...*»

Как свидетельствует автобиография Агнессы, с августа 1948 года она заведовала туберкулезным диспансером в Туруханске — городе-лагере на севере Красноярского края. Больше о первоначальном гулаговском периоде жизни А. П. Подмазенко ничего не известно. Сама она об этом «северном этапе» предпочитала не вспоминать. Как будто стерла из памяти.

Ее первая запись в трудовой книжке гласит: «*Общий стаж работы по настоящее время до поступления в Таймырскую окружную больницу составляет 9 лет 10 месяцев. Подтвержден документально стаж 3 г. 6 м. 21 день. Назначена на должность вр. и. о. зав. венерическим кабинетом 14 мая 1953 г.*». Далее запись: «*1960.VIII.16. Уволена с занимаемой должности в связи с окончанием трудового договора*».

А в Саратове тем временем подрастал сынишка Агнессы и генерала — Андрей. Его не упрятали куда-либо в охранный приют — оставили у деда и бабки. Ныне Андрей Андреевич Подмазенко — доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой Самарского института управления. Журналист В. Левков приводит такие его воспоминания:

«*Только когда мне было 12–13 лет, я впервые узнал слово "мать"* (значит, она из далекой ссылки умудрилась вырваться, выехать ненадолго, чтобы навестить самых дорогих ей людей, где-то году в пятьдесят четвертом — пятьдесят пятом. — *Н. А.*). *Мне сложно было называть ее мамой. Помню, я был в пионерской форме, когда она приехала. Много курила — папиросы "Беломорканал". Она же все это время была на Севере: Норильск, Дудинка. А когда кончился срок, приехала жить к нам.*

— А почему она уехала в Брест?

— Только из-за квартирной проблемы. В Саратове у нас была коммунальная квартира, где жили дед, бабуля, я, она. В Саратове не было перспектив, а в Бресте, подсказали, у нее как врача было больше возможностей получить жилье...»

В Бресте после войны уже обосновались двоюродные сестры Агнессы. Почему-то мне кажется, что не только квартирный вопрос подвигнул ее перебраться в каштановый город над тихим Бугом...

Олег Шнитко, с которым я беседовал, дополнил: «*В первый раз она приехала в Брест в 1961 году, будучи в отпуске. Моя мать вытянула ее тогда из Саратова. С работою в Бресте в то время было проще. Поначалу она жила с нами на ул. Карла Маркса, а потом построила кооперативную однокомнатную квартиру на Интернациональной*».

Далее — снова Андрей Подмазенко: «*Я уже был взрослым человеком. Но до последнего времени не знал, кто мой отец. Мать не говорила ничего...*»

Трагедия продленного времени, которая должна была рано или поздно открыться, выйти наружу, как бы от этого ни бежала Агнесса.

Где-то году в семьдесят первом сын узнает об отце из журнальных публикаций.

«*Помню фотографии, где молодая мать — и обязательно вырезано чье-то лицо. Я только потом понял, что это он. Семья предателя: не принято на эту тему ни распространяться, ни иметь фотографий и т. д.*».

Журналист спрашивает: «*А потом вы никогда не заводили разговор об отце?*» Андрей отвечает: «*Нет, я знал, что это нервы. Видимо, она пережила такое, что даже со мной не хотела вспоминать этого. Мы никогда об этом не говорили, никогда...*»

А вот что об этом говорит Олег Шнитко:

«*Никогда она не рассказывала об ЭТОМ, никогда ЭТО не трогала. Ни-ко-гда! Я тоже узнал об ЭТОМ, когда вышла книга Аркадия Васильева "В час дня, Ваше превосходительство". И я так — а-ах! — прочитал. И сразу к бабкам. Они на меня посмотрели:*

"А что? Мы это всегда знали..." Это реакция. Нормальная реакция наших людей: лучше не трогать того, что не принадлежит тебе...

Андрей мне рассказывал, что автор книги "В час дня..." написал в КГБ: мол, в России живет ЕГО (Власова. — *Н. А.*) *сын. А вы с ним ничего не делаете. Андрей тогда работал инструктором Самарского обкома партии. Он сюда не раз приезжал, мы с ним встречались, беседовали. И сейчас почти каждый год приезжает на могилу к матери. Внешне он — копия отца (это я сопоставляю по известным фотоснимкам). Об Андрее и в обкоме, и в институте знали, чей он сын. Но не цеплялись...»*

«У него же был пистолет...»

Многозначительная деталь, которую отчетливо запомнил Олег:

«Однажды Агнесса, когда разговор каким-то образом все же коснулся ЕГО (даже имя не произносилось!), только произнесла: "У него же был пистолет..." И больше никто не обсуждал. Для нее он остался предателем. Все. И возвращения к этому нет. Вычеркнуто...»

Олег продолжает:

«После войны замуж Агнесса не выходила. Но я бы не сказал, что она была равнодушна к мужчинам. В нее постоянно кто-нибудь влюблялся. Даже двадцатилетние.

Она была очень хорошим специалистом-дерматологом. Если бралась лечить кого-то — обязательно вылечивала. Сама создавала какие-то мази из природных компонентов — наверное, лагерный опыт сказывался...

А какие она проводила "капустники" в кожвендиспансере! Читала стихи. Которые обожала. Коллеги очень любили Агнессу.

Страстью ее были кроссворды и детективы, которые она собирала с увлечением коллекционера...

Человек она была довольно своеобразный. Почему-то панически боялась мертвых, как ребенок. Она очень любила мою бабушку, но не пришла на ее похороны. Умерла моя мама — тоже не пришла. А ведь это были очень близкие ей люди, друзья. Мы даже не обижались. Сначала не понимали, потом...»

В диспансере Агнесса Павловна проработала до начала девяностых и ушла на отдых в семьдесят четыре года только потому, что стали одолевать недуги: сердечная недостаточность, повышенное давление, боли в ногах. Но даже и тогда продолжала сотрудничать в медкомиссии горвоенкомата по призыву молодого солдатского пополнения.

А вот что рассказала об Агнессе брестчанка Людмила Алехнович.

«Мы познакомились более двадцати лет назад. Агнесса Павловна была двоюродной сестрой моей коллеги по работе. Наверное, люди, несмотря на разницу в возрасте, ощущают родство душ — так произошло и у нас с нею. С А. П. можно было говорить обо всем: о стихах Солоухина и Евтушенко, о группе "На-на" и детективах Гарднера и Стаута. А эрудиция у нее была универсальная. Бывало, поздно вечером раздавался звонок — и диалог "разгадывания кроссворда" продолжался очень долго.

Агнесса Павловна

Она никогда не была нытиком, не жаловалась на свои болячки. А как она читала лекции по своей медицинской специальности! Зачастую начинала их стихами. Это располагало слушателей. И они с огромным интересом и вниманием воспринимали необычные рассказы доктора.

Агнесса Павловна всегда выглядела безупречно: короткая элегантная стрижка, очки, понимающий взгляд.

Последние дни своей жизни она провела в больнице, мечтая встретить святой для нее праздник Победы — очередной, хотя бы еще один! Всего чуть-чуть не дожила, не дотянула. И слова на ее могильном памятнике — "Отговорила роща золотая..." — очень точно подчеркивают сущность судьбы этой женщины, красивой внешне и внутренне, несмотря на весь драматизм пройденных ею дорог.

Она всегда была на взлете...

Уже будучи тяжело больной, однажды сказала: "Я слышала про японцев-врачей, которые будут пересаживать сердце людям. Как бы я хотела стать донором!..»

Жила так, как будто искупала чужую неотмоленную вину...

Фото из архивов собраны и предоставлены автором.

На пачатку снежня ў межах сумеснага шведска-беларускага праекта ў Мінску адбылася чарговая — трэцяя — дыскусія прадстаўнікоў дзяржаўных і недзяржаўных СМІ па пытаннях прафесійнай этыкі.

У размове прынялі ўдзел сябры грамадскіх аб'яднанняў «Беларуская асацыяцыя журналістаў», «Беларускі саюз журналістаў» ды шведскія спецыялісты з інстытута падвышэння кваліфікацыі журналістаў FOJO.

Рэпартаж-справаздачу з пасяджэння чытайце ў наступным нумары «А».

Фота Юліі Дарашкевіч

